

**СПІЛКА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ АМЕРИКИ
ГОЛОВНА ВИХОВНА РАДА**

ВИПУСК Ч. 28

**МАТЕРІЯЛИ ДО II-ГО ІСПИТУ
МОЛОДШОГО ЮНАЦТВА**

НА СТУПІНЬ

ВІСТОВОГО

НЬЮ ЙОРК

1969 Р.

Заходами Центральної Виховної Ради СУМ при співпраці Головної Виховної Ради СУМ в Америці випускаємо другий з черги підручник матеріалів до іспитів Молодшого Юнацтва СУМ. Цей підручник охоплює матеріал, що його Юнацтво зобов'язане пройти, підготовляючись до 2-го іспиту Молодшого Юнацтва СУМ на ступінь В і с т о в о - г о .

Виховники зобов'язані добре познайомитись із змістом цього підручника й користуватися ним під час зайнять і с х о д и н ю н а ц т в а . Знаючи місцеві умовини і ступінь знання своїх вихованців та маючи досвід у веденні виховної праці, виховники зможуть пристосувати якнайкращі методичні засоби, щоб передати зміст цього підручника в найбільше сприйнятливий для юнацтва спосіб.

Матеріал в цьому підручнику, так само як і у попередньому, є поданий у тому самому порядку, як це є передбачено в "передумовах" і "вимогах" до 2-го іспиту Молодшого Юнацтва у "Правильнику Ю СУМ". Тому, підготовляючи юнацтво до 2-го іспиту на ступінь Вістового, виховник повинен поділити зміст цього підручника згідно з кількістю с х о д и н у р о ц і і по порядку чи окремими циклами проробляти увесь поданий матеріал. В підручнику матеріал є поданий дещо обширніше. Зроблено це тому, щоб виховник і юнацтво мали змогу вибрати тільки те, що потрібне. Інший матеріал повинен бути тільки ширшою ілюстрацією у присвоєнні потрібного вузкого знання.

Цим підручником повинні користуватися не тільки виховники, але також юнацтво. Бо крім того, що розкаже їм виховник на с х о д и н а х , батьки повинні дбати, щоб їхня дитина проробляла цей матеріал в дома.

З М І С Т

	Стор.
В с т у п	
I. ЩОБ СТАТИ ВІСТОВИМ Ю. СУМ..	1
II. ПЕРЕДУМОВИ ДО 2-го ІСПИТУ МОЛОДШОГО ЮНАЦТВА	3
1. Має зданий 1-ий Іспит Молодшого Юнацтва та один рік бездоганної праці в Молодшому Юнацтві СУМ, в ступені Отрока	3
2. Точно та обов'язково відвідував зайняття і сходи Роя та зайняття вищих Організаційно-виховних клітин свого підвідділу	4
3. Має вирівняні членські вкладки	4
4. Успішно відбув одну мандрівку пішки	5
5. Успішно відбув двотижневий табір Молодшого Юнацтва СУМ, у ступені Отрока	5
6. Виконав самостійно найменше три добровільні праці для СУМ, для школи або дому та спільно, цілим роєм одну працю для СУМ - все з гарним успіхом	6
7. Ходить до церкви і виконує приписані релігійні практики свого віровизнання	7
8. Вміє розмовляти, читати і писати по-українському	9
9. Викажеться добрими успіхами в початковій школі ..	10
10. Є учнем української школи і викажеться там гарними успіхами	10
11. Чемний і слухняний, вміє гарно поводитися в товаристві старших і своїх ровесників, вдома та на прилюдних місцях - на вулиці, в парку, в церкві, в школі, театрі, в трамваях і т.п.	11
12. Є правдомовний і старається бути точним та обов'язковим	16
13. Дбає про охайність та чистоту тіла й одягу, однаково в час зайнять вдома, в школі, в домівці, як теж у час дозвілля	17
14. Є діяльним членом одного з самодіяльних гуртків ..	17
15. Витримає пробу фізичної вправності:руханку, впряд, біги і стрибки	18
III. ВИМОГИ ДО 2-го ІСПИТУ МОЛОДШОГО ЮНАЦТВА СУМ	19
1. Знає загально, що таке Молодше Юнацтво СУМ	20
2. Вміє пояснити, чому треба бути вірним Богові й Україні	23
3. Вміє пояснити значення дружби і згідливості у співжитті та праці Роя і самодіяльного гуртка ...	25
4. Вміє співати український національний гімн і знає, як треба поводитися під час його виконання	27
5. Вміє нарисувати та визначити кольори українського національного герба і прапора	30
6. Має загальні відомості про Україну	31
7. Знає 5 українських пісень, 5 українських віршів і 5 українських переказів казок	41
8. Знає загально про 6 найвизначніших постатей з історії України, по дві з кожної доби	42
9. Знає, хто такий Тарас Шевченко, Леся Українка та Іван Франко	57

	Стор.
10. Вміє і знає, як поводитися при столі за їжею ...	63
11. Розкаже, як розкладає свій час на денні зайняття, гру і відпочинок	65
12. Знає елементарні основи першої санітарної допомоги	67
13. Вміє зарадити собі в окремих випадках	69
14. Вміє подати інформації та знає адреси	72
15. Вміє визначити чотирі сторони світу в терені з допомогою компаса і за природними знаками та вкаже їх на мапі	73
16. Вміє відчитати 5 слідів /людини, звірят, птахів/ і визначить їх напрям	76
17. Має засвоєні підставові відомості з теренознавства	78
18. Вміє назвати дві рослини, дві квітки, три дерева, три птахи і п'ять тварин	80
19. Подасть коротке звітлення з своєї праці, зайнять і досягнень у самоціяльному гуртку	90
20. Коротко розкаже про користі і потребу належати до Отацтва СУМ	92
З м і с т	93

Видано засобами Головної Управи Спілки Української Молоді Америки. Тираж - 1000 примірників. На правах рукопису.

Нью Йорк, листопад 1969 року .

ЩОБ СТАТИ ВІСТОВИМ Ю.СУМ...

чи пригадаєш, як Ти записався чи записалася до спілки Української Молоді? Це було вже два, може, й три роки тому. Тобі було шість чи сім років життя. Спершу Ти був членом-кандидатом Молодшого Юнацтва СУМ і ще не мав права носити ні сумівського однострою, ані сумівських відзнак. А Тобі так хотілося їх мати! Але по трьох місяцях Твого перебування і праці в рядах СУМ Ти став членом-прихильником, дістав право носити однострій і зелену краватку. Бо Твої виховники бачили, що Ти хочеш бути добрим сумівцем, пильно вчишся того, що потрібно знати членові Молодшого Юнацтва СУМ. Після того Ти вже почав чи почала підготовлятися до першого іспиту на ступінь Отрока.

Ти напевно не забудь, що означає слово "Отрок". А якщо не знаєш ще повного змісту цього слова, то заглянь до свого підручника "Матеріали до I-го іспиту Молодшого Юнацтва на ступінь Отрока". Цей підручник, з гарними ілюстраціями, видала Головна Виховна Рада СУМ-Америци і Головна Управа СУМ-Америци в Нью Йорку в 1969 році. Коли ж Ти ще не маєш цього підручника, то придбай його собі, хоча Ти вже склав перший іспит. В ньому зможеш знайти багато такого матеріалу, що пригодиться Тобі в науці до другого іспиту. Пам'ятай, що чим більше матимеш знання, тим кращим і багатшим буде ціле Твоє життя.

Коротенько ще раз пригадаємо Тобі, що "отроком" називався княжий вояк у давні часи, коли існувала Українська Держава, якою правили українські князі. Князі мали військо для охорони держави і воно називалося "дружиною"

від слова "друг" = приятель, товариш/. Дружина була "старша" і "молодша". До старшої належали вже досвідчені, заслужені вояки і їх називали також "княжими мужами". До молодшої дружини належали "отроки", себто рядові вояки, юнаки, які проходили військовий вишкіл. Кожний отрок міг стати старшим дружинником або "княжим мужем", якщо він працею, хоробрістю, знанням і розумом виявив свої здібності. Молодші дружинники мали

теж назву "GRIDNІ". Вони жили в окремих будинках на подвір'ї біля княжих палаців-теремів. Ті будинки дружинників-GRIDNІВ називалися "GRIDNІЦЯМИ".

Після того, як Ти склав перший сумівський іспит на ступінь Отрока і дав "Слово", Ти став чи стала справжнім членом Молодшого Юнацтва СУМ і право носити не лише однострій, а й емальовану відзнаку СУМ, що її Ти причепив собі на грудях, над лівою кишенею сумівської сорочки.

З того часу свою працю в лавах СУМ Ти вів так, як наказує Закон Молодшого Юнацтва СУМ. Ти повинен знати напам'ять те, що наказує цей Закон. Знаючи текст кожної його точки, Ти завжди поступатимеш так, як годиться доброму сумівцеві й українцеві.

повний текст Закону Молодшого Юнацтва СУМ знайдеш на 25 і 26 сторінках "Правильника Юнацтва СУМ", або на 3-ій сторінці підручника "Матеріяли до I-го іспиту Молодшого Юнацтва на ступінь Отрока".

Як член Молодшого Юнацтва Спілки Української Молоді. Ти ходиш на сходини свого Роя, учишся там багато цікавих і корисних речей, виконуєш ті завдання, що їх призначають для Тебе старші - впорядники і виховники відбуваєш літні сумівські табори тощо. Не вспів оглянутися, як проминули два чи три роки праці та перебування в рядах Спілки Української Молоді. А тепер Ти є Отроком, себто рядовим в'язком, який має прекрасне і дуже важливе завдання: боронити честь України!

Але кожний добрий вояк не задовольняється тим, що він є лише рядовиком, а хоче стати старшиною, мати вищий ступінь. Так і Ти повинен змагати до того, щоб у сумівському житті досягнути вищого місця, стати по роках виховником молодших друзів і здобути признание за свою працю. Це все Ти можеш досягнути наукою, своїм більшим знанням. А для того, щоб виявити те знання, Ти повинен складати дальші сумівські іспити.

Коли Тобі було 7 чи 8 років життя, Ти склав перший іспит Молодшого Юнацтва СУМ. Тепер у Тебе 9 чи, може, й 10 років. Отож Ти повинен підготуватися до наступного іспиту. Правильник Юнацтва СУМ каже, що кожний молодший юнак і юначка за час свого перебування в лавах Молодшого Юнацтва СУМ повинні скласти три іспити: на ступінь Отрока, на ступінь Вистового і на ступінь Звідуна.

Маючи ступінь Отрока, Ти почав підготовлятися до іспиту на ступінь Вистового.

Передумови

до 2-го іспиту Молодшого Юнацтва

В українській мові є такі слова, як: вість, вістка, відвість, вістити /себто, повідомляти/, оповіщувати і т. п. З цього слова "вість", "вістка" створено не дуже давно, бо під час першої світової війни, коли існувала Українська Галицька Армія, нове слово - "вістовий". Це слово означає людину, яка приносить якусь вістку, інформацію, якесь повідомлення. Отже, коротко: в Українській Армії того воюючого, який приносив з одного відділу до другого передані старшиною інформації чи накази, називали вістовим.

Назву "вістовий" прийняла також Спілка Української Молоді для своїх членів з Молодшого Юнацтва, які сповнять певні передумови, себто виконають якусь завдану працю та наберуть потрібного знання в сумівському житті. Тож для того, щоб і Ти міг дістати ступінь Вістового, мусиш мати сповненими деякі передумови. Це означає, що Ти повинен був на протязі минулого

часу, від складення першого іспиту на ступінь Отрока аж досі дещо вигнати і навчитися. Пам"ятаєш, що подібні передумови були поставлені Тобі тоді, коли Ти підготовлявся до першого сумівського іспиту. Отже і тепер, коли Ти хочеш стати Вістовим, мусиш знати, що Ти повинен був зробити і чого навчитися та як поводитися, щоб досягнути цей вищий ступінь в Молодшому Юнацтві СУМ.

Передумови, щоб бути допущеним до II-го іспиту Молодшого Юнацтва СУМ на ступінь Вістового, є для кожного юнака і юначки однакові. Ось перша передумова, яка каже, що юнак чи юначка:

1. МАЄ ЗДАНИЙ 1-ИЙ ІСПИТ МОЛОДШОГО ЮНАЦТВА ТА ОДИН РІК БЕЗДОГАННОЇ ПРАЦІ В МОЛОДШОМУ ЮНАЦТВІ, В СТУПЕНІ ОТРОКА.

Після того, як рік тому чи більше, Ти склав I-ий іспит на ступінь Отрока, Ти повинен був так поводитися в своєму Рої і так виконувати свої сумівські обов"язки, що на протязі цілого року ніхто не зробив Тобі ні одного закиду. Це означає, що виховники і сумівська старшина були вдоволені з Твоєї праці в Рої, з Твоєї поведінки і з того, що Ти пильно вивчаєш те все, що повинен знати добрий сумівець. Це перша передумова до II-го іспиту. Вона тісно в"яжеться з наступною - другою, що її Ти повинен був виконати під час того, коли почав підготовлятися до II-го іспиту. Добре перевіряй себе, чи Ти виконав цю другу передумову:

2. ТОЧНО ТА ОБОВ'ЯЗКОВО ВІДВІДУВАВ ЗАЙНЯТТЯ І СХОДИНИ РОЯ ТА ЗАЙНЯТТЯ ВИЩИХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ВИХОВНИХ КЛІТИН СВОГО ПІДВІДДІЛУ.

На протязі часу від складення І-го іспиту Молодшого Юнацтва аж досі Ти повинен був завжди приходити на сходина чи збірки Твого Роя, слухняно виконувати те, що доручили Тобі впорядники, виховники, чи хтось із старшини, себто керівників Роя, Куца, а навіть Станиці.

Пригадаємо Тобі, що основною, себто головною частиною - клітиною для організування і виховування української молоді в Спілці

Української Молоді є - Рій Молодшого Юнацтва. До Роя належать від 6 до 15 членів, самих юнаків або самих юначок. Якщо в якійсь місцевості - місті є більша кількість молодших юнаків і юначок, то вони належать до кількох Роїв. Тих кілька Роїв творять Відділ Юнацтва СУМ. Відділи звичайно діляться на Підвідділи. Наприклад, у Твоїй місцевості є молодші і старші юнаки СУМ. Молодші мають свій Рій і старші свій окремий Рій. А разом ці два Рої називаємо Відділом Юнацтва СУМ. Рій молодших юнаків чи юначок є одночасно Підвідділом, себто "половиною" Відділу. Підвідділом може бути також один Куц, складений з Роїв молодших юнаків і молодших юначок /однородний/, або з Роїв молодших юнаків і молодших юначок /мішаний/. Врешті Підвідділом можуть бути

кілька Куців, які творять Станицю Юнацтва СУМ. Ці пояснення даємо тому, щоб Ти міг зрозуміти слова передумови, в якій сказано, що юнак чи юначка мають виконувати "зайняття вищих організаційно-виховних клітин свого Підвідділу".

Третя передумова до іспиту:

3. МАЄ ВИРІВНЯНІ ЧЛЕНСЬКІ ВКЛАДКИ.

Кожний, хто належить до якогось товариства, спілки чи установи, зобов'язується платити щомісячно чи квартално, або й щорічно визначену суму грошей, потрібних на покриття витрат того товариства. Про це Ти вже знаєш з попереднього, першого іспиту на ступінь Отрока. Але, як ба чиш, одна з передумов до II-го іспиту на ступінь Вістового ще раз пригадує на цей обов'язок. Ніколи Тобі не вільно забувати, що треба точно, кожного місяця платити член-

ську вкладку чи членський внесок. Як показують ці слова, Ти й всі інші члени СУМкладають, вносять у цілість Спільки Української Молоді не тільки свою працю, а й допомагають їй грошми на те, щоб вона могла вести виховну роботу. Якщо б члени СУМ не платили місячних вкладок, то не було б за що ні влаштувати таборів, ані видавати потрібних для молоді журналів, підручників тощо.

Четверта передумова до іспиту вимагає, щоб Ти:

4. УСПІШНО ВІДБУВ ОДНУ МАНДРІВКУ ПІШКИ.

Ця передумова до II-го іспиту на ступінь Вістового вимагає від Тебе, щоб Ти відбув принаймні одну мандрівку на віддаль трьох миль, себто на приблизно 5 кілометрів. Чому? Бо Ти маєш здобути в'язьому

ступінь Вістового, себто такого, що приносить вістки, інформації, накази. Вістовий у війську мусів бути загартований, заправлений до довгих і важких мандрівок. Його завданням було якнайскорше принести до своїх друзів в іншому військовому відділі наказ чи інформації, що їх він одержав від свого старшини, бо від скорого доручення не раз залежало життя тих вояків. Спілька Української Молоді вимагає від своїх юних "вістових", щоб вони також були загарт-

товані й щоб заправляли своє тіло маршами, мандрівками, щоб уміли пізніше в житті витримати всякі невігоди, могли перебороти всякі труднощі. Тому не забудь, що заки підеш до II-го іспиту на ступінь Вістового, Ти повинен відбути невелику мандрівку. Хоч спершу, може, Тобі буде важко, болітимуть ноги, або й зустрінуть Тебе інші неприємності, Ти матимеш задоволення, якщо досягнеш мету. Пізніше Ти з охотою і навіть з радістю мандруватимеш щораз далі, бо мандрівництво – це один із найкращих, найприємніших і найкорисніших спортив.

П'ята іспитова передумова:

5. УСПІШНО ВІДБУВ ДВОТИЖНЕВИЙ ТАБІР МОЛОДШОГО ЮНАЦТВА СУМ, У СТУПЕНІ ОТРОКА.

Коли йтимеш до II-го іспиту на ступінь Вістового, над правою кишенею сорочки Твого однострою буде красуватися не тільки відзнака за складений перший Твій іспит – один, золотого кольору, жолудь дуба на зеленому полі округлого щитика, а й відзнака відбуття літнього табору СУМ – біле число 1 на зеленому трикутничку. Цю відзнаку Ти причепиш собі нижче кляпи правої кишені сорочки.

Користі з таборування є дуже великі. Відбуваючи табір, Ти пізнаєш багато нових друзів із рядів СУМ, поширюєш своє знання через гутірки, навчання тощо. Крім того, Ти маєш змогу навчитися нових українських

пісень, нових ігор, звичаїв тощо. Перебування в таборі, деś серед лісів, або над річкою чи ставком, на свіжому повітрі зміцнює

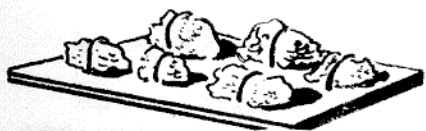
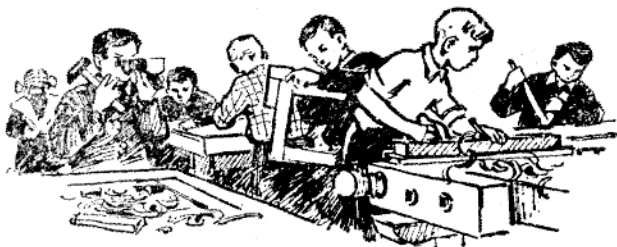
Твоє здоров'я, дає фізичну силу і заправляє до невигід. А життя у великому гурті таких, як Ти, юнаків чи юначок, дає Тобі заправу, як жити і працювати спільно, в громаді. Пізніше, коли Ти станеш дорослою людиною, працюватимеш, разом з іншими, серед української громади. Отже, перебування на таборах СУМ дає Тобі лочатки такого спільного, гуртового життя і праці для користи інших, цілої спільноти. Поступ у світі є тільки тому можливий, що

люди працюють спільно, а не живуть одинцем, самі для себе чи для своєї користи.

Шоста передіспитова вимога каже, щоб Ти:

6. ВИКОНАВ САМОСТІЙНО НАЙМЕНШЕ ТРИ ДОБРОВІЛЬНІ ПРАЦІ ДЛЯ СУМ, ДЛЯ ШКОЛИ АБО ДОМУ ТА СПІЛЬНО, ЦІЛИМ РОЄМ ОДНУ ПРАЦЮ ДЛЯ СУМ - ВСЕ З ГАРНИМ УСПІХОМ.

Якщо Ти добровільно, без примусу чи наказу зробиш комусь навіть невеличку послугу, це показує на Твою добру, шляхетну вдачу, на те, що Ти є вартісною людиною. Ти не є самолюб, не живеш лише для себе самого, для особистої вигоди чи користи. Ти живеш з іншими людьми і Тебе оцінюють так, як Ти поступаєш супроти них. Робити добровільно комусь добро, помагати іншим дає велике вдоволення. Відчуваєш радість, що зміг комусь послужити чи допомогти. Тому й ця шоста передумова до іспиту на ступінь Вістового наказує Тобі виконати найменше три якісь праці, щоб з них мали користь: Спілка Української Молоді, школа, до якої ходиш, насамперед школа українознавства, і Твоя родина, Твоя хата, в якій живеш.

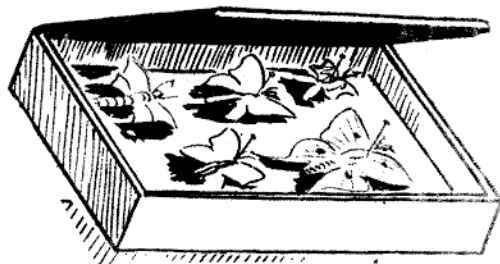

ця для СУМ, для школи і для дому. Прочитай уважно той розділ, який є у 4-ій точці на 15-тій сторінці підручника. Крім того, Ти повинен сам вирішити, до чого маєш здібність і що зможеш найкра-

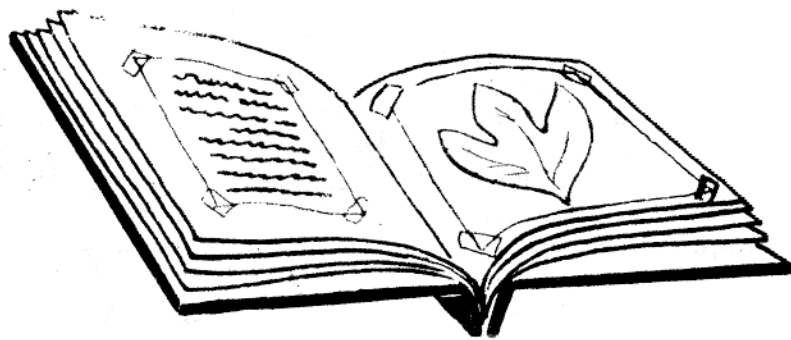
У підручнику для I-го іспиту на ступінь Отрока знайдеш кілька прикладів, якою може бути Твоя добровільна праця.

ще зробити. Треба тільки доброї постанови й трохи охоти. У своєму журналі "Крилаті" за минулий і теперішній рік також знайдеш цікаві приклади того, що можна самому зробити.

Разом з іншими друзями чи подругами з Твого Роя зможеш також виконати якусь корисну працю для Спілки Української Молоді. Подай їм якусь ідею, якусь думку, що б саме найкраще можна зробити, та спільно виконайте. Наприклад, ви разом можете зробити для свого ж таки Роя велику плястичну карту України, якщо Ти чи Твої ровесники любите ліплення - моделювання. Плястична мапа - це така, що на ній гори, низини, ріки виразно є зазначені: вони високі або низькі, ріки мають річища, що ними пливають, тощо. Напевно в класі, де Ти вчишся, є така плястична мапа. Приглянься, як вона зроблена, й спробуй наслідувати та створити подібну мапу Твоїї Батьківщини України. Під час таборування зроби з друзями свого Роя чи

Підвідділу гарну емблему - відзнаку СУМ перед шатрами чи домітками; модель цілого табору; приберіть світлицю, в якій під час непогоди проводиться гутірки, упорядкуйте бібліотеку, зробіть колекцію метеликів чи засушених рослин, що їх ви назбираєте в око-

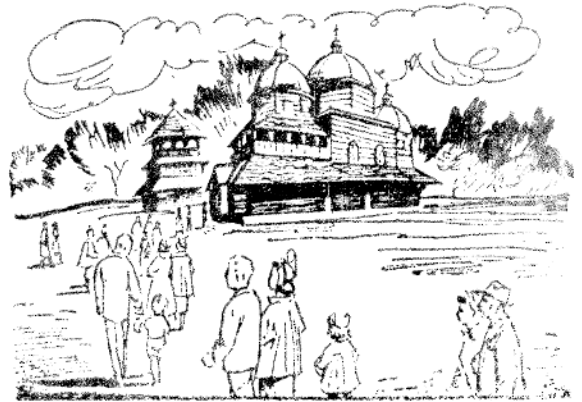
лиці табору, тощо. Взагалі є багато великих можливостей виконати цю іспитову передумову, треба тільки подумати й виявити добру волю.

Сьома точка передумов II-го іспиту на ступінь Вістового каже, що юнак і юначка:

7. ХОДИТЬ ДО ЦЕРКВИ І ВИКОНУЄ ПРИПИСАНІ РЕЛІГІЙНІ ПРАКТИКИ СВОГО ВІРОВИЗНАННЯ.

Кожна людина повинна часто молитися і думати про Бога, який сотворив увесь світ, людей і все, що на світі є. Молитва - це подяка Богові за Його ласки для нас. Тому можна молитися всюди. Але найкраще молитися в церкві. Церква - це Божий дім. Коли ходиш до церкви, Ти немов відвідуєш самого Бога. У розмові з Ним, себто у молитві Ти дякуєш Йому за опіку над Тобою, Твоюю родиною, цілим

українським народом. А також просиш Його, щоб Він ніколи не відмовляв нам усім Своїх ласк і завжди допомагав чесно та корисно для інших прожити на світі, а після смерті, щоб прийняв наші душі до Свого небесного царства.

Слово "церква" пишемо з малої літери, коли маємо на думці той будинок, який є присвячений Богові, Божий храм. Коли ж це слово пишемо з великої букви "Церква", то воно має інше значення. Це збір усіх християн, усіх тих, що вірують у Бога, Його Сина Ісуса Христа, в Божу Матір та інших святих. Кажемо "Церква Христова" на означення всіх людей, які визнають Христову віру, Його святу науку. Церква дбає про те, щоб усі її вірні були добрими християнами. Тому вона також навчає нас, дає нам різні приписи, поради, що робити, щоб мати вічне життя в небі. Ці приписи треба виконувати. До них належать такі приписи, як: ходити щонеділі і в свята до церкви, відмовляти ранні й вечірні молитви, бодай раз у рік сповідатися та причащатися та інше. Кожний сумівець, молодший чи старший юнак і юначка повинні радо й дбайливо сповняти всі Божі й церковні накази - Заповіді. Тоді їхнє життя буде радісне й щасливе, вони будуть справжніми дітьми Бога й гордощами батьків і людей.

Перед II-гим іспитом на ступінь Вістового ще раз пригадай собі, чи Ти виконуєш усі релігійні приписи Твого віровизнання. Ти знаєш, що одні українці є українського православного, а інші українського католицького віровизнання. Але всіх їх зобов'язують одні релігійні приписи - молитва, піст, обов'язок святої Сповіді та Причастя, обов'язок робити добрі діла, давати бідним милостиню, любити свого ближнього, своїх батьків, свій нарід і Батьківщину та інше. Тому дбай про те, щоб Ти

був добрим сином чи донькою тієї Церкви, до якої належиш Ти та ціла Твоя родина.

Восьма іспитова передумова каже, що кожний юнак і юначка Молодшого Юнацтва СУМ, які хочуть скласти II-ий іспит на ступінь Вістового, обов'язково знають свою рідну українську мову. Бо інакше вони не зможуть одержати доброї оцінки. Отож добре застановися над цими словами восьмої передумови: юнак і юначка -

8. ВМІЄ РОЗМОВЛЯТИ, ЧИТАТИ І ПИСАТИ ПО-УКРАЇНСЬКОМУ.

Якщо Ти не вмієш говорити, добре читати і писати своєю рідною українською мовою, то властиво Ти не можеш іти складати другого іспиту на ступінь Вістового. Бож Ти не зрозумієш запитань Іспитової Комісії, не даш доброї і скорої відповіді, не розкажеш про своє життя і зайняття в СУМ тощо. Тому Ти повинен дуже пильно вивчати українську мову - це ж мова Твоїх батьків і дідів, Твоя рідна мова, мова цілого українського народу, до якого належиш. Не оправдуйся тим, що тепер Ти живеш в іншій країні, навіть на іншому континенті землі, маєш громадянство не українське, а іншої держави. Ти повинен бути добрим громадянином цієї держави, помагати їй та обороняти перед ворогами й іншим лихом, але ніколи не смієш забути про своє українське походження і свої обов'язки супроти своєї Батьківщини України. Душа

в Тебе була, а і буде до Твоєї смерті українською і ніщо не може її змінити.

Митрополит Української Православної Церкви в Канаді, Владика Іларіон каже, що "мова - це душа народу. Чією мовою говориш, того й душу носиш. Хто не говорить українською мовою, той душі української не має. Хто рідну мову забуває, той стає чужинцем для своєї нації. Непощанівок рідної мови - це гріх супроти Святого Духа, а такий гріх нікому не простить ся в цьому житті, ані в житті майбутнім..." А Митрополит Української Католицької Церкви Кир Максим пише: "Рідна мова - Божий наказ! Мова - це душа кожного народу, а душа - це сам Бог у кожній людині. Творець світу дав нам українську душу, себто українську мову. Ми не маємо права міняти ту душу. Ми маємо право послугуватися всіма мовами, але не маємо права забувати, соромитися, не знати рідної української мови, бо така є воля, такий наказ Бога..."

Прочитай дуже уважно ці слова наших Митрополитів і запам'ятай їх на ціле своє життя! Вивчай українську мову, бо такий є Божий наказ і його не можна не слухати!

А тепер прочитай дев'яту іспитову передумову, яка каже, що юнак і юначка:

9. ВИКАЖЕТЬСЯ ДОБРИМИ УСПІХАМИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.

Завжди, коли до Тебе приходять погана охота не вивчити завданної лекції чи написати задачі, яку казав зробити учитель тієї школи, до якої ходиш, нагадай собі тих дітей і тих юнаків, які в своєму житті не мають змоги вчитися. Таких нещасних дітей є в світі

багато. Через різні обставини: нестачу грошей, хвороби, через те, що мусять змалку працювати, щоб утримати не лише себе, а й родину, вони не ходять до шкіл. Тому і їхнє пізніше життя є бідне, їх використовують, вони мусять виконувати не раз найтяжчу і найменш. поплатну працю. А Ти маєш усе, щоб учитися, рік за роком іти до вищої класи, кінчати університет. Про Тебе дбають батьки, працюють для Тебе й на

Твою науку та виховання. Тому Ти мусиш учитися й мати добрі оцінки, щоб Ти міг пізніше принести користь для інших, для себе та своєї родини й українського народу.

Десята передумова каже, що юнак і юначка Молодшого Юнацтва СУМ:

10. Є УЧНЕМ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ І ВИКАЗУЄТЬСЯ ТАМ ГАРНИМИ УСПІХАМИ.

Майже в усіх місцевостях країн вільного світу, де живуть українці, є школи українознавства для українських дітей і молоді.

Ти напевно також ходиш до школи українознавства, де можеш учитися про Україну, вивчаєш її історію, географію та культуру.

Тож не марнуй ні хвилинки часу, а пізнавай свою Батьківщину Україну, набирайся якнайбільше знання про неї. Не оправдуй себе, що, мов-

ляв наука в школі тієї країни, в якій живеш, забирає Тобі весь час, що не можеш учитися ще однієї мови, що українська мова є

для Тебе затишка тощо. Може знаєш про такого славного математика, який називався Карло Фрост? Він спершу був звичайним шевцем у Вермонті, але постановив собі, що буде вчитися бодай протягом однієї години щодня. Після деякого часу Карло так вивчив рахунки, що став одним із найславніших у той час математиків в Америці. Він також мав велике знання з інших родів науки. І Ти, отже, зможеш вивчити бездоганно рідну українську мову, мушиш тільки хотіти та постійно, щодня бодай одну годину читати вголос, опісля прочитане написати.

А тепер перейдім до одинадцятої точки передумов, які зобов'язують Тебе і всіх тих, що хочуть складати II-ий іспит Молодшого Юнацтва СУМ на ступінь Вістового. Ця передумова каже, що кожний юнак чи юначка є:

11. ЧЕМНИЙ І СЛУХНЯНИЙ, ВМІЄ ГІДНО ПОВЕСТИСЯ В ТОВАРИСТВІ СТАРШИХ І СВОЇХ РОВЕСНИКІВ, ВДОМА ТА НА ПРИЛЮДНИХ МІСЦЯХ - НА ВУЛИЦІ, В ПАРКУ, В ЦЕРКВІ, В ШКОЛІ, ТЕАТРІ, В ТРАМВАЯХ І Т. П.

Ти так часто чуєш від старших: своїх батьків, учителів і виховників слова: "Будь чемний! Будь слухняний!", що, мабуть, не раз злотишся і нарікаєш. Але Ти повинен добре пригадатися над цими пригадками. Бож ніхто з старших не бажає Тобі лиха, навпаки, кожний з них хоче для Тебе добра. Ти сам не раз переконався, що чемна, привітна до інших людина всім подобається, всі її шанують і люблять. Бог так сотворив світ, що людина не може жити сама, а мушисть користуватися допомогою інших людей. Тому вже від найдавніших часів люди витворили правила гарної поведінки супроти інших. Твоя поведінка вдома й у публічних місцях мушисть бути бездоганна, щоб ніхто

не сказав, що український юнак чи юначка - це невиховані діти. Отож, перевір себе, як Ти поводишся вдома, в школі, в домівці СУМ чи в колі своїх товаришів-одноліт.ів. Для того, щоб Ти міг контролювати себе й переконатися, як Ти тепер поводишся, подаємо деякі загальні правила гарної товариської поведінки в різних місцях.

Вдома втримуй завжди порядок у кімнаті, в якій живеш, серед своїх особистих речей, у лазничці, чи в інших приміщеннях. Якщо Ти не втримуєш порядку,

то завдаєш іншим - мамі і сестрам більше праці: вони ж мусять прибирати і в Твоїй кімнаті! А крім того, вони виконують інші, не раз важкі праці, вчатья і т.д.

До своїх батьків, чи як ще кажемо, родичів - тата й мами та до старших віком людей, навіть чужих для Тебе, стався з пошаною. Ніколи не кажи: "Дайте мені, мамо", але завжди: "Прошу мені дати". Так звертайся навіть до молодших за Тебе, до своїх однолітків, братів і сестер. Якщо хтось зробить Тобі послугу, щось Тобі подасть чи пояснить, завжди подякуй! Коли розмовляєш з батьками чи старшими людьми, ніколи не говори задержуватим тоном, криком, наприклад: "Абощо? А чому ж ні? Е, що ви знаєте! Я знаю краще, ніж ви!" і т.п. Також ніколи не сперечайся і не переривай тому, з ким розмовляєш, а вичекай, коли він скінчить говорити, тоді щойно вислови свою думку, навіть протилежну. Не смійш сперечатися з батьками й старшими і тоді, коли їхня думка Тобі не подобається. А вже ніяк не можна сперечатися чи, борони Боже, битися з сестрою або з братом, щоб таки поставити на своєму. Бійка не є доказом і в своїй душі Ти будеш засоромлений, хоч би Твоя сестра чи молодший братик із страху погодилися на те, що Ти кажеш.

Коли розмовляєш із старшими, не тримай рук у кишенях. Звичай тримати руки в кишенях штанів, як це роблять часто навіть старші чоловіки, є дуже поганий. Тому завжди пам'ятай, щоб не призвичаюватися до поганих форм поведінки й не наслідувати тих, які, може, й не знають своїх лихих навичок.

Вдома ніколи не висвистуй, ані не вигукуй, не кричи, навіть тоді, коли Ти сам у хаті. Свистати чи вигукувати можна десь у лісі, чи на полі, але не між людьми, чи в людських приміщеннях. Якщо виходиш з дому, чи за-

ходиш у кімнату, ніколи не стукай дверима, себто, не замикай їх з розмахом. Примкни двері спокійно, без стукоту, щоб не перешкоджати тим, що працюють чи відпочивають. А вже ніяк не вільно тобі стукотіти дверми тоді, коли Ти поденервувався, є в поганому настрої. Бо якраз це виявить Твою погану поведінку і брак добро-

В присутності своїх батьків чи старших не сиди із високо закладеними ногами, чи ногами на столі. Пам'ятай, що, наприклад, американців не люблять і не поважають в інших країнах часто за те, що вони звикли навіть у публічних місцях - у ресторанах і каварнях, класти ноги на верхняк стола.

Якщо до кімнати ввійде гість чи якась стороння людина, а навіть і Твій товариш-одноліток, Ти повинен привітати його, встати з місця, на якому сидиш, і вклонитися старшій особі. При цьому, затам собі, мушиш витягнути руки з кишень штанів, якщо в Тебе ще досі є ця погана навичка. Якщо Твій гість - шкільний товариш, друг із СУМ є незнайомий для Твоїх батьків - Ти повинен його представити. Не вітай знайомих і друзів привітаннями чужої мови, але старайся вживати українських привітів, як: "Добривдень!", "Здорові були!", "Як маєшся?", "до побачення" тощо. Дуже гарним є привітання "Слава Богові", чи теж "Слава Ісусу Христу", головню тоді, коли зайдеш у хату, а вже просто обов'язковим, коли зустрінеш священика - отця пароха чи свого катехита.

Ніколи не подавай перший руки старшим особам, ані жінкам. Якщо Ти зустрінешся з ними, чи Тебе представляють їм, Ти повинен тільки чемно вклонитися. Протягаєш руку тільки тоді, коли якась старша особа чи жінка перша подасть Тобі руку.

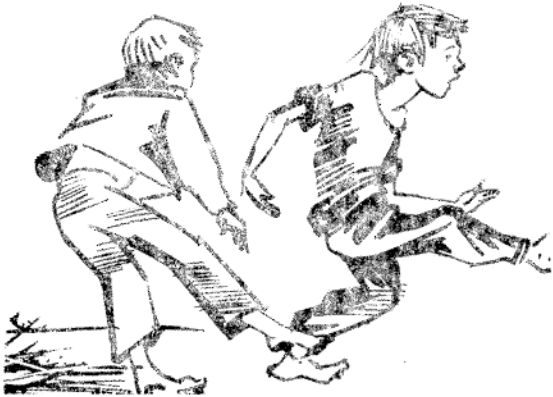

Якщо входиш до мешкання, ніколи не забувай скинути з голови капелюха чи шапки. Не входи до хати з гумою до жування в устах, чи цукерками. Капелюх чи шапку треба скидати з голови також тоді, коли Ти входиш до ресторану, до кіна чи театру, на концерт, до сумівської домівки чи до вінди /ліфту/ в готелі або кам'яниці, якщо у вінді є жінка.

На вулиці не ходи разом із своїми друзями цілою гурмою по хіднику, бо ~~перешкоджаєш~~ іншим людям свобідно пройти. Також не свищи на вулиці, не розмовляй заголосно, не кричи, ані не вимахуй руками, бо все це привертає увагу людей. Ти повинен іти спокійно, як годиться доброму, гарно вихованому сумівцеві. Не гарно теж їсти на вулиці, чи жувати гуму. Кожний сумівець дбає про чистоту, тому й Ти не смієш кидати на вулиці шматків паперу, пляшок від содової води, чи інші відпадки. Дуже погано є плювати на вулиці.

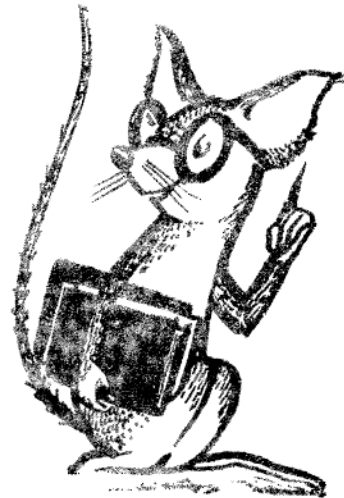
Якщо Ти зустрінеш на вулиці старшу віком, знайому людину, мушиш скинути з голови шапку чи капелюх і поздоровити її.

Коли Ти вийдеш на прогулянку до парку, то не скачи, не свищи й не кричи, а спокійно любуйся зеленню, квітами й свіжим повітрям. Можеш і побігати та пострибати, але там, де є для цього призначене місце - на майданчику для забав. Не засмічуй ані трави, ні доріжок у парку, не ламай деревець чи галузок. Якщо сядеш відпочати на лавці, сиди спокійно і прилично. А коли побачиш, що хтось із старших теж хотів би відпочати, а вільних місць уже немає, відступи йому своє місце на лавці.

Дуже поганою, некультурною звичкою є вирізувати ножиком своє прізвище на корі дерев у парку, чи в лісі, або на лавці. Ніколи цього не роби!

Коли йдеш до церкви, то ще перед церковними дверми скинь накриття голови - шапку чи капелюх. Спокійно і без шуму відчини двері й, увійшовши до середини церкви, перехрестися і зроби глибокий поклін перед престолом, де в Найсвятіших Тайнах, під видами хліба і вина, перебуває Христос. Відтак спокійно сядь у лавці й молися. Не розглядайся на всі боки, щоб побачити знайомих, ані не розмовляй, навіть шепотом, з тими, що сидять біля Тебе. Після молитви чи Богослуження вийди поважно і спокійно з церкви. Перед тим ще раз склади глибокий поклін, звернувшись обличчям у бік престола.

До шкільної кляси треба входити тихо, спокійно, не відкриваючи з розмахом дверей, ані не стукаючи ними. Не вільно пропихатися поміж іншими учнями, щоб першому ввійти до середини. Коли Тобі ненароком упаде книжка на землю і наробить стукоту, перепроси інших за свою неувагу. Не нищ шкільного приладдя, столів, стільців, лавок, не рисуй на них, ані не вирізуй ножиком букв тощо. Якщо чогось не розумієш, або потребуєш допомоги учителя, чемно попроси його, опісля подякуй за поміч. Не штовхай товаришів, не роби їм пакости, ані не дражни їх. Коли виходиш із кляси, не поспішай занадто, не виривайся поза чергу, не біжи, ані не вигукуй з радости.

Якщо прийдеш до кляси школи українознавства, поздорови тих, що вже в ній є, і спокійно займай своє місце. Коли в клясу ввійде учитель, треба встати, щоб пошанувати його. Він пройде до свого стола й попросить Тебе та інших учнів сідати. Тоді сідай без гамору, не грюкай стільцем чи столом.

Якщо йдеш до театру на виставу чи концерт і мусиш кушати при касі квиток, займи свою чергу між тими, що теж підходять до каси, а не виривайся наперед. Входячи до залі, скинь з голови шапку. Коли йдеш до театру з старшими, пропусти їх наперед. Якщо перед Твоїм місцем у ряді крісел є вже зайняті людьми місця, перепроси тих, що сидять, та попроси їх, щоб перепустили Тебе. А пересуваючись до свого місця, мусиш бути звернений до сидячих обличчям а не плечима, спиною.

Коли почнеться концерт чи вистава, не розмовляй з іншими, не вертисся на кріслі, ані не оглядайся. І не шелести папірцями від солодощів, цукерків чи шоколяди, не сміти ними під кріслом. Після вистави допоможи старшим чи дівчатам одягнутися в плащі, а щойно тоді сам одягайся. Виходячи з будинку, відчини й притримай двері для старших чи жінок, щоб вони могли свобідно й без труду вийти.

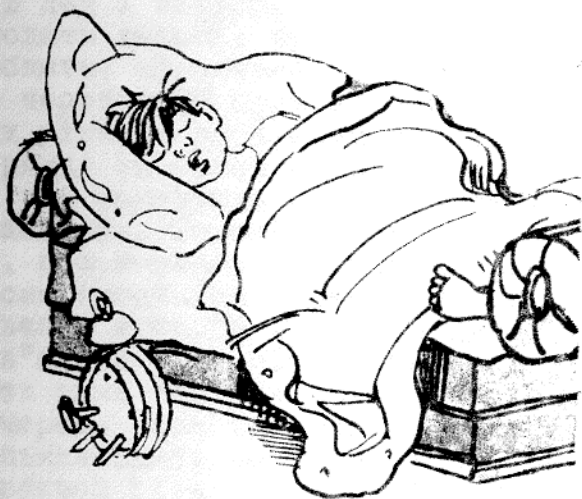
Коли Ти хочеш їхати кудись трамваєм, автобусом, тролейбусом чи залізницею, при вході до них не пропихайся наперед, а чекай на свою чергу. Побачивши свого приятеля чи знайомого, який переходить або також від "їжджає кудись, не гукай до нього голосно, ані не привертай його уваги свистом. Це дуже погана й некультурна звичка. Якщо їдеш із старшими чи жінками, перепусти їх наперед у двері. Завжди тримай приготівані гроші на квиток вступу, щоб зайвим шуканням грошей по кишенях чи в калитці /пуляресі/ не стримувати тих, які за Тобою чекають у черзі купити квитки. В автобусі, трамваї і підземці та в залізничному вагоні відступи своє місце старшим, жінкам, які тримають дітей на руках, чи хворим або калжкам. Поводися під час їзди так, як поводитьися культурна людина. Не зважай на слова тих, які твердять, що, мовляв, молодь повинна мати "свободу" й поводитися так, як їй заманеться. Це шкідливі твердження. Шляхетна людина поводитьися свобідно, але завжди звертає увагу на інших і спішить їм з допомогою, а цим здобуває для себе велику пошану й признання людей. Завжди пам'ятай про те, що член СУМ повинен бути прикладом для інших. Тому Твоя поведінка мусить бути зразкова.

У дванадцятій передумові до II-го іспиту на ступінь Вістового сказано, що кожний юнак і юначка Молодшого Юнацтва СУМ:

12. Є ПРАВДОМОВНИЙ І СТАРАЄТЬСЯ БУТИ ТОЧНИМ ТА ОБОВ'ЯЗКОВИМ.

Багато хлопців і дівчаток люблять говорити неправду і з часом так звикають до цього, що не вважають її злом. А тим часом говорити неправду, брехати — дуже погана прикмета. Тих, що говорять неправду, люди не люблять, не шанують їх і ніколи не вірять, хоч би вони деколи говорили найширшу правду. Не раз Ти не говориш правди тільки так для простого викруту, щоб позбутися якоїсь неприємності. Якщо це в Тебе було раніше, ніж Ти записався до СУМ,

то тепер, коли здаш уже другий сумівський іспит Молодшого Юнацтва, мусиш завжди говорити правду. Навіть тоді, коли Тобі є неприємно признатися до чогось. Ти побачиш, що Твоя правдомовність принесе Тобі велике вдоволення: друзі й інші будуть Тебе любити й шанувати.

Чи думав Ти колинебудь про ту незвичайну точність, з якою земля оббігає свою дорогу навколо сонця? Ця дорога є довга на 500 мільйонів миль, але від віків, від того часу, коли земля перший раз почала кружляти довкола сонця, вона прибуває на час зміни дня і ночі без опізнення навіть на одну секунду — ні, навіть на одну мільйонову частинку секунди. Те-

пер пригадай собі, як часто і скільки разів Ти зумисне, з недбальства спізнєшся, скільки витрачаєш часу! Не раз не можна починати сходити у Роя, чи науки в школі українознавства, бо члени Роя або учні спізнєлися. Між ними є і Ти, який теж спізнєвся! І через Тебе та інших втрачає час виховник, впорядник, ройовий чи учитель. Бачиш, якої Ти наробив шкоди? А коли б Ти був вояком і почав спізнєтися на стійку чи на фронт, або з важливим дорученням? Скільки Твоїх друзів вояків могло б погинути через Твоє спізнєння! Тому твердо постанови собі, що вже ніколи не будеш спізнєтися, а завжди точно, у визначений час приходитимеш туди, де Ти повинен прийти: на сходи, до школи, церкви, на імпрезу тощо. Також не забувай про те, що ніколи не можна повернути прогайнованого намарне часу!

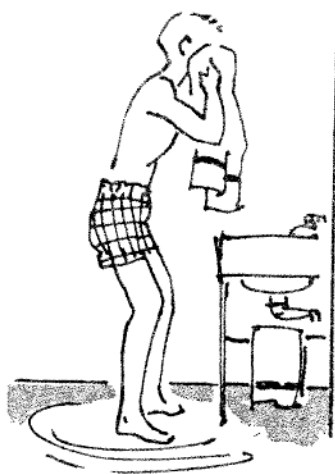
Кожна людина має обов'язки, що їх вона мусить виконувати. Ти ходиш до школи, працюєш у СУМ, у Самодіяльному гуртку і тому в Тебе є також обов'язки, праця, яку Ти повинен якнайкраще виконувати. Ніколи не відкладай на пізніше того, що можеш зараз зробити. Якщо Ти обіцяв комусь, що зробиш те чи те, завжди дотримуй свого

слова. Люди, які є обов'язкові, які совісно й точно виконують свої обов'язки, досягають у житті високих становищ.

Тринадцята іспитова передумова каже, що юнак і юначка:

13. ДБАЄ ПРО ОХАЙНІСТЬ ТА ЧИСТОТУ ТІЛА Й ОДЯГУ, ОДНАКОВО В ЧАС ЗАЙНЯТЬ ВДОМА, В ШКОЛІ, В ДОМІВЦІ, ЯК ТЕЖ У ЧАС ДОЗВІЛЛЯ.

Ще під час першого іспиту на ступінь Отрока Ти мусів пояснити, чому треба митися, втримувати чистими одіж та взуття, пильнувати, щоб у кімнаті був лад і порядок. Неохайність, бруд дуже шкодять людині: брудної, неохайної всі не люблять, цураються її, а навіть бояться, бо через свій бруд вона може заразити інших різними заразками хворіб. Але ладу та порядку не можна втримувати тільки тому, що так наказують старші — батьки чи Твої виховники. Ти сам повинен дбати про чистоту, про порядок у Твоїй кімнаті і лад, бо мусиш зрозуміти й переконатися, що втримання чистоти є конечне для Твого здоров'я і добра. Ніколи не забувай добре помити руки гарячою водою з милом не тільки ввечері, коли йдеш спати, але й кілька чи кільканадцять разів на день, бо ними дотикаєшся різних предметів, на яких можуть бути заразки різних, небезпечних для здоров'я хворіб. Тепер розглянь наступну точку, що її Ти повинен був виконати, поки підеш до іспиту на ступінь Вістового.

Ця точка передумов каже, що кожний юнак і юначка:

14. Є ДІЯЛЬНИМ ЧЛЕНОМ ОДНОГО З САМОДІЯЛЬНИХ ГУРТКІВ.

Ти повинен належати до якогось самодіяльного гуртка, бо в ньому можеш виявити свої здібності, розвивати їх чи багато дечого нового навчитися. Напевно в тому Осередку чи Відділі СУМ, де Ти є членом, є різні гуртки: танцювальний, вокально-хоровий, драматичний, мистецького слова та ін. Якщо Ти ще не належиш до одного з них, то негайно запишишся. Скоро переконаєшся, що праця в Самодіяльних гуртках дає Тобі велику користь і вдовolenня. Твої старші подруги й друзі, які працюють у Самодіяльних гуртках, часто виступають на прилюдних імпрезах, пописах, концертах та ін. Ти також можеш скоро здобути для себе признання, одначе, мусиш працювати над собою.

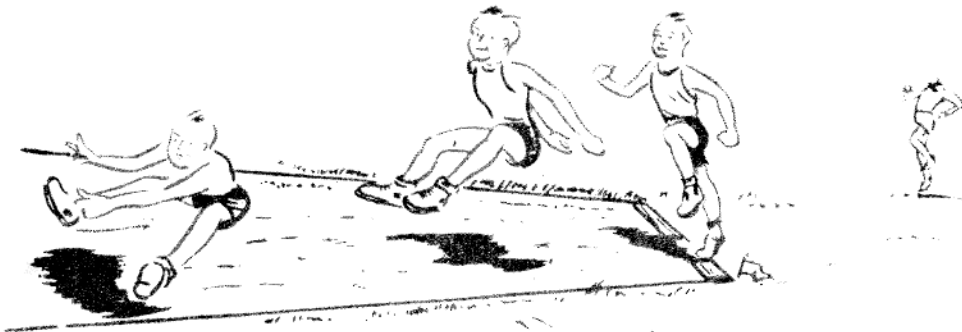

П'ятнадцята точка передумов до II-го іспиту на ступінь Вістового каже, що юнак чи юначка Молодшого Юнацтва СУМ:

15. ВИТРИМАЄ ПРОБУ ФІЗИЧНОЇ ВПРАВНОСТІ: РУХАНКА, ВПОРЯД, БІГИ І СТРИВКИ.

Якщо Ти хочеш бути здоровим, міцним і заправленим до всяких трудів, мусиш фізично розвивати своє тіло. Щоденна руханка, часті купелі, перебування на свіжому повітрі зроблять Твоє тіло міцним і загартованим. Без відповідних вправ, без спорту м'язи не розвиваються, не мають твердості й сили. Кожна важча праця, кожний тягар скоро втомлюють Тебе й роблять Твоє тіло охлялим. Отож перед II-им іспитом на ступінь Вістового мусиш перевірити себе, чи можеш виявити свою фізичну вправність, себто, чи виконаєш кілька гімнастичних вправ, чи знаєш, що це таке впоряд і як його виконується, чи потрапиш добігти до мети одним із перших, або чи виконаєш відповідний стрибок - перескок. Якщо Ти ще не є певний своїх сил, постарайся зміцнити тіло руханкою. Але мусиш вправляти кожного дня, бодай кілька чи кільканад-

цять хвилин, а не лише принагідно, тоді, коли цього вимагають від Тебе виховники, чи коли перебуваєш на таборі. За деякий час Твоє тіло так зміцніє від постійної руханки, що зможеш брати участь у змаганнях своїх однолітків.

В С М О Г С С

до 2-го іспиту Молодшого Юнацтва

Як бачиш з попереднього розділу, треба аж 15 передумов, щоб можна було складати II-ий іспит Молодшого Юнацтва Спілки Української Молоді на ступінь Вістового. Якщо Ти виконав ці передумови, маєш потрібне знання і поведишся так, як вони наказують, то-

ді можеш спокійно іти до іспиту. До іспиту Ти не йдеш сам, а з іншими друзями свого Роя. Всі вони будуть прислухатися до того, як Ти відповідаєш на запитання Іспитової Комісії, або як виконуєш якесь завдання. Коли Ти не даєш задовільної відповіді, Іспитова Комісія може повторити своє запитання одному з Твоїх друзів, щоб він відповів на нього. Тобі може бути прикро, що Ти не дав доброї відповіді, тому перевір себе перед іспитом, чи Ти як слід підготований. Бо може й Тобі доведеться відповідати за друга, який не знатиме відповіді.

Для того, щоб поширити чи відсвіжити своє знання, ще раз прочитай підручник з матеріалами до I-го іспиту Молодшого Юнацтва на ступінь Отрока. В ньому знайдеш багато такого, що допоможе Тобі дати добру відповідь також на запитання під час іспиту на ступінь Вістового. А цих запитань, що їх може поставити Тобі Іспитова Комісія, є аж двадцять. Хочемо допомогти Тобі знайти добрі відповіді на них. Однак, не вивчай напам'ять ті приклади і пояснення, що ми їх подамо. Уважно прочитай їх, передумай прочитане і старайся знайти відповідь власну, яку перекажеш своїми словами. Бо, відповідаючи на запитання Іспитової Комісії, можеш пригадати собі ще інші приклади, можеш поширити те, що тут написано. Зрештою, члени Комісії зразу пізнають, чи Ти даєш свою, оригінальну відповідь, чи завчену з підручника. Приклади й пояснення в цьому другому підручнику повинні бути Тобі тільки допомогою під час підготовки до іспиту, а не вже готовими відповідями. Власні, обдумані відповіді є вартісніші, ніж завчені з підручників.

А тепер розгляньмо першу вимогу II-го іспиту Молодшого Юнацтва СУМ на ступінь Вістового, яка каже, що кандидат:

1. ЗНАЄ ЗАГАЛЬНО, ЩО ТАКЕ МОЛОДШЕ ЮНАЦТВО СУМ.

У першому підручнику з матеріялами до іспиту на ступінь Отрока пояснено, що таке Рій Молодшого Юнацтва СУМ, яка його управа, відзнаки тощо. Тут подамо про Молодше Юнацтво ширше й основніше.

Молодше Юнацтво СУМ - це перша частина цілої Спільки Української Молоді. До Молодшого Юнацтва СУМ можуть належати українські діти від 6 до 12 років життя. Там вони виховуються і працюють спільно в українському національному та християнському дусі, щоб виростати на чесних і добрих членів українського народу. В Юнацтві СУМ вони навчаються бути обов'язковими й працьовитими, любити Бога та Україну й служити їм. У Молодшому Юнацтві СУМ українські юнаки та юначки підготовляються до тієї праці на користь України, яку вони будуть вести в рядах Старшого Юнацтва СУМ.

Всі члени Молодшого Юнацтва СУМ діляться на: членів-кандидатів, членів-прихильників і членів.

Членом-кандидатом є такий молодший юнак, який тількищо записався до Спільки Української Молоді і повинен пройти тримісячну пробу. Член-кандидат ще не має права носити сумівського однострою, ані відзнак СУМ.

Член-прихильник - це юнак, який успішно пройшов тримісячну пробу, як член-кандидат, вміє розмовляти, читати й писати та молитися українською мовою, є точний, слухняний, обов'язковий, охайний, вміє культурно поводитися та ходити до школи українознавства. Він має право носити сумівський однострій та відзнаки. Він є вписаний у реєстр - список Роя і в картотеку Булави Відділу.

Членом Молодшого Юнацтва СУМ стає юнак тоді, коли складе I-ий іспит на ступінь Отрока і дасть "Слово". Тоді він має теж право носити над лівою кишенею сорочки однострою емальовану відзнаку СУМ.

Всі члени Молодшого Юнацтва СУМ мають окремі права й обов'язки. Права члена Молодшого Юнацтва СУМ є такі:

Молодший юнак і юначка мають право носити приписаний однострій і відзнаки;

можуть давати свій голос під час виборів їх друзів чи подруг до самоуправи Роя, себто вони вибирають склад самоуправи;

можуть стати членами самоуправи Роя, якщо інші друзі й подруги їх зберуть, чи їх призначить до самоуправи виховник Роя.

Молодший юнак і юначка мають право користуватися всіми виховними засобами і влаштуваннями Ю СУМ. Це означає, що Ти, як член Юнацтва СУМ, можеш брати участь у сумівських сходинах, святах, зайняттях, таборуваннях та імпрезах, взагалі в усій діяльності, що її веде Спілка Української Молоді. При тому Ти маєш право користуватися сумівською домівкою, бібліотекою, спортовими приладами, які належать до СУМ, можеш брати участь у таборуванні, Злетах і Здвигах, одним словом – користуватися усім, що служить для Твого виховання і зміцнення духа та тіла члена СУМ. Розуміється, що Ти можеш користуватися правами члена Молодшого Юнацтва СУМ не самовільно, на власну руку, чи як Тобі подобається, а завжди в порозумінні і за згодою своїх впорядників, виховників чи вищої старшини Спілки Української Молоді.

Кожний член Молодшого Юнацтва має також обов'язки, які він повинен радо і совісно виконувати. Обов'язків молодшого юнака і молодшої юначки є п'ять. Насамперед кожний член Молодшого Юнацтва СУМ мусить:

1. Вивчати й притримуватися закону та окремих точок "Правильника Юнацтва СУМ", які є приписані для молодших юнаків та юначок.

2. Виконувати совісно і чесно всі доручення виховників і провідників та дотримуватися приписів, які зобов'язують у Молодшому Юнацтві СУМ.

Це значить, що Ти повинен виконувати накази сумівської старшини не з примусу, неохотно, до того ще й недбало, але радо і докладно. Твоя совість, сумління, себто такий голос перестороги, який є в душі, не раз підказує тобі: "Зроби це, бо так робить чесна і шляхетна людина!" Або: "Не роби цього, бо так не годиться робити українцеві, ще й сумівцеві!" Ти часом слухаєш цього "голосу совісти" і не робиш того, що він забороняє. Тоді Ти є вдоволений. Але деколи Ти не слухаєш голосу совісти й робиш наперекір йому. Тоді Ти грішиш. Бо всякий спротив Божим заповідям, чи добровільно прийнятим людським постановам, законам – це гріх. Твої виховники і старшина СУМ дають Тобі такі накази, які є корисні для Тебе, як українця і сумівця, тому їх треба слухати і виконувати.

Третім обов'язком члена Молодшого Юнацтва СУМ є:

3. Працювати над собою за вказівками виховників, згідно з прог-

рамою і напрямними діяльності для Молодшого Юнацтва СУМ.

Працювати над собою – це значить учитися, щоб мати більше й краще знання, пізнавати свою Батьківщину, її історію, культуру, пізнавати сумівське життя, його закони і працю. Хто хоче бути добрим українцем і справжнім сумівцем, той повинен пізнавати дію Спілки Української Молоді, яка намагається виховувати українську молодь на вірних синів і дочок України.

Дальшим обов'язком кожного юнака і юначки є:

4. Вплачувати визначені місячні вкладки.

Цей обов'язок Ти мусиш виконувати й завжди пам'ятати про нього, а не ждати, аж Тобі будуть пригадувати. Ти вже знаєш, чому так часто закликають платити вкладки до СУМ чи інших організацій, до яких належиш. Бо жодне товариство чи організація не може вести своєї праці, коли не має грошей. Про це докладніше прочитай в першому підручнику "Матеріали до іспиту Молодшого Юнацтва на ступінь Отрока".

Ще один обов'язок молодшого юнака і юначки СУМ:

5. Складати в означеному часі приписані іспити.

Є три іспити, що їх кожний молодший юнак і юначка повинні скласти на протязі свого перебування в рядах Молодшого Юнацтва СУМ. Це – іспит на ступінь Отрока, на ступінь Вістового і на ступінь Звідуна. Іспити показують, чого Ти в СУМ навчився, яке в Тебе знання і чи Ти можеш перейти до рядів Старшого Юнацтва та самостійно виховувати інших, молодших від Тебе друзів.

Для відповіді на запитання, що Ти знаєш про Молодше Юнацтво СУМ, треба ще знати, що це є Рій Молодшого Юнацтва, яку він має самоуправу, символ-назву і прапорець. Про все це Ти довідаєшся з першого підручника "Матеріали до іспиту Молодшого Юнацтва на ступінь Отрока", на сторінках 19 до 21.

А тепер розглянемо другу точку іспитових вимог, яка каже, що кожний юнак і юначка, складаючи II-ий іспит Молодшого Юнацтва СУМ на ступінь Вістового:

2. ВМІЄ ПОЯСНИТИ, ЧОМУ ТРЕБА БУТИ ВІРНИМ БОГОВІ Й УКРАЇНІ.

На прапорі Спілки Української Молоді є виписані два найбільші і найсвятіші слова: "Бог і Батьківщина". Це є ціль усіх членів СУМ. Ці слова показують їм, як треба жити, виховуватися і працювати, що до кінця свого життя бути вірними Богові й Україні

Уривок

Спілки Української Молоді є:

"БОГ І БАТЬКІВЩИНА"

Бо Бог є Все-могутнім Творцем всесвіту. Він сотворив усе, що існує на землі й у цілому космосі, сотворив також і людей та призначив для них окремі країни — батьківщини, в яких люди, цілі народи мають жити і розвиватися. Бог піклується усім, що постало з Його волі. Він опікується і Тобою і ціле Твоє життя, щастя і добро, врешті смерть є залежні від Божої опіки і волі. Тому Ти повинен залишатися до кінця свого життя вірним Богові, Його святим заповідям. Так, як Ти любиш свого батька і виконуєш те, що він наказує чи радить Тобі, так Ти повинен любити і слухати наказів Бога.

А Бог наказує нам усім любити свою Батьківщину, любити ту землю, яку Він призначив для цілого українського народу. Це значить — любити Україну. Хоч з Божої волі Ти не живеш на українській землі, але Україна залишається Твоєю Батьківщиною. В ній жили Твої батьки — тато й мама, Твої ближчі й далші свояки, живуть ще й тепер. У Тебе, у нас усіх — старших і молодших є українська душа, українське серце й українська вдача. Скільки б хто не намагався змінити

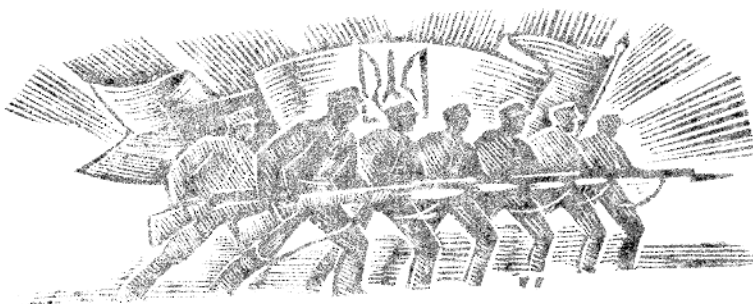
свою мову, свої звичаї і спосіб життя, він завжди матиме українську владу і душу. Про це, як Ти вже читав у цьому підручнику, говорять найбільші українські достойники — Митрополити.

Члени СУМ хочуть служити Богові та Україні. Тому Ти повинен постановити собі, що будеш працювати для України, жити для неї і навіть, коли б треба було, віддати за неї своє життя. Коли Ти виховуєш себе на доброго українця, знаєш українську мову, історію, культуру тощо, то помагаєш Україні вже тепер, у молодому віці, бо показуєш ворогам України, що українська молодь не відцуралася своєї Батьківщини; а коли виростеш, покінчиш науку, Ти зможеш своїм знанням принести користь не тільки для тієї країни, де те-

пер живеш, але й Україні. Ти будеш словом і працею виступати в обороні України, допоможеш звільнити її від московського окупанта, придбаєш для неї приятелів серед чужинців.

Патроном, це значить опікуном цілої Спілки Української Молоді, всіх її членів є святий Архистратиг Михаїл. З науки релігії знаєш, що святий Михаїл із вірними Богові ангелами, переміг і кинув до пекла тих ангелів, які збунтувалися проти Бога. Тому й називаємо Його Архистратигом, себто з грецької мови найвищим командувачем усіх небесних Сил. Отож святий Михаїл, який виступив в обороні Бога проти злих духів і їхньої злоби та гордості, має бути для Тебе прикладом у житті. Мусиш бути сильним, добрим і мужнім, це значить – хоробрим і відважним. А також Ти повинен бути вірним. Це значить, що Ти не смієш забути в своєму житті про Бога, про своїх батьків, про свою Батьківщину Україну. Не можеш ніяк зрадити своїх друзів, відцуратися їх, не можеш відрікатися своєї віри, мови і звичаїв. Постійно пам'ятай про великого Опікуна нашої Спілки Молоді, молися до Нього і проси Його про силу перемогти все те, що шкодить Тобі, Твоїм друзям і всій українській молоді. У трудних хвилинах Твого життя святий Архистратиг Михаїл стане Тобі в допомозі.

У третій іспитовій вимозі на ступінь Вістового сказано, що кожний молодший юнак і юначка:

3. ВМІЄ ПОЯСНИТИ ЗНАЧЕННЯ ДРУЖБИ І ЗГІДЛИВОСТІ У СПІВЖИТТІ ТА ПРАЦІ РОЯ І САМОДІЯЛЬНОГО ГУРТКА.

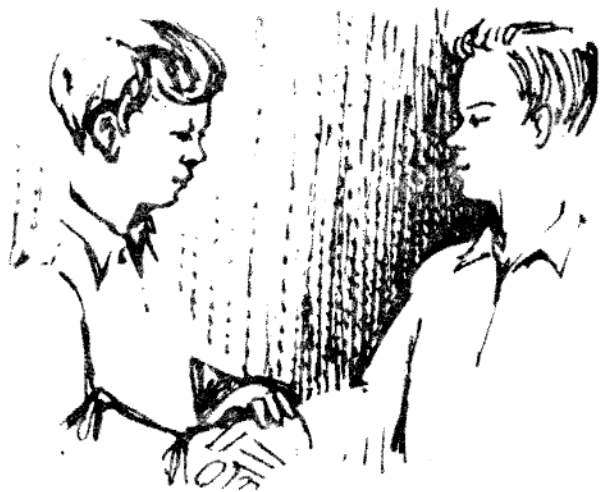
Ти маєш братів і сестер, яких Ти любиш, хоч не раз, може, посварився з ними або, не дай Боже, і поб"єшся. Таке буває, але не довго. За якийсь час ви всі знову живете в згоді, помагате собі, бавитеся чи працюєте разом.

Коли Ти пішов до школи, пізнав товаришів і з не одним живеш тепер у великій згоді та дружбі. Ти відвідуєш його, або він приходить до Тебе, спільно вчитеся, спільно граєте в м"яча, проходитеся у час дозвілля тощо. Часто Ти кажеш, що це Твій найліпший приятель, який розуміє Тебе й помагає. Подібних друзів-приятелів Ти знайшов у своєму Рої, коли записався до СУМ. І тоді Ти зрозумів, яке велике значення має дружба і співжиття з іншими юнаками, такими, як Ти. Бо жодна людина не може жити самотно, тільки для себе. Вона мусить

мати інших людей, щоб їй допомогли, коли зайде потреба, щоб з ними могла порозмовляти, розважитися. Вже первісні люди на землі намагалися жити гуртом. Так по-стали великі громади, племена, а пізніше цілі народи. Вони помагали собі, спільно оборонялися перед ворогами, спільно воювали тощо.

Дружба, побратимство, це найкращий Божий дар для людей. З історії не лише України, а й інших країн знаєш, що було багато випадків, що ті, які дружили з собою, не раз віддавали життя один за одного. У наших козаків був звичай, що називався побратимством. Два козаки, котрі зжилися з собою, ставали не мов рідними братами /з цього і слово "побратимство"/. Один за одного пішов би був на смерть. Вони разом працювали, разом боролися проти ворогів, разом ділилися тим, що мали. Через те й були сильні та мали велику пошану серед інших козаків.

Для прикладу, що значить згідливість і щира, братерська дружба, прочитай цей народній переказ:

Кажуть, що один батько мав дванадцять синів. Перед своєю смертю він закликав їх до себе і сказав найстаршому синові взяти дванадцять прутиків - галузок і міцно зв'язати їх в одну в'язанку. Опісля кожний син за чергою мав пробувати зламати цю в'язку. Але як не намагалися сини, ніяк не могли зламати зв'язаних прутиків. Тоді батько наказав розв'язати їх і подав найстаршому синові один

пругик, щоб розламав його надвоє. Син зробив це без труду - поламав по одному всі прутики. А батько сказав до синів: "Бачите, сини мої, якщо будете жити в згоді, всі разом працювати і стояти один за одного, то будете такі міцні, як була в'язка прутиків. А якщо посваритеся, не схочете жити в гурті, не будете помагати один одному, то всяке лихо і всякий ворог поламає і знищить вас так, як ваш брат поламав поодинокі

пругики. Тож, жийте в згоді й братерстві, а будете щасливі!"

Без дружності і згідливості не існувала б і наша Спілка Української Молоді. Лише спільно, в гурті з своїми друзями Ти є сильний і можеш перемогти лихо, всі

труднощі, можеш зробити велике діло, досягнути того, чого хочеш. Твої друзі в Рої є найкращими Твоїми приятелями і помічниками. Так само всі інші члени СУМ - це Твої друзі, побратими, бо всі вони є немов великою родиною братів і сестер.

Дружба і побратимство можуть існувати там, де члени якогось товариства чи організації розуміють один одного, живуть побратерськи між собою, у згоді, мають спільні зацікавлення та ідеї і є готові завжди допомагати собі в потребі, спільно працювати й розважатися. А коли цього немає, коли між членами є нещирість, зарозумілість, самолюбство, там дружба зникає. Таке товариство чи організація скоро перестане існувати. Тому завжди будь дружнім до інших юнаків і юначок, жий з ними в

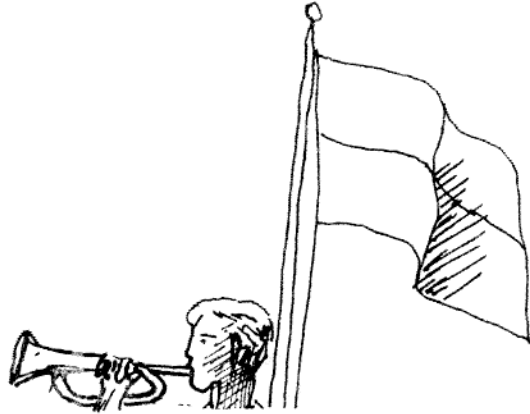
згоді і братерстві. Спільно зможете зробити те, чого один не може.

Четверта вимога II-го іспиту каже, що юнак і юначка:

4. ВМІЄ СПІВАТИ УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ГИМН І ЗНАЄ, ЯК ТРЕБА ПОВОДИТИСЯ ПІД ЧАС ЙОГО ВИКОНУВАННЯ.

У підручнику "Матеріали до І-го іспиту Молодшого Юнацтва СУМ на ступінь Отрока", що його видала Головна Управа СУМ-Америки в Нью Йорку, знайдеш на сторінках 25 до 28 пояснення, що це є "гимн" взагалі, який є український національний гимн, який є прапор і герб України, тощо. Там є також вказівки, як треба поводитися, коли співають чи грають український національний гимн, або як вивішують на щоглу чи здимають з неї український національний прапор. Тепер ще раз коротко згадаємо про український гимн і про те, як треба поводитися, коли його співають чи грають.

Гимн - це грецьке слово й означає те саме, що похвальна пісня. У дуже давні часи гимни співали на пошану богів або людей, які визначилися геройськими вчинками. Пізніше "гимном" стали називати всякі врочисті пісні, якими прославляли Бога - Творця: всесвіту, святих, героїв, а навіть національні ідеї чи історичні події. Так постали різні національні гимни різних народів.

великих народніх свят та імпрез. Так створився український національний гимн.

Український національний гимн постав понад сто років тому. Поет Павло Чубинський, який народився 27-го січня 1839 року на хуторі /фาร์มі/ біля міста Бориспіль на Київщині, а помер 26 січня 1884 року, у 1863 році написав вірш "Ще не вмерла Україна і слава і воля..." Цей вірш був надрукований в українській газеті у Львові і його прочитав український композитор Михайло Вербицький. Він був священиком, народився у 1815 році, а помер у 1870 р. Отець Вербицький уклав мелодію до слів Чубинського "Ще не вмерла Україна". Слова і мелодія так подобалися українцям, що цю пісню почали співати скрізь в Україні під час

Ти повинен вміти поправно й гарно співати цей гимн і знати напам'ять його слова. Наш національний гимн є один для всіх українців і всіх українських земель. Змінювати його, чи інакше співати, вживати його мелодію до інших слів чи якоїсь пісні - не

вільно. Є народи, які мають національні гімни ще старші за наш український. Наприклад, англійський гімн постав у 1696 році, його зміст уже дуже старий, але його співають усі англійці і нічого не змінюють.

Слова українського національного гімну кажуть, що Україна, хоч ще не є вільною, незалежною державою, але вона "не вмерла", живе і житиме в серці українського народу, який бореться за її волю. Тому й ми віримо, що нам "ще усміхнеться доля", що ще визволимо нашу Батьківщину, а її вороги зникнуть. Тоді український народ "запанує у своїй сторонці", це значить, зможе жити на своїй землі так свободно і заможно, як живуть інші, вільні народи. Але для цього треба боротися: здобути волю можна великими трудами, працею і навіть своєю кров'ю та життям. Тому ми й співаємо в гімні, що "душу й тіло ми положим за нашу свободу". Ти також повинен бути готовий віддати своє життя, коли треба буде це зробити для України.

Гімн України.

Поважно

М. Вербицький

Національний гімн можна співати тільки тоді, коли є великі національні свята, врочистості, святочні академії, а також тоді, коли підіймається чи спускається з щогли український національний прапор.

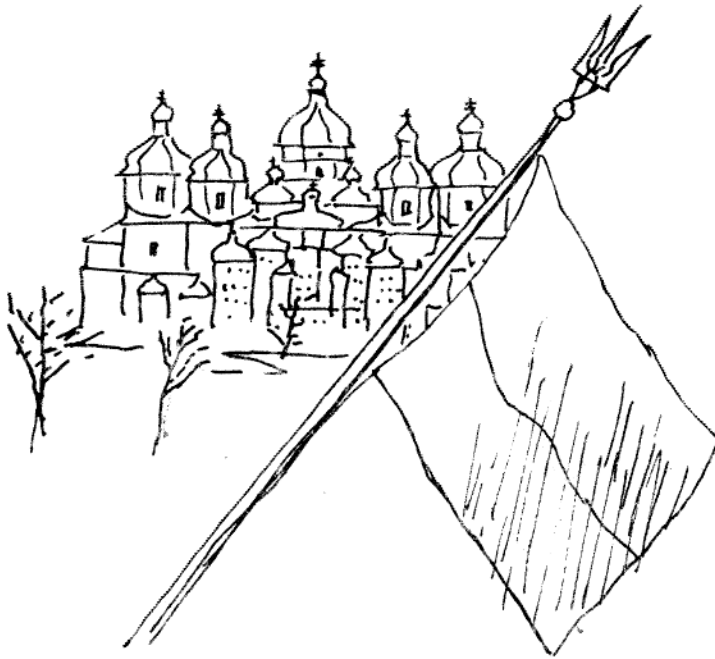
Коли чуєш, що під час якоїсь урочистості всі зібрані люди співають "Ще не вмерла Україна", або мелодію цього гімну грає оркестра чи хтось при фортепіяні, муσιш встати з свого крісла й прибрати поставу "на струнко". Якщо Ти є в сумівському однострою, то салютуєш. Люди в цивільній одежі повинні зняти шапки з голів під час співання гімну й встати, якщо сидять.

Український національний гімн, прапор і герб - це найбільші святощі українського народу, тому завжди пам'ятай віддати їм велику пошану. Будь гордий з того, що належиш до українського народу і що Ти є сином чи донькою України. При цьому шануй також гімн, прапор та державні відзнаки інших народів. Культурна людина любить і шанує своє, але й вмiє віддати пошану чужому. Головно шануй національні відзнаки тієї країни, в якій тепер живеш.

Слова українського національного гімну є такі:

Ще не вмерла Україна,
І слава і воля,
Ще нам, браття молодії,
Усміхнеться доля:
Згинуть наші вороженьки,
Як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття,
У своїй сторонці;
Душу й тіло ми положим
За нашу свободу
І покажем, що ми, браття,
Козацького роду.

Відповідь на п'яту вимогу II-го іспиту Молодшого Юнацтва СУМ знайдеш у підручнику з матеріалами на ступінь Отрока. Вона каже, що юнак чи юначка, які складають II-ий іспит Молодшого Юнацтва:

5. ВМІЄ НАРИСУВАТИ ТА ВИЗНАЧИТИ КОЛЬОРИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ГЕРБА І ПРАПORA.

Якщо Ти прочитав "Матеріали до I-го іспиту Молодшого Юнацтва СУМ на ступінь Отрока", то пригадаєш собі, що це є герб. Це - постійний знак, відзнака держави. Український державний знак - герб має вигляд тризуба. Тризуб є золотої /жовтої/ барви, а поле, на якому він приміщений, - синє. Цей герб Української Держави є дуже старий. Його вибрав для України ще князь Володимир Великий, який княжив від 979-го до 1015-го року. Він казав вибивати /чеканити/ тризуб на золотих і срібних монетах, якими платили тоді. Знак тризуба був також на різних державних документах, на печатках і на цеглинах, з котрих будували церкви чи княжі палаци. З того часу тризуб є державним знаком України. Його треба дуже шанувати й не вміщувати донебудь ані не рисувати по книжках, зошитах чи стінах.

Ти повинен уміти гарно нарисувати тризуб, навіть, якщо не маєш великого хисту до рисовання чи малювання. Але коли вправишся, легко нарисуєш український державний знак.

Крім тризуба є ще український національний прапор. Його барви є блакитна і жовта, з'єднані посередині. Розклад барв: угорі блакитна - синя, внизу жовта. Національний прапор треба дуже шанувати і віддавати йому таку саму почесність, як і національному гимнові. При піднесенні прапора на щоглу, або коли бачиш, що несуть наш національний прапор напереді якогось відділу членів СУМ чи іншої організації, мусиш віддати йому почесність. Навіть, коли Ти не є близько прапора, а здалека бачиш, як його підносять чи опускають із щогли, Ти повинен стати на струнку і відкрити свою голо-

ву. Прапор - це найдорожча національна відзнака, за яку воляки віддають своє життя, щоб він не дістався до рук ворогів. Національний прапор не сміє бути поплямлений, пом'ятий чи подертий. Тільки бойові прапори можуть бути посічені кулями, чи вилинялі на сонці і в димах гармат. Якщо прапор є вже старий, його спалюють, щоб ніхто не зневажав його.

Шоста точка іспитових вимог каже, що юнак і юначка:

6. МАЄ ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО УКРАЇНУ ТА ВМІЄ ПОКАЗАТИ НА МАПІ: а/ положення границі України; б/ важливіші ріки, гори, міста і моря України; в/ кількість населення України і г/ природні багатства України.

Для того, щоб Ти міг дати добру відповідь на всі запитання цієї шостої точки, мусиш пригадати собі все те, що Ти про Україну вчився в школі українознавства, що Тобі й іншим друзям виховники оповідали про Україну, а також мусиш повторити той матеріал, який є на сторінках 32 до 37 підручника "Матеріяли до І-го іспиту на ступінь Отрока". Тепер ще подамо Тобі деякі

інші відомості про Україну. Маючи цей запас знання, зможеш знайти під час іспиту добрі відповіді.

Ти знаєш уже, що Україна лежить на Сході Європи. Це земля, яка простягається на заході від ріки Тиси /впадає до Дунаю на Закарпатті/ і гір Карпат аж поза ріку Дін і Каспійські степи на сході. І від Білорусі та Московщини на півночі по Чорне й Озівське море та гори Кавказ аж на півдні. Ціла територія, себто вся земля, що її займає Україна, нагадує нам чотирикутник і простягається із заходу на схід майже на 2.000 кілометрів або понад 1.200 миль, а з півночі на південь майже на 1.000 км, чи понад 600 миль. А довжина всіх границь України, які навколо відділяють її від інших країн, виносить понад 7.500 кілометрів або 4.687 миль. Хто хотів би, наприклад, об'їхати всі границі /ще кажемо: кордони/ України автобусом, який їде безперервно, без зупинки, по 50 кілометрів на годину, то мусів би їхати 150 годин, себто понад 6 діб /доба = день і ніч/.

Є границі державні й етнографічні. Державні границі - це такі, які відмежовують якусь державу від інших, сусідніх держав. А етнографічні границі показують землі, на яких якийсь нарід живе, хоч ті землі можуть бути загарбані чужими народами чи державами. Тепер велика частина українських земель є під чужим пануванням. По-

ляки забрали такі українські землі: Лемківщину, Надсяння /землі над рікою Сяном, де лежить місто Перемишль/, Холмщину і Підляшся. Чехо-Словацчина має українську Пряшівщину, а Румунія Буковину. А найбільше землі забрала від України Москва.

Поверхня всіх етнографічних земель України має 954.000 квадратних кілометрів або 350.000 квадратних миль.

Усіх рік і річок в Україні є понад 22.000. Одні з них великі і ними плавають навіть морські кораблі, інші малі. Але всі вони

є великим багатством України. Ріки дають рибу, ними перевозять товари, сплавають дерево, ріки порушують мотори електривень, які виробляють електрику, тощо.

Горішня течія ріки Кубані в Кавказьких горах.

Найбільшою рікою України є Дніпро. За своєю довжиною він є третьою з найдовших рік цілої Європи. Дніпро випливає на

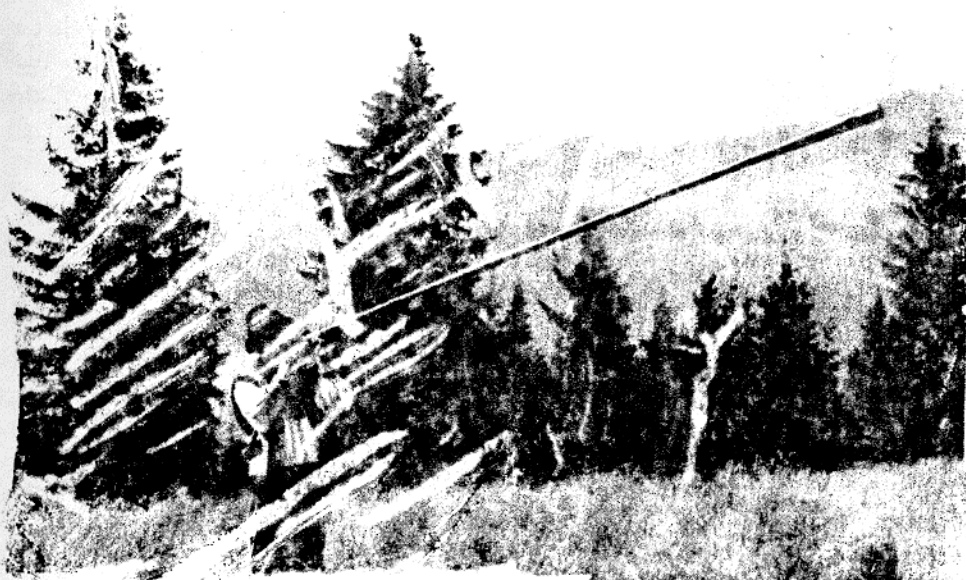
Білорусі, далеко поза Україною, з невеликого озерця, зарослого мохами. Але в Україну він уже припливає як велика ріка, якою можуть плисти кораблі. Дніпро довгий на 2.285 кілометрів - 1.430 миль і має аж 1.155 більших і менших допливів, це значить рік та річок, які вливаються до нього.

Про Дніпро докладніше написано в підручнику "Матеріяли до I-го іспиту Молодшого Юнацтва СУМ на ступінь Отрока"; там також подано опис, як Дніпро виглядає. Обов'язково прочитай те все!

Іншою великою рікою, яка пливе по землі України, але дуже коротко, бо тільки своїм гирлом - дельтою, є Дунай. Він впадає до Чорного моря. Над дельтою Дунаю живуть нащадки українських запорожців. До Дунаю вливається ріка Тиса, яка пливе через українську територію на південь від Карпат, а також ріки: Серет і Прут. Серет пливе по Буковинській землі, а Прут випливає з Чорногори в Карпатах.

Ріка Дністер випливає з Карпат і вливається у Чорне море великим лиманом. Лиман – це дуже широке гирло ріки у вигляді озера. Дністер має 386 приток, рік і річок, які вливають свої води до нього. Він довгий на 1.362 кілометри, або на понад 850 миль. Вода його бистра, швидко тече. Дністер пливе через Поділля великим яром, схожим на кен'йон.

Інша велика ріка України – це Північний Дінець, який вливається до Дону. Є ще на сході України ріки: Калміус і Кубань. На західніх землях нашої Батьківщини є такі ріки: Дунаєць, Вислок, Сян і Буг. Ріка Буг, яка вливається до польської ріки Висли, а з нею до Балтійського моря. є довга на 815 кілометрів, понад 500

Наша Україна – це країна переважно рівнинна. Можна переїхати і сотню миль і не побачити ні гір, ані навіть горбів. Бо в Україні більшість території це великі низини /наголос трета дати на

"и", яке є по букві "з"/, або не стрімкі височини /наголос на "и" після "ч"/. Горами вкрита тільки одна десята частина України. На півдні є гори Карпати і Кримські. Вони лежать на території України. А третє пасмо гір Кавказ тільки межує, притикає до української території та українського Чорного моря.

Українська частина гір Карпат ділиться на чотири смуги: Низький або Лемківський Бескид /там живуть лемки/, Високий чи Бойківський Бескид /живуть тут бойки/, Горгани та Гуцульський Бескид або Черногора, де поселилися гуцули. Ще одно пасмо гір, яке йде рівнобіжно до Бескиду, називається Вигорлят. Це давно вигаслі вулкани.

Кримські гори є не дуже високі, мають плоскі верхи і на них є

полонини - пасовиська для худоби чи овець. Ці полонини називаються по-татарськи "Яйла".

Кавказ - це гарні, високі гори. Їх верхи покриті вічним льодом і снігами. Найвищий верх називається Ельбрус. Він високий на 5.630 метрів або понад 18.500 стіп. Другий високий верх Кавказу називається Казбек.

Україна має два моря - Чорне й Озівське. Чорне море творить південну границю українських земель, яка є довга на 1.800 кілометрів або 1.125 миль. Чорне море належить до так званих середземних морів, які з усіх боків є замкнені сушею і мають тільки один чи два проходи до інших морів чи океанів. Чорне море є połącене з Середземним морем вузькою протокою Босфор, через невелике Мармурове море, і Дарданельською протокою. /Слово "протока" походить від "протікати", вода протікає, перепливає; протока - це немов не дуже широкий канал, яким вода з одного моря перепливає до другого чи до океану/.

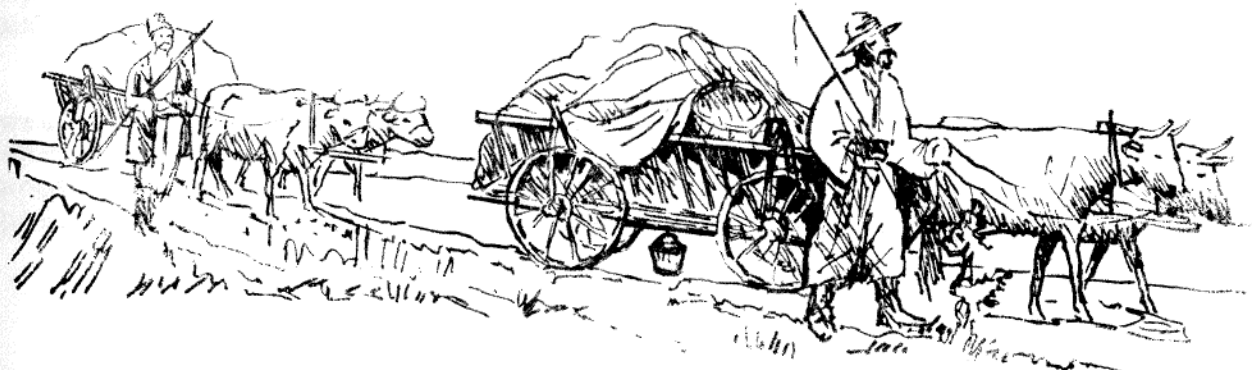
Вся поверхня Чорного моря має 411.000 квадратних кілометрів. Його глибина місцями сягає до 2.600 метрів /один метр = 39,37 інчів/. Вода в Чорному морі не дуже солоня, бо до нього вливаються прісні /без соли/ води Дніпра, Дунаю, Бога, Дністра та інших рік України. Чорноморська вода здається синьо-зеленою і є ду-

же прозорою. Коли поверхня моря спокійна, немає вітру, то навіть на великій глибині можеш побачити такі дрібні речі, як американський "кводр" = 25-центовя монета.

За княжих часів в Україні Чорне море називали "Руським морем", а за козаків - "Козацьким". Воно є важливе тому, що багате на рибу і що ним можна перевозити на кораблях різні товари тощо.

Озівське море є невелике і сполучене з Чорним морем Керченською протокою. Довжина цього моря - 445 кілометрів /278 миль/, а ширина - 150 кілометрів /94 миль/. В ньому є багато різної риби, а в лиманах рік, які вливаються в це море, добувають сіль.

Но цю сіль їздили колись чумаки своїми дерев'яними возами, що називалися мажі і були запряжені волами. Віднога Озівського моря називається Гниле море. Віднога - це розгалуження, частина моря, відділена від решти довгим і вузьким шматком піщаної землі, який називається "косою".

Відповідаючи на 6-ту іспитову вимогу, Ти повинен також знати,

які є головні міста України, та показати їх на мапі. Переглянь підручник з матеріялами до 1-го сумівського іспиту на ступінь Отрока. В ньому на сторінках 32 - 34 знайдеш описи про найбільше

місто і столицю України - Київ. Це дуже старе й гарне місто на берегах Дніпра, ціле в зелені дерев і парків. Є в ньому найстарші пам'ятники української культури. Ти повинен багато знати про Київ, бо навіть чужинці цікавляться ним, хвалять та описують його. Тепер Київ має вже майже півтора мільйона мешканців. На жаль, серед них є багато москалів, які наїхали в Україну з Московщини. Українці мусяли покидати своє місто й виїжджати на чужі землі, що належать тепер до московсько-більшевицької імперії.

Другим щодо величини містом України є Х а р к і в. Він лежить недалеко Донецького Кряжа /Донецького басейну/, в якому є велика промисловість: добувають з землі вугілля, залізну руду і виробляють різні машини. Тому Харків є дуже важливим осередком промислу і торгівлі. Харків є найбільшим містом Слобожанщини або

Харків. Модерні будинки в місті.

та, званої Слободської України. Він славний з того, що в ньому закладено 1805 року перший університет в Україні. Два роки тому Харків має майже один мільйон і двісті тисяч мешканців.

На південь від Харкова є досить велике місто Д о н е ц ь к, яке має понад 850.000 мешканців. Трішки менше від нього місто Д н і п р о п е т р і в с ь к е, яке давніше називалося Катеринослав, а у вільній Українській Державі в 1918 р. - Січеслав. Воно має понад 820.000 населення.

Дуже гарне й веселе місто над Чорним морем називається О д е с а. Це славна українська пристань, куди припливають кораблі з

різних країн світу. Одеса мала в 1967 році 776.000 мешканців. Теперішньої кількості не можна подати, бо большевики не згадують про це.

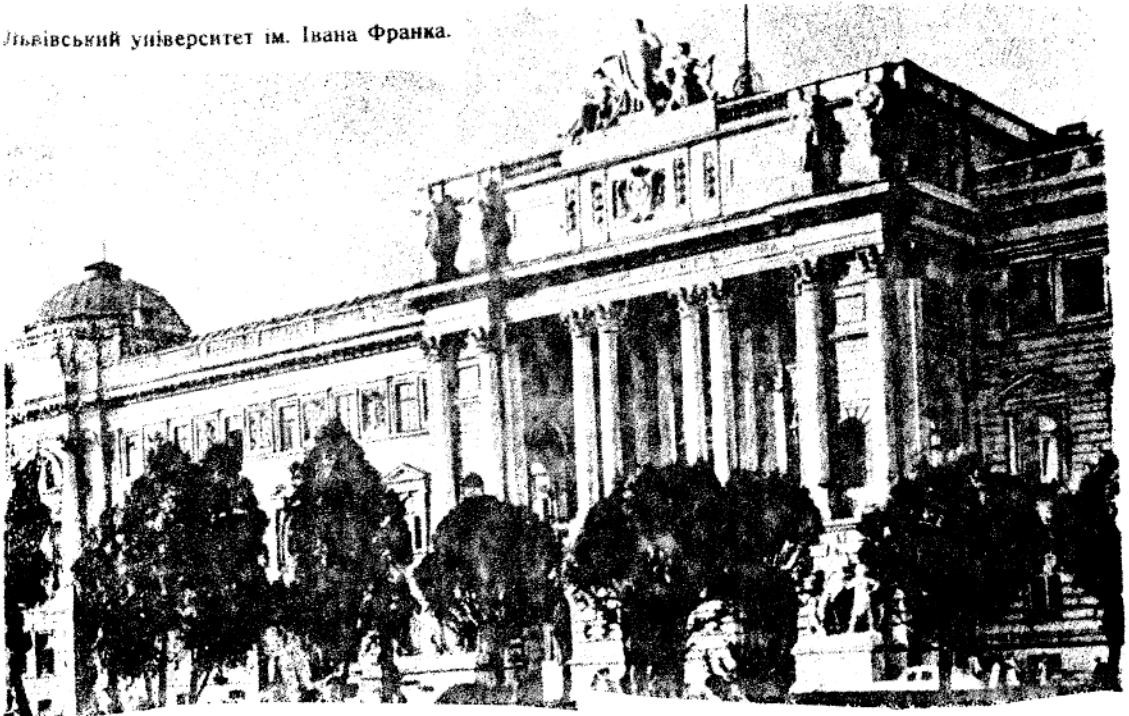
Одеса. Театр опери і балету.

Коли від міста Дніпропетрівського, яке лежить над Дніпром, підеш за течією ріки просто на південь, побачиш інше велике місто Запоріжжя. Воно лежить нижче колишніх порогів на Дніпрі. Тому два роки це місто мало 600 тисяч мешканців.

Головним містом на західних землях України є Львів, що його заклав король Данило для свого сина Яна. Воно є немов столицею Галичини.

Львівський університет ім. Івана Франка.

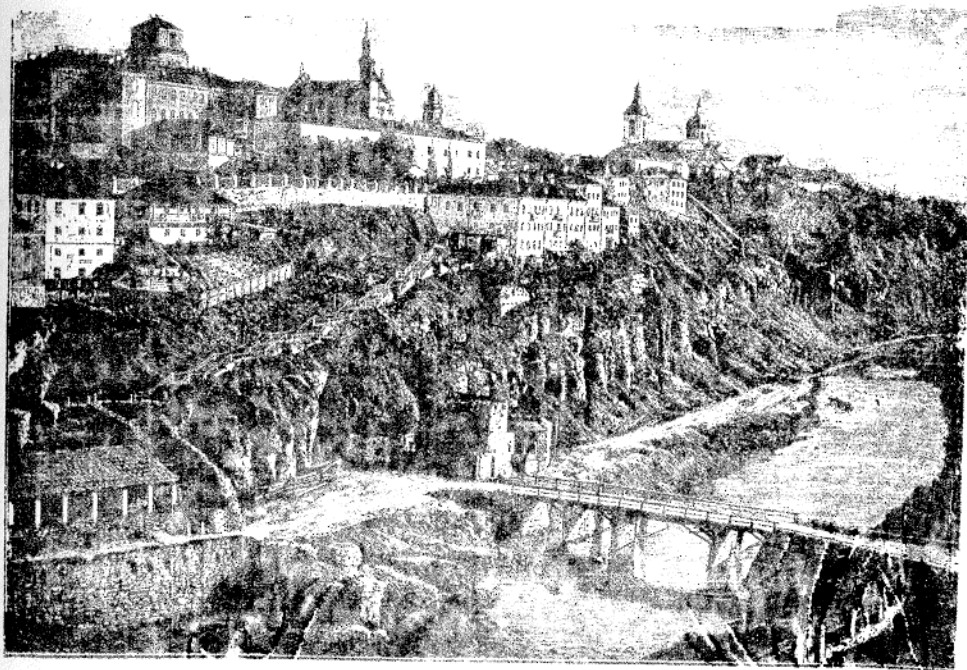
Львів має понад 500.000 населення. Зі Львова йде 9 важливих залізничних шляхів у всі напрямки Європи. Місто славне своїми па-

м"ятниками культури та історією.

Головним містом північної Буковини є Чернівці. Воно лежить на правому березі ріки Прут. Чернівці славні з того, що в його університеті працювали такі славні українські вчені, як Іван Франко, Степан Смаль-Стоцький та інші. В Чернівцях жила письменниця Ольга Кобилянська та письменник Юрій Федькович. Мають Чернівці 200 тисяч населення.

Ужгород - це головне місто Карпатської України. Воно лежить над рікою Уж і від цього пішла його назва: город /місто/ Ужа. Воно є одним із найстарших міст України, бо існувало вже за стародавніх римлян. Столицею вільної на короткий час Карпатської України в 1939 році було невелике місто Хуст.

Над рікою Смотрич, яка вливається до Дністра, на її високому, облитому водою, ніби острові, безрезі лежить місто Кам'янець-Подільський. У місті є фортеця-укріплення і замок. Місто невелике, бо має тільки понад 50.000 населення, але славне з української історії.

Ще одно славне місто України - це Полтава. Воно лежить над рікою Ворскло. Для

того, щоб Ти легше міг знайти це місто на мапі України, порадь собі так: насамперед знайди Київ, опісля йди вниз Дніпром від Києва на південь, поки не побачиш напису міста Черкаси. Тоді зразу від Черкас зверни на схід і рисуй пальцем майже просту лінію, аж побачиш напис: Полтава. Колись, ще в княжі часи, це місто звалося Лтава. У Полтаві двісті років тому якраз, у 1769 році, народився Іван Котляревський, якого називаємо "батьком української літератури". Він почав писати свої книжки чистою українською народньою мовою. Його почали наслідувати інші письменники і так розвивалася українська література. Може Ти знаєш, як нази-

вається твір Котляревського, який він переробив з латинської мови і весело, з гумором описав українське життя, козаків, їх звичаї тощо? Це "Енеїда". А відома п'єса /твір, який ставлять на сцені/ Котляревського називається "Наталка Полтавка". Її ще й досі виставляють на українських сценах театрів.

Одно з найдавніших міст України є Чернігів над рікою Десною, на північний схід від Києва. Воно вже існувало в 907 році. Тепер Чернігів має майже 150.000 населення.

Міст і містечок в Україні є дуже багато. В цьому підручнику подано тільки деякі з них і було б добре, щоб Ти запам'ятав їх назви та знав, де вони лежать і чим відзначаються.

А тепер з'ясуємо собі, що Україна має сьогодні 42 мільйони населення. Українців є 32 мільйони, а десять інших мільйонів – це чужинці, найбільше, бо 8 мільйонів, москалів-окупантів. Усіх українців у світі

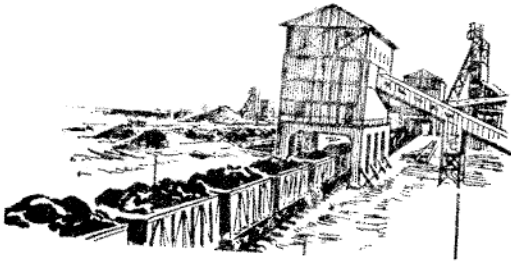
є 50 мільйонів душ.

Тому, що Україна – це дуже багатий край, має родючу землю, підземні багатства, добрий клімат тощо, а не має таких природних границь, як високі гори, моря і т. п. заздрісні сусіди часто налади на неї, щоб загарбати її. Український нарід цілими століттями мусить боротися проти ворогів, але не може всіх їх перемогти. Тому й досі Україна є в неволі москалів, котрі живуть на бідній землі. Зайнявши Україну, вони протягом років видобувають з її землі всі скарби і забирають для себе.

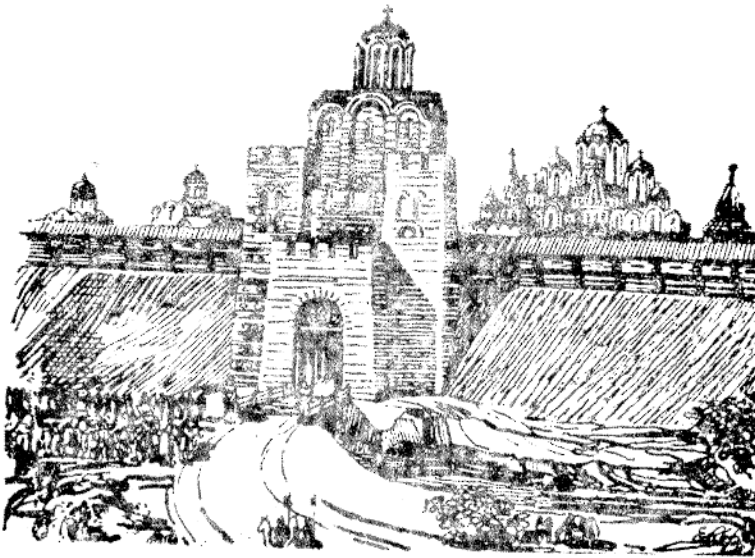
До природних скарбів – багатств України належать: чорне кам'яне вугілля, якого багато є в Донецькому Кряжі, нафта, озокерит або земляний віск, бурштин /це є кам'яніла смола з колишніх великих дерев жовтого кольору. Бурштин називають також янтар/, кухонна сіль, руди заліза, міді, цинку, живого срібла /ртуті/ та багато інших. В різних місцевостях України добувають з землі золото, срібло, дорогоцінні камені. Багата наша Батьківщина на різні глини, потрібні в промисловості, твердий камінь для будов, на мармур тощо. Вона має багато мінеральних джерел, придатних до лікування всяких людських хворіб. Земля є така урожайна – чорнозем, що навіть не треба давати до неї мінеральних добрив /різних хемічних складників/, щоб вона родила густе й дорідне збіжжя. Є в Україні багато лісів з різними породами дерев, чимало озер і ставів, в яких

водиться риба, багато різної лісової і степової звірини. Якщо б Україна визволилася з московсько-большевицької неволі, то український нарід зміг би захити заможним, культурним життям, як усі інші вільні народи, і скоро став би в ряді найбільших і найсильніших. Бо Україна має все те, що потрібне для розвитку й життя народу, його могутности й сили. Вільні українські покоління зможуть створити такі скарби людської культури, які збагатили б увесь світ. Не даром чужинці вже раніше називали Україну

другою Елладою, себто Грецією, відомою з своєї великої культури.

Тож вивчай історію і географію своєї Батьківщини - України, щоб, як виростеш і покінчиш науки, Ти міг своїм знанням і працею допомогти рідному народові визволитися з важкої неволі.

Так виглядали „Золоті Ворота“ в Києві за княжих часів

У сьомій іспитовій вимозі сказано, що кожний юнак і юначка Молодшого Юнацтва Спілки Української Молоді, складаючи II-ий іспит на ступінь Вістового цікавляться українською народньою творчістю, а тому:

8. ЗНАЄ ЗАГАЛЬНО ПРО 6 НАЙВИЗНАЧНІШИХ ПОСТАТЕЙ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ, ПО ДВІ З КОЖНОЇ ДОБИ: КНЯЖОЇ, КОЗАЦЬКОЇ І НАЙНОВІШОЇ.

Наука в школі українознавства, гутірки й розповіді Твоїх виховників у Спілці Української Молоді дали Тобі вже загальне знання з історії України. Напевно знаєш, що ця історія нашої Батьківщини ділиться на кілька частин або епох і триває вже більше, ніж тисячу років. Спершу була епоха або доба князя: тоді Українською Державою правили князі. Опісля прийшла доба козацтва: постала козацька Держава, якою керували гетьмани. В новіші часи була українська держава, що її називаємо Українською Народньою Республікою. В кожній із згаданих епох або діб були славні, мудрі й хоробрі мужі та жінки, які будували Українську Державу, боронили її перед ворогами, дбали, щоб вона була

сильна й багата. Тому, що до II-го іспиту Ти повинен знати розповісти бодай про деяких із тих славних людей, хочемо допомогти Тобі й даємо короткі опи-

си життя і праці деяких історичних постатей, які заслужилися для України.

Але не задовольняйся лише тим, що подане в цьому підручнику, а пригадай собі описи інших великих людей, прочитай ще раз з підручника **історії** України і відсвіжи своє

знання. А тепер познайомся з описами тих історичних постатей, що їх Тобі подаємо. Не вивчай описів напам'ять, а старайся власними словами відповісти на запитання Іспитової Комісії, якщо вона перевірятиме Твоє знання української історії.

Княгиня, яку український нарід назвав

Мудрою, а Церква Святою

Цією княгинею була Ольга, жінка князя Ігоря. Стародавній переказ каже, що князь Ігор хотів одного разу переправитися через ріку і його перевезла батьковим човном доня перевізника - Ольга. У розмові з дівчиною князь Ігор пізнав її велику мудрість і проворність, тому пізніше попросив її, щоб вона стала його жінкою.

Коли народилася Ольга, історія не записала. Знаємо тільки, що вона після смерти свого чоловіка Ігоря почала керувати Українською Державою у 945 році аж до 957 року. Була вона дуже доброю володаркою. В ті часи землі України простягалися далеко на північ,

де жили різні слов'янські і неслов'янські племена. Ольга дбала про населення своєї великої держави, сама їздила по далеких околицях, уліті возом, узимку саньми, не лякалася ні невгоди, ні

небезпеки, бо хотіла припилювати, щоб народів не було кривди. Як мудра жінка, Ольга знала, що треба мати сильних союзників, які допомогли б тоді, коли б на Українську Державу напали вороги. Тому вона уклала договори з царем Візантії і з німецьким цісарем Оттоном I. У Царгороді /це місто називають Константинопіль, а тепер Істамбул і воно належить до Туреччини/ Ольга прийняла 957 року християнську віру.

Ігор та Ольга мали одного сина Святослава, який народився 942 року. Батько скоро загинув, тому мама виховувала сина і він виріс на хороброго й сміливого юнака. В 969 році княгиня Ольга померла і її поховано за християнським звичаєм. Весь український нарід довго сумував за нею і створив про Ольгу різні перекази. За заслуги він дав Ользі назву Мудра, а Церква проголосила її святою, бо вона перша з українського княжого роду прийняла Христову віру. У 1969 році пройшло рівно тисяча років від часу смерті княгині Ольги. Всі українці у вільному світі відзначили ту річницю, згадуючи з пошаною ім'я славної княгині й святої України. Ти повинен також більше знати про неї, тому старайся прочитати про її життя і працю. Розкажи теж своїм товаришам у школі про велику княгиню України. Таким способом пошириш між ними правду і добру славу своєї Батьківщини України.

Князь "Ясне Сонечко"

Хоробрий і войовничий князь Святослав, син Ігоря та Ольги, мав кількох синів. Наймолодший з них називався Володимир і він після смерті свого батька засів на княжому київському престолі. В перші роки свого князювання Володимир мусів вести війну з сусідами України - поляками і білорусами та московськими племенами. Перемігши ворогів, князь Володимир поширив границі своєї держави та укріпив їх. Коли ж уже навів лад у державі, постановив прийняти християнську віру, щоб сусідні великі держави, які вже мали в себе християнство, не вважали України поганською і некультурною. Одружившись з візантійською царівною Анною, Володимир не лише сам охрестився, але звелів священникам охрестити весь український нарід. Стародавній переказ гарно описує, як насамперед усі князювання - мешканці Києва ввійшли в ріку Дніпро /це бачиш на рисунку на наступній сторінці/, а єпископи і священники охрестили їх. Це сталося 988 року.

Разом із християнством в Україну прийшла вища культура, письменство й мистецтво будівництва. Скрізь поставали церкви, монастирі, школи для княжих і боярських дітей, бібліотеки тощо. Князь Володимир побудував у Києві величаву церкву, яку назвав Десятинна, до на цю церкву він віддавав десятину частину свого майна. Населення України, яке безпечно жило під мудрим пануванням Володимира, що обороняв його від нападів кочовничих орд з Азії, дуже

любило свого князя і з вдячності називало його "Ясним Сонечком". Українська історія дала князеві Володимирові назву Великий, бо

він довершив багато великих діл і збудував могутню державу та забезпечив її перед воєрогами. Церква проголосила князя Володимира Великого святим і рівним Апостолам, бо він привів до християнської віри увесь український нарід. При хрещенні князь Володимир дістав ім'я Василь. Володимир прийняв за державний знак тризуб і з того часу тризуб є відзнакою Укра-

їни. Помер Володимир у 1015 році і залишив по собі великий жаль серед усіх людей в Україні, які довго оплакували свого володаря.

Князь, який був "тестем Європи"

За українських князів Святослава і Володимира Великого Українська Держава була велика та простягалася далеко на північ аж на теперішні московські землі. Вона ще збільшилася, коли в Києві почав княжити син Володимира Великого Ярослав.

Через війни, що їх Ярослав мусів вести, він засів на княжому престолі в Києві шойно чотири роки після смерти свого батька, у 1019 році. Пізніше, коли помер його брат Мстислав, який не залишив дітей, до України приєдналися і ті землі, де володів цей князь. Тому границі Української Держави поширилися на південь аж по гори Кавказ. А на півночі князь Ярослав поширив межі України по теперішню Естонію і там заклав місто Юріїв від свого хресного імени. Від поляків Ярослав відібрав західні українські землі.

Забезпечивши свою державу, князь Ярослав почав дбати про лад у ній та про культуру. Він будував міста, ставив церкви, заклав у Києві школу та збирав книги для бібліотеки. Згодом побудував величавий Божий храм - церкву і назвав її церквою Святої Софії -

Божої Премудрости. Місто Київ Ярослав обвів валом і поставив кілька брам. Одна брама, над якою збудовано церкву з золотою банею, була названа "Золотою Брамою" або "Золотими Воротами". Великою заслугою князя Ярослава було те, що він наказав списати всі закони, які були тоді в Україні, і так стала книга законів, що називається "Руська Правда", бо наша Батьківщина в ті часи називалася Русь-Україна.

Держава Ярослава стала такою сильною і відомою в світі, що різні королі Європи старалися стати свояками Ярослава. Тому європейські королі одружувалися з доньками князя Ярослава, а сини брали за жінок царівни та королівни з різних держав. Дочка Анна вийшла за французького короля Генріка й разом з ним правила французькою державою. Ярослава називали отже "тестем Європи", бо через синів і дочок він був посвоячений, себто поріднився з найбільшими цісарськими й королівськими родами тодішньої Європи.

Помер князь Ярослав 1054 року і його поховано в церкві Святої Софії. За його велику працю українська історія дала йому назву Мудрий.

Він і досі живе у піснях

Українська Держава, якою правили київські князі, впала через напад татарських орд, які прийшли з Азії. Згодом татари поселилися над рікою Волгою, а частина їх пішла на Крим і тут заснували свою окрему державу, на чолі якої був хан. З Криму вони майже щороку нападали на Україну й нищили її. Татари вбивали старих і немічних людей та маленьких дітей, а молодих і здорових та сильних юнаків і дівчат брали в неволю. Ці напади так спустошили Україну, що її землі стали диким полем, де люди не жили, а тільки паслися стада диких тварин. З тих важких і сумних часів залишилася пісня, в якій співається: "Гей, зажурилась Україна, що ніде прожити, гей, витоптала орда кіньми маленькі діти. Гей, маленьких витоптала, великих забрала, назад руки пов'язала, у ясир погнала". Але хоч опустілі степи, які простягалися аж до Чорного моря, були

небезпечно для людського життя, все ж таки знаходилися сміливці по містах і зацілілих селах, які збиралися разом, вибирали для себе старшого, провідника, і зі зброєю та на конях їхали в дикі поля, щоб там ловити дичину - диких звірів, стріляти птахів, займатися риболовством і бджільництвом. Опісля вони з цим добром

поверталися додому. Але багато з цих відважних людей залишалися в степах на постійно. Вони поселилися на островах понижче Дніпрових порогів, що звалися Запоріжжя або Низ. Проживаючи там, ці сміливці хоробро боронилися від ворогів, а деколи й самі нападали на татарські села, забирали їм худобу й коней та нищили їх оселі. Цих українських сміливців почали називати козаками. Козак - це слово татарське й означає юнак, молодець, вояк. Тому, що козаки мешкали на Запоріжжі або Низу, їх називали запорожцями або низовими козаками.

Серед тих козаків був на Запоріжжі також князь Дмитро Вишневецький. То був багатий пан, мав на Волині великий має-

ток, але покинув його і пішов козакувати. Козаки не мали тоді постійної оселі, переходили з місця на місце і раз тут, раз там нападали на татар. Вишневецький був досвідчений вояк, бачив, що така боротьба не дуже шко-

дить татарам і, щоб перемогти орду, треба мати вишколене військо і хоч одну твердиню до оборони перед татарськими нападами. Вишневецький зібрав найліпших козаків, озброїв їх і подався з ними на острів, що звався Мала Хортиця. Козаки побудували тут укріплену фортецю, а для себе хати - курені і назвали все це "Січ". Від слова "сікти" чи рубати, бо на укріплення треба було сікти, рубати дерева. Було це 1550 р.

На Січі Дмитро Вишневецький придбав гармати та іншу зброю і воював з татарами. Згодом він із своїми козаками пішов на Молдавію проти турків. Однак там його спіймали, забрали до Царгороду й покарали смертю. Так загинув славний основник Січі і великий лицар. З вдячності за те, що Вишневецький боронив Україну перед ворогами, нарід склав про нього, як про "козака Байду", пісню, яку й досі співають. Тож князь Дмитро Байда Вишневецький живе серед нас як завзятий запорожець, якого турки "почепили за ребро на гак", бо він не хотів

зрадити ні своєї Батьківщини, ні віри християнської, хоч турецький султан намовляв його до того, як кажеється у пісні. Хоробрий Байда відповів на намовлювання султана: "Твоя, царю, віра проклятая, а твоя донька поганая!", відкидаючи приману султана одружитися з його донькою і посвятитися з султаном.

Богом даний гетьман

Після смерті гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного в 1622 році, для України настали погані часи. Поляки почали ще гірше знущатися над українським народом, карали його великими карами за всякий спротив панам-дідицям і примушували до тяжкої праці. Українську І православну Церкву вони принижували, а козаків переслідували. Тому багато козацьких старшин підіймали повстання. Тоді до козаків приставали теж українські селяни, щоб спільно боротися проти гнобителів. Те сили повстанців були замалі і польські війська, які були добре озброєні, розбивали їх. Щойно в 1648 році прийшла велика зміна й надія на волю України. В той час велике повстання проти поляків розпочав гетьман Богдан Хмельницький.

Богдан Хмельницький був сином українського шляхтича, який мав біля Чигирина невеликий хутір /фарму/ Суботів. Замолоду Богдан учився у школах у Києві, Ярославі над Сяном та у Львові, а пізніше вступив до козацького вій-

ськи і скоро дослужився в боях до ступеня сотника. В битві проти турків під містом, яке називалося Цецора /лежить у теперішній Румунії/, молодий Богдан боровся, разом із своїм батьком Михайлом, проти турків. Батько згинув, а сам Богдан був поранений і потрапив у неволю, де пробув два роки. За той час Богдан вивчив турецьку і татарську мови і це йому пізніше дуже пригодилося. Вийшовши з турецької неволі, Богдан жив на своєму хуторі Суботіві. Але одного разу на хутір напав поляк Чаплінський, користаючи з того, що Богдана не було вдома. Чаплінський знищив усе майно Хмельницького, забив малого синка і забрав Богданову жінку. Ані польський суд, ні король не направили Хмельницькому кривди, тому він постановив зброєю - шаблею покарати тих, що зробили йому кривду. Він поїхав на Січ і там оповів козакам про всі ті знущання, що їх терпить від поляків український народ і він сам, Хмельницький. Козаки вибрали Хмельницького гетьманом і почали готуватися до війни проти поляків.

Зібравши велике військо і діставши поміч від татар, Хмельницький вирушив у 1648 році з Січі проти ворогів. Вістка про його по-

хід скоро рознеслася по всій Україні. Селяни, ремісники, міщани кидали свої хати і родини та йшли на допомогу Хмельницькому. В перших боях - під Жовтими Волами. Корсунем і Пилявцями війська

Вигляд козацького табору.

гетьмана Хмельницького розбили поляків, які почали втікати на захід до Польщі. За ними в погоню рушили козаки й дійшли аж до Львова, а потім ще далі. Богдан Хмельницький зрозумів, що його особиста кривда є мала в порівнянні до тих кривд, які терпів цілий український нарід. Тому він постановив боротися за волю і самостійність цілої України. Зі славою він в'їхав до Києва, де його всі вітали, як рятівника і спасителя України. Ти напевно бачив образ, як кияни

вітають гетьмана Хмельницького. Цей образ має назву: "В'їзд Богдана Хмельницького до Києва".

Пізніше гетьман Хмельницький обрав собі за столицю місто Чигирин і звідтіля почав заводити лад в усій своїй державі. Вся Європа довідалася про славні перемоги українського гетьмана, тому різні держави почали присилати до нього своїх послів. Тарас Шевченко намалював образ, який назвав: "Посли в Чигирині." Посли чекають у гетьманських світлицях, коли їх допустять до гетьмана, щоб скласти йому подарунки і поговорити з ним.

В Україні по селах і містах люди почали жити новим, вільним життям. Але поляки і не думали втратити багату Україну, тому знову почали війну. Тому, що татари не виявилися добрими союзниками і часто зраджували нашого гетьмана, Богдан Хмельницький уклав договір з Москвою. Але москалі були ще зрадливішими, ніж татари чи поляки. Вони вважали гетьмана своїм підданцем, а Україну - майбутньою колонією. Тоді гетьман

ман почав підготовляти війну проти Польщі і проти Москви. Але несподівано він важко захворів і помер 8-го вересня 1657 року.

Гетьман Богдан Хмельницький, цей справді Богом даний провідник і великий державний муж, відбудував вільну Українську Державу. І хоч не зміг уже її оборонити, але залишив своїм наступникам велику ідею - боронитися і боронити Україну. Ті гетьмани, які йшли слідами Хмельницького, робили це, тому Україна вже не була в

такій страшній неволі, як перед тим. Щойно тоді, коли не стало іншого великого гетьмана - Івана Мазепи, вона попала в ще гірше, ніж польське, ярмо - в московське. Сьогодні над Україною панує та сама Москва, але большевицька.

Гетьман, який розумом і шаблею
боронив волю України

Український нарід має таке прислів'я: "від Богдана до Івана не було гетьмана". Це значить, що від Богдана Хмельницького до гетьмана Івана Мазепи не було таких гетьманів, як вони. Правда, після смерті Богдана Хмельницького до часів Івана Мазепи було багато ще українських гетьманів, які широкі любили Україну і хотіли її визволити від поляків і москалів, але вони не мали стільки сили духа і політичного розуму, щоб це здійснити. Тому нарід казав, що вони не були "справжніми гетьманами". Щойно гетьман Іван Мазепа дорівнював великому гетьманові Хмельницькому.

Іван Мазепа народився 1632 року в Мазепинцях на Київщині. Походив він з старого українського роду і вже його прадіди та діди служили в козацькому війську. Батько Івана мав велику освіту, тому й свого сина виховав на освічену людину. Коли ж Іванові було 16 літ, він подався на

Січ. За хоробрість і розум полюбили його козаки, а коли гетьмана Івана Самойловича москалі заслали на Сибір, Івана Мазепу обрано гетьманом.

Як гетьман, Іван Мазепа робив пляни звільнити Україну від залежності усіх сусідів. Але він був обережний і нікому не призна-

вався, що має такі задуми. Бо в той час у Московщині та над Україною панував московський цар Петро I, дуже лютий і жорстокий лиходій, який хотів перетворити Україну на свою колонію і тільки тимчасово годився на окремого українського гетьмана. Цар вимагав, щоб

козаки ходили з ним на війну проти його ворогів, щоб будували в Московщині міста, копали канали і висувували болота. Так Петро вибудував місто Петербург, яке тепер називається Ленінград. При будові загинули десятки тисяч козаків із холоду, голоду та московських знущань. Тим часом в Україні біля гетьмана було лише кілька тисяч козаків, а в містах і селах стояли московські відді-

ли війська, які робили шкоди населенню. Український нарід нарікав на гетьмана, що він нібито занадто слухає царя, а не дбає про Україну. А гетьман Мазепа чекав, коли прийде відповідна хвилина, щоб почати війну проти Москви. Та він мусів мати союзників, які допомогли б йому, тому таємно вислав послів до різних держав, головно до Швеції, де тоді панував молодий і войовничий король Карло XII. Цей король погодився дати допомогу нашому гетьманові і спільно з ним визволити Україну.

Виждаючи пригожого часу до війни проти московського царя, гетьман Іван Мазепа тим часом старався навести лад в Україні, піднести серед народу освіту та полегшити його долю. Він будував багато шкіл і церков власними коштами і широко допомагав Київській Академії.

У 1708 році шведський король врешті вирушив з військом проти московського царя і прибув в Україну. Тоді гетьман Мазепа явно став по його боці і приєднався до короля з своїм невеликим військом. На поміч гетьманові прийшло й 15 тисяч запорожців. Але війська шведів і гетьмана були все таки менші, ніж царя Петра I. Кориستاючи з того, що гетьмана не було в столиці Батурині, москалі оточили її, здобули й повбивали всіх людей, навіть жінок і дітей, а ціле місто спалили.

У 1709 році прийшло до битви під Полтавою. Московський цар зібрав п'ять разів більше війська, ніж мав король Карло XII і гетьман Мазепа, тому перемогли москалі.

Церкви, побудовані гетьманом І. Мазепою

Король і гетьман мусили відступити до теперішньої Молдавії. Гетьман незабаром помер, та його слава тривала серед українського народу. жорстокий цар Петро дуже переслідував прихильників гетьмана Івана Мазепи та називав їх "мазепинцями". Ця назва, яка вказує на тих, що люблять Україну і борються за її волю, залишилася й досі. Навіть московські більшовики ще деколи так називають українських самостійників-патріотів, які хочуть визволити Україну з московської неволі, як цього прагнув великий гетьман Іван Мазепа.

Ці постаті, що про них Ти тут прочитав, творили українську історію в минулих сторіччях, коли існувала княжа, а потому козацька держава. Але і в найновішій нашій історії є люди, яких імена записані на сторінках славного минулого України, бо вони протягом усього свого життя працювали для українського народу й боролися за його волю. До найбільших і найвизначніших між ними належать: Симон Петлюра, Євген Коновалець і Степан Бандера. Про них Ти вже напевно чув, знаєш, чим вони заслужилися для нашої Батьківщини. А все таки ще раз повтори собі і відсвіжи у пам'яті те знання про них, що його Ти набув.

Український нарід називав його Батьком

У травні 1969 року минуло 90 літ з того часу, коли народився Симон Петлюра. Це було в Полтаві, в родині незаможного козака.

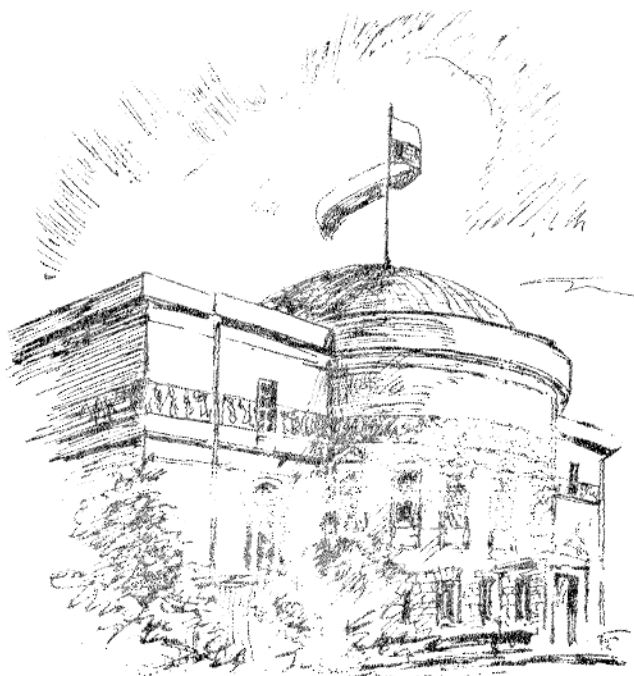
Десятого травня 1879 року цьому козакові народився син, якому дано ім'я Симон, себто Семен. Хоч батьки Симона були бідні, але вони таки післали сина до школи в Полтаві, де він жив у бурсі, разом з іншими учнями, й не раз терпів злидні, голод і побої. Але малий Симон завжди був усміхнений і життєрадісний. Коли ж пізніше він пішов до духовної семінарії, почав виступати проти всякого насильства і несправедливости. Тоді так само, як тепер, в Україні панували москалі, що хотіли змосковщити український нарід і забороняли українську мову та науку в школах. Одначе тодішня українська молодь, серед якої виростав Симон Петлюра, боролася проти русифікації - вона скрізь розмовляла українською мовою, співала українських пісень, танцювала українські танці та ходила до театру на українські концерти чи сценічні вистави. Тож Симон Петлюра виріс на свідомого українця і вже як студент записався до Революційної Української Партії - РУП.

За цю діяльність Симона Петлюру викинули з семінарії і він мусів заробляти собі й родині на прожиток, а при тому вчитися приватно. Його сильна воля переборола всі труднощі, він закінчив науку і став писати до різних українських часописів, а згодом редагувати окрему газету.

Коли почалася перша світова війна, Симон Петлюра пішов до війська, а в 1917 році, під час розвалу царсько-московської держави, почав працю серед вояків-українців, які служили в московській армії, щоб їх національно освідомити. Пізніше він став генеральним секретарем, себто міністром, для військових справ в українському уряді - Українській Центральній Раді, яка постала в Києві. У 1919

році Симон Петлюра був членом уряду України, який називався Директорією, а пізніше став Головою Української Держави, це значить, її президентом. Одночасно він був найвищим командиром усіх збройних сил України, тому носив назву - Головний Отаман. У той час він здобув собі серед народу велику пошану: його називали люди "Батько Петлюра", бо український нарід переконався, що Симон бажає волі для України. Часи були тоді дуже тяжкі, московські большевики з усіх сторін ішли походом на нашу Батьківщину, щоб загартати її. З заходу нападали поляки, а з півдня румуни. А тим часом українська армія не була дуже великою, не мала відповідної зброї, ані вираду. Вона мусіла боротися на кількох фронтах. До того ж серед неї поширилася люта хвороба - тиф, який забирав на той світ тисячі українських вояків.

Симон Петлюра знав, яку він має відповідальність перед українським народом і перед історією, тому робив усе, щоб не дозволити ворогам загартати Україну. Але сили були замалі. Після довгої важкої боротьби українська армія мусіла відступити на захід. Головний Отаман Симон Петлюра переїхав на деякий час до Польщі, а звідтіля, разом з жінкою Ольгою і дочкою Лесею, до Парижу у Франції.

Але й на чужині Симон Петлюра не покидав праці для визволення України. Тому Москва, яка дуже ненавиділа його, як великого борця за волю українського народу, наслала на нього свого агента-вбивцю. Він називався Шварцбарт. 25-го травня 1926 року, коли Симон Петлюра повертався з міста додому, Шварцбарт застрілив його з револьвера.

Хоч москалі знищили Головного Отамана Симона Петлюру, вони не могли вбити серед українців бажання визволити Україну. Тому всіх тих, що далі боролися проти Москви, москалі почали називати петлюрівцями, як колись за царя Петра, називали мазепинцями.

Симон Петлюра написав багато статей та інших праць, у яких вказує нам, як треба жити і працювати для України. В своїх писаннях він дав нам усім - старшим і молодшим такий заповіт:

"Перед нами великі завдання суспільного і державного будівництва і кожний повинен віддати волю, душу й руки /себто, свою працю/ на службу цьому ділу. Ми повинні віддати йому всю енергію.

Година повинна бути в нас за день, день за місяць, бо тільки таким чином досягнемо свою мету..."

Отже і Ти повинен не марнувати свого часу, а вчитися, набувати знання, а цим допоможеш колись Україні. Постійно пам'ятай про те, що кожний українець, де б він не був, має обов'язок, неначе той вояк, боронити України, її чести і волі та дбати про добро українського народу.

Докладніше і більше довідаєшся про Головного Отамана Симона Петлюру у підручнику ч. 25 "Визначні постаті визвольної боротьби України" /найновіша доба/, на сторінках 61-63. Цей підручник видала Головна Управа СУМ-Америци в 1967 році в Нью Йорку. А тепер

прочитай про того, що був у наші часи:

Творець підпільних революційних організацій

Коли 14-го червня 1871 року в селі Зашків біля Львова в родині народнього учителя Михайла Коновальця народився син, йому дали хресне ім'я Євген. Це грецьке слово по-українському значить: добре, шляхетно народжений. І Євген Коновалець своїм життям, працею і пізніше боротьбою доказав, що він справді шляхетна людина, великого роду й духа.

Покінчивши народню та середню школи, Євген Коновалець студював в університеті й одночасно займався політичною працею. А серед українського студентства ширив ідеї українського націоналіста Миколи Міхновського. Коли ж почалася перша світова війна, Євген Коновалець пішов на фронт, але попав до московського полону. Москалі вивезли його аж над ріку Волгу. В 1917 р., коли творилася вільна українська держава, Коновалець з кількома друзями втік із полону до Києва і там zorganizував курінь Січових Стрільців. Січові Стрільці це були одні з найкращих вояків Української Народньої Республіки. Вони брали участь у всіх боях до самого кінця самостійности нашої Батьківщини. Та коли визвольні змагання закінчилися невдачею, поляки роззброїли Січових Стрільців та ув'язнили їх.

Але визвольна боротьба України не припинилася. Євген Конова-

лець, який у своєму житті мав три головні засади: самостійність, соборність і державність України, не хотів покоритися перед ворогами. В 1920 році він створив із своїми друзями, які були разом з ним у Січових Стрільнях, підпільну Українську Військову Організацію - УВО. Залишені на східних землях України члени УВО почали там підготовляти народне повстання проти большевиків, а в Галичині інші члени УВО виступили проти поляків. Полковник Євген Коновалець мусів покинути Батьківщину і виїхати на чужину, бо скрізь за ним шукала польська поліція. Він жив спершу в Німеччині, опісля у Швейцарії, згодом в Італії і звідтіля кермував підпільною, себто таємною, боротьбою. Боротьба членів УВО так захопила українську молодь в Галичині, що тисячі бажали взяти в ній участь. Тому полк. Коновалець створив іншу організацію, в якій могли б бути не тільки бойовики. Ця нова організація називалася ОУН - Організація Українських Націоналістів. Завданням УВО та ОУН було підготувати весь український нарід до революції, щоб зброєю прогнати окупантів-ворогів з українських земель. Цього боялася не тільки Польща, але ще більше Москва. Тому вона постановила вбити полковника Євгена Коновальця. Московський агент, який приїхав з Советського Союзу і привіз нібито вістки про революційно-підпільну працю в Україні, залишив Коновальцеві пекельну машину - бомбу, яка розірвала полковника 23-го травня 1938 року в голландському місті Роттердамі. Але цим убивством Москва не могла припинити боротьби українського народу за свою волю. Організація Українських Націоналістів діяла далі, а кермував нею той, про кого тепер розкажемо.

ника 23-го травня 1938 року в голландському місті Роттердамі. Але цим убивством Москва не могла припинити боротьби українського народу за свою волю. Організація Українських Націоналістів діяла далі, а кермував нею той, про кого тепер розкажемо.

Його ім'я стало пострахом для ворогів

Коли нарід складає пісні про когось, той вічно живе серед народу. Про Степана Бандеру є вже багато пісень, складених ще за його життя, тому його ім'я стало символом - знаком великої любові і посвяти для Батьківщини. Цим іменем Москва називає усіх тих українців, котрі борються за волю України. Як уже знаєш, тільки три рази на протязі довгої історії українського народу поставили назви для тих борців, які змагалися за волю рідного краю під проводом своїх великих провідників - мазепинці від імени гетьмана Івана Мазепи, петлюрівці від імени Головного Отамана Симона Петлюри, і бандерівці від імени провідника ОУН Степана Бандери. Це означає, що всі три історичні постаті: Мазепа, Петлюра і Бандера були справжніми провідними мужами народу і працювали та боролися так, як цього прагнув і прагне український нарід.

Степан Бандера народився 1-го січня 1909 року, отже рівно 60 років тому, в селі Угринів Старий біля містечка Калусь, в родині

отця Андрія Бандери. Родинне виховання, приклад батька, який був дуже великим патріотом, події на рідній землі, коли Україна була в 1918 році самостійна, вже замолоду вплинули на характер і дальший духовий розвиток Степана Бандери. А постійна праця над тим, щоб загартувати своє тіло і набрати знання, зробили з молодого Степана великого борця за волю і державність України.

Уже в середній школі Степан Бандера визначився шляхетністю душі, тому всі друзі його любили і шанували. Він радо помагав іншим, докладно і совісно виконував свої обов'язки, ширив серед народу національну свідомість, тому його ім'я скоро стало популярне. Попри те Степан пильно вчився і, закінчивши гімназію, студіював в університеті у Львові. Тут він продовжував свою революційну працю, яку розпочав ще учнем гімназії. Скоро він став видатним націоналістом, а в 1933 році очолив провід ОУН на західних землях України. Головним провідником Організації Українських Націоналістів був тоді полковник Євген Коновалець. Степан Бандера зміцнив і поширив ряди ОУН та розгорнув ширше боротьбу проти Польщі й большевиків. Українська молодь радо горнулася до ОУН. Навіть шкільні діти ставили спротив учителям, які хотіли їх ополячити, і з допомогою ОУН влаштовували шкільні страйки. Вони голосно домагалися, щоб навчання в школі велося українською мовою, а не польською. Старша молодь, за починком Організації, кидала курити тютюн чи пити алькоголеві напої, щоб не витрачувати грошей і не допомагати польській державі. Вона також влаштовувала маніфестації в день Героїв, ішла на їхні могили, прибирала їх квітами й українськими прапорами. Члени ОУН карали також тих поляків, які дуже знущалися над українцями. Вони покарали смер-

тю і польського міністра Перацького, який у 1930 році вислав на українські села польське військо та поліцію і наказав бити українське населення, нищити їх майно та арештувати свідомих людей. День перед смертю Перацького в 1934 році поліція арештувала Степана Бандеру та велику кількість інших членів ОУН. Рік пізніше вона судила Бандеру у Варшаві. Тоді виявилось, що Степан Бандера є Крайовим Провідником ОУН. Судді засудили його на кару смерті, опісля цю кару переіменували на кару довічного ув'язнення. Степан Бандера просидів у тюрмі аж до другої світової війни.

Коли вибухла друга світова війна, Бандера щасливо виїшов на волю, але тому, що Галичину забирали большевики, він виїхав до Кракова в Польщі. Тут він у 1940 році очолив Революційний Провід ОУН і почав підготовку до революції в Україні на випадок, коли німці розпочнуть війну проти москалів. Коли та війна почалася, в Україну вирушили 6 тисяч членів ОУН. З доручення Степана

Бандери 30-го червня 1941 року у Львові проголошено відновлення Української Держави та створено український уряд, на чолі якого став Ярослав Стецько. Але Гітлер не хотів самостійної України, бо плянував перемінити її на свою колонію для німців. Тому німецька поліція ув'язнила Степана Бандеру і вимагала від нього, щоб він відкликав Акт проголошення української державности. Степан Бандера відмовився це зробити, тож німці посадили його до концентраційного табору. Там він перебув аж до 1944 року. Програючи війну, німці почали просити Бандеру, щоб їм допомогла ОУН і створена в 1942 році Українська Повстанська Армія - УПА, яка мала двісті тисяч вояків. Бандера не погодився на співпрацю з ворогами України, бо німці нищили нашу Батьківщину так само, як москалі-більшевики.

Після закінчення війни Степан Бандера жив у Баварії, де разом з іншими створив Закордонні Частини ОУН для допомоги друзям, які боролися в Україні. Праця Провідника ОУН Степана Бандери була загрозлива для большевиків, тому вони постановили вбити його. На протязі 15 років вони часто висилали своїх агентів, щоб спіймати або вбити Степана Бандеру. Але їм нещастило. Аж 15-го жовтня 1959 року московський агент убив Степана Бандеру пістолем, у якому була страшна отрута.

Москва надіялася, що після смерти Провідника ОУН Степана Бандери Організація Українських Націоналістів перестане існувати. Вони помилилися, бо ОУН далі бореться та існує не тільки на чужині, але й в Україні. Її ідей не можна вбити ні кулями, ні отрутою. Вони живуть і будуть жити. Цими ідеями живе і хоче їх реалізувати Спілка Української Молоді - СУМ. Тому ніколи не забувай про ці ідеї, про свої обов'язки - жити, працювати і боротися за волю України, за її самостійну державу. За ці ідеї загинув Степан Бандера, який ціле своє життя присвятив для нашої любой Батьківщини.

У дев'ятій іспитовій вимозі сказано, що кожний юнак і юначка Молодшого Юнацтва СУМ, які складають II-ий іспит на ступінь Вістового:

9. ЗНАЄ, ХТО ТАКИЙ ТАРАС ШЕВЧЕНКО, ЛЕСЯ УКРАЇНКА ТА ІВАН ФРАНКО.

Тарас Шевченко - це найбільший український поет, якого називаємо також Пророком, бо він вішував, що Україна визволиться з неволі, коли всі українці будуть боротися за її волю. Шевченко народився 9-го березня 1814 року в селі Моринцях на Київщині, в родині бідного селянина-кріпака. В той час селяни в Україні мусіли даром працювати на великих багатіїв - дідичів, інакшими словами - робили панщину, кріпацтво. Тому їх звали кріпаками. Коли Тарасові було два роки, його батько переїхав з родиною до села Кирилівки, яке тепер називається Шевченкове село. Тут малий Тарасик жив безжурно аж до 9-го року життя, коли йому померла мама. Батько одружився другий раз і мачуха та її діти часто змушували над Тарасом та зставляли до тяжкої праці. Тому Тарас часто втікав у бур'яни і там просиджував не раз увесь день. Тільки його старша сестра Катруся

дбала про нього, носила йому їсти чи випрала йому сорочину. Незабаром помер і батько Тараса, тому він покинув рідну хату і пішов до місцевого дяка, щоб навчитися читати і писати. Дяк був п'яницею і часто бив Тараса, але все таки спритний і второпний хлопець за два роки навчився читати церковні книги й трохи писати. Люди кликали його читати над померлими псалтиря і за те платили Тарасові дрібними грішми. Хоч дяк відбирав від Тараса зароблені гроші, все ж хлопцеві залишалася деколи якась копійка /тодішні дрібні монети/ і він купував собі папір та олівець і списував на ньому пісні, колядки тощо.

Згодом Тарас пішов до одного маляра, бо дуже бажав навчитися малювати. Але на це треба було дозволу того пана, якого Тарас був кріпаком. Коли Тарас пішов по дозвіл, пан Енгельгардт залишив його собі за козачка - хлопця до послуг. Перебуваючи в панському домі, Тарас і тут тихцем малював, за що не раз карали його, бо, мовляв, він, маляючи вечорами при свічці, може спалити весь дім. У 1829 році Енгельгардт переїхав до литовського міста Вільна, а згодом до столиці Польщі Варшави і скрізь з собою брав Тараса, а переконавшись, що хлопець справді має малярський хист, вирішив дати його на науку малярства. З Варшави пан Енгельгардт переїхав до Петербургу й тут Тарас почав учитися в маляра-ремісника Ширяєва. Одначе користи з тієї науки було мало, бо Ширяєв посилав Тараса малювати кімнати, паркани тощо. Тому Тарас часто ночами забігав до петербурзького парку, де стояли різні кам'яні статуї, і при світлі місяця відрисовував їх. Одного разу побачив його за тією роботою українець-маляр Сошенко, який зацікавився долею хлопчини. Сошенко познайомив Тараса з українським поетом Гребінкою, московським поетом Жуковським і славним тоді малярем Брюловом. Всі вони вирішили викупити Шевченка з кріпацтва й післати його на науку. Брюлов намалював пор-

трет жуковського й пустили на льотерію. За 2.500 рублів, одержаних з льотерії, вони викупили Тараса з кріпацтва в пана Енгельгардта і 22-го квітня 1838 року Тарас став вільною людиною. Тоді йому було вже 24 роки життя. Але Шевченко з запалом кинувся до науки, багато читав, набував широку освіту, згодом вступив до Академії Мистецтв, де вчився малювати. В той час Шевченко, з великої туги за Україною, почав писати вірші. У 1840 році вийшов друком перший "Кобзар" Шевченка, в якому було вісім творів. "Кобзар" викликав в Україні велике захоплення, люди читали Шевченкові вірші, переписували їх і передавали з рук до рук. Коли ж у наступному році була надрукована Шевченкова поема "Гайдамаки", в якій Тарас оспівав давні часи славної боротьби в Україні за волю, його признали найбільшим поетом.

У 1840 році Шевченко відвідав Україну. Тяжко було йому, вже вільній людині, бачити свій нарід і своїх рідних сестер та братів у неволі, в кріпацтві. В Україні всі славні з часів козаччини церкви та гетьманські палаци - свідки давньої величі українського народу, лежали в руїнах. Тому Шевченко почав писати вірші, повні гніву й обурення проти поневолювачів України - москалів. В Україні він написав вірш "Розрита могила", а, повернувшись до Петербургу, вірш "Сон", в якому гостро висміяв московських поневолювачів і самого їх царя.

У 1845 році Шевченко закінчив Академію Мистецтв і повернувся в Україну, де мав працювати в університеті. В Києві він став членом таємного Кирило-Методіївського Братства, яке складалося з визначних українських діячів культури. Братство хотіло добитися знесення кріпацтва в Україні і взагалі поліпшення долі українського народу. В той час Шевченко написав багато найкращих своїх творів, як "Суботів", "Послання", "Кавказ" та інші. Тоді теж він написав свій "Заповіт", в якому наказує нам боротися за Україну і пирвати її кайдани.

Але московські окупанти України викрили Кирило-Методіївських братчиків, між ними і Тараса, та арештували їх. Вони знайшли вірші Шевченка і за них, за гострі слова проти царя, засудили Тараса на дуже важку кару: служити протягом десяти років при війську в азійській фортеці Оренбург, без права писати і малювати. Волячка муштра була страшна, та ще страшнішою була заборона писати, чи малювати, бо вона просто вбивала Шевченкову душу. Тому він, не зважаючи на люті карі, які йому грозили, потайки писав вірші, ховаючи їх за халяву свого чобота. З цих "захальявних книжечок" видно, яким безрадіним і важким було життя Шевченка при московському війську в далеких пустелях Азії.

Щойно після смерти царя Миколи I, який заборонив Шевченкові при війську писати і малювати, друзі Тараса почали старатися, щоб поета звільнено із заслання. 10-го квітня 1857 року Шевченко був звільнений з війська, але мусів проживати на Московщині, в Петербурзі, а не в Україні. Повернувся він з Азії старим, хоч було йому тільки 43 роки життя, із знищеним здоров'ям. А за чотири роки, 10-го березня 1861 року помер і його поховано в Петербурзі. Однак в травні того року його друзі перефезли тіло поета в Україну і поховали в рідній землі на Чернечій горі біля Канева, де "лани широкополі, і Дніпро, і кручі", - на тій Україні милій, що її так любив і за яку життя віддав Тарас Шевченко.

Ти повинен прочитати цілого "Кобзаря", знати всі вірші Шевченка, а тоді пізнаєш, яким великим поетом і нашим учителем був він. "Кобзар" повинен стати Твоєю найкращою книжкою, яку треба часто читати: в юнацькому і в дозрілому віці.

Героїня великого серця і залізної волі

Письменниця Людмила Старицька-Черняхівська сказала, що Леся Українка була "героїнею великого серця і залізної волі" і що вона виявила цю героїчність і в своїй поезії, і в щоденному житті. Бо ціле її життя було боротьбою. Своїми творами, поезією, вона закликала всіх українців боротися за волю України, а в щоденному житті мусіла протягом довгих років боротися з страшною хворобою - туберкульозом, яка нищила її тіло.

Справжнє ім'я і прізвище її було Ляриса Косач, а за чоловіком Квітка, і вона народилася 25-го лютого 1871 року в місті Звягель, у родині Петра й Ольги Косачів. Її батько був відомим тоді українським суспільно-громадським діячем, а мати видатною письменницею, яка підписувала свої твори прізвищем Олена Пчілка. Тому Ляриса з самого дитинства мала добрі умови для духового розвитку. Під доглядом матері вона виховувалася в українському національному дусі і здобула широку освіту. Леся дуже докладно вивчила рідну мову, літературу та історію України, а крім того аж одинадцять різних мов. Культурне життя в домі батьків, де молоденька Леся часто зустрічалася з видатними українськими діячами, вплинуло на прискорення розвитку її природного хисту до писання. Свою літературну працю Ляриса Косач почала ще 9-річною дівчинкою. А на 13-му році життя вона вже надрукувала свій вірш "Конвалія" у львівському часописі, за підписом "Леся Українка".

Але ще дитиною Леся важко захворіла. В неї появилася туберкульоза костей - спершу руки, відтак ніг, а згодом хвороба перекинулася на легені. Тож змалку Леся мусіла їздити по шпиталях, терпіти великі болі, переносити важкі операції. У старшому віці вона мусіла лікуватися в чужих країнах, навіть в Єгипті. Але тер-

Але ще дитиною Леся важко захворіла. В неї появилася туберкульоза костей - спершу руки, відтак ніг, а згодом хвороба перекинулася на легені. Тож змалку Леся мусіла їздити по шпиталях, терпіти великі болі, переносити важкі операції. У старшому віці вона мусіла лікуватися в чужих країнах, навіть в Єгипті. Але тер-

піння не зламали Лесі. Вона не впадала в розпуку, а серед найбільших страждань писала: "Буду жити! Геть, дуни сумні!" З кожним роком тіло її більше страждало, і з кожним роком збільшувалися її літературні успіхи. На 21-му році Лесиного життя вийшла друком перша збірка її віршів "На крилах пісень", сім років пізніше друга збірка "Дуни і мрії", а ще через три роки третя збірка "Відгуки". Крім того, Леся писала драми, а наприкінці життя прекрасну драму-феєрію "Лісова пісня". /Феєрія - це фантастична п'єса, твір для вистав, з казковим змістом./

У травні 1913 року Леся приїхала з Кавказу, де останньо проживала, до Києва. Тут її привітало українське громадянство, але в тому привітанні, як писала Старицька-Черняхівська, було щось невиновно сумне і шматувало серце. Бо Леся була дуже бліда і, хоч усміхалася і енергійно промовляла, в її очах була вже смерть. Через два місяці, 1-го серпня 1913 року Леся померла на Кавказі, на руках свого чоловіка Климента Квітки, з яким одружилася була в 1907 році. Згодом її тіло перевезено до Києва і тут поховано.

Твори Лесі Українки мають таку силу вислову, як твори Шевченка. Леся, як і Тарас Шевченко, бачила, яку неволю терпить Україна, як багато українців стали байдужими і слухняно виконують накази ворогів, як забули про давню славу і волю Батьківщини, тому вона тривожилася, що Україна вже ніколи не побачить волі. Тож вона своїми віршами кликала на тривогу і наказувала прокинутися з сну неволі й боротися. І хоч багато українців у той час ще не розуміли закликів Лесі, все таки найближчий по її смерті час виявив, що з'явилися борці, про яких вона мріяла. В першій світовій війні та в другій боротьба за волю України розгорнулася і сотні тисяч юнаків-борців вхопили за зброю. Якщо читатимеш твори Лесі Українки, глибше зрозумієш їх значення. Та це станеться в пізнішому Твоєму віці. Тепер, коли Ти ще дуже молоденький, познайомлюся з її життям, учися від неї переносити всі труднощі й болі й ставай таким мужнім, як вона. А пізніше вчися від неї, як бути сильним духово.

Мойсей українського народу

З науки релігії знаєш, що Мойсей вивів жидівський народ з єгипетської неволі й протягом сорок років провадив його до обіцяної Богом батьківщини - Палестини. Подібним Мойсесем був для українського народу другий після Тараса Шевченка великий український письменник-поет, учений - Іван Франко. Протягом сорок років свого життя він був духовним провідником народу, старався національно освідомити його і повести до світлих вершин - до самостійного державного життя.

У ті часи, коли жив Іван Франко, український нарід, хоч прагнув волі, ще не був дуже свідомий, як ту волю досягнути. Треба було багато праці і труду окремих українських патріотів, щоб показати народові дорогу, якою він повинен іти, щоб поліпшити своє життя, пізнати правду й добиватися волі. до тих людей належав також Іван Франко. Він сам зазнав у своєму житті багато горя і біди, тому хотів, щоб його нарід жив краще, був господарем на своїй землі і у своїй власній державі.

Народився Іван Франко 15-го серпня 1856 року в селі Нагусвичах на Дрогобиччині, в родині місцевого коваля. Перші роки його дитячого життя проминули в рідному селі, а згодом батько віддав його до школи, бо помітив, що хлопчець цікавий і здібний. Веселивий Івась, хоч прийшов до школи в по-

лотнянці і босий, то вже в скорому часі став вибиватися між своїми однолітками-школярами на перше місце своєю второпністю і бистрою пам'яттю. З сільської школи Іван Франко перейшов до міської школи в Дрогобичі, а відтак до гімназії, постійно залишаючись найліпшим учнем. Він багато читав, учився, а незабаром і сам почав пробувати писати вірші та оповідання. Коли раз, ще хлопцем, дістав у свої руки "Кобзаря" Тараса Шевченка, то ця книжка так захопила його, що він вивчив усі Шевченкові вірші напам'ять. Читав також твори інших українських письменників і пильно прислухався до всяких казок, що їх оповідали старші, переказів і пісень. Опісля в гімназії почав збирати і записувати ці народні перекази і пісні. А книжки так любив, що вже в школі зібрав собі велику бібліотеку й позичав книжки своїм товаришам.

Коли Іван Франко закінчив середню школу, то перейшов до Львова на університет. Тут у Львові було багато бібліотек і Франко далі пильно вчився, багато читав і писав. Його книжки почали щораз частіше появлятися друком - він уже став відомим письменником і людиною науки.

У своїх книжках Франко розказував найбільше про неволю українських селян у часи тяжкої неволі-панщини, коли польські дідичі гонили людей на роботи на панському полі. Про ту панщину він написав прекрасну книжку, яка має назву "Панські жарты". Душа Франка була сповнена великим болем, коли він бачив навколо себе горе і неволю рідного народу, але він знав, що цей український нарід є розумний, завзятий, чесний, і що він колись визволиться із свого ярма. В своїй найкращій книжці під наголовком "Моїсей" Іван Франко віщує нашому народові волю і велику, гарну майбутність. Франко не зважав на те, що його життя також було дуже гірке: ще в міській школі він зазнав багато насмішок і наруги та побоїв від своїх учителів, у старшому віці його цуралися таки свої українці, бо австрійська

влада арештувала Івана Франка за його свободолюбні погляди. Його велике серце горіло дарячєю любов'ю до рідного народу і ціле своє життя він працював з думкою про Україну і про її щастя та волю. А вже дуже він любив українську молодь, дітей, бо знав, що з них виростають добрі сини і дочки України, знав, що молодь буде пам'ятати його заповіти про пильну і постійну працю для українського народу. Тому і для молоді і навіть для малих дітей Іван

Франко написав багато книжок. Може Ти читав уже таку гарну збірку казок, яка називається "Коли ще звірі говорили"? Українська молодь захоплюється такими творами Івана Франка, як: "Лис Микита", "Абу-Касимові капці" та "Коваль Бассім". Якщо Ти ще не читав цих книжок, обов'язково постарайся про них і прочитай. Побачиш, як вони Тобі подобаються. "Лис Микита" — це такий прекрасний твір, що навіть японці захопилися ним і хочуть тепер зробити з нього фільм. Тож ганьбою для Тебе, як українця, було б не знати змісту "Лиса Микити".

Крім того, Іван Франко писав повісті, оповідання і вірші. В школі українознавства Ти напевно уже познайомився з такою повістю, яка називається "Захар Беркут". Франко описав у

ній ті далекі часи, коли за українського короля Данила на західні землі України напали татари. У карпатському селі, де найстаршим був Захар Беркут, селяни перемогли ворогів, бо жили дружно і разом виступили проти татар.

У своєму житті Іван Франко два рази їздив до Києва, де й одружився. У Києві він познайомився з видатними українськими письменниками та вченими, листувався з ними і співпрацював, бо сам був великим науковцем. Але в 1908 році Франко важко занедужав і лікарі не могли вилікувати його. Він не міг володіти руками, тому вже сам не писав, тільки диктував молодим студентам, які приходили, щоб допомогти улюбленому письменникові. Під час першої світової війни здоров'я поета ще погіршилося. А 28-го травня 1916 року назавжди перестало битися серце великого трудівника, що життя своє присвятив для праці в користь свого народу. Поховано Івана Франка у Львові і на могилі поставлено пам'ятник, який зображує каменяра, що розбиває скелю. Бо й Іван Франко розбивав скелі темряви, неволі і байдужості серед українського народу та промочував шлях до волі й щастя.

Десята іспитова вимога до юнаків і юначок Молодшого Юнацтва СУМ каже, що кожне з них:

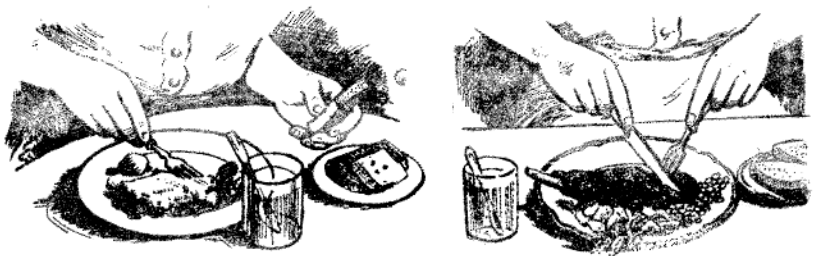
10. ВІДЦІ І ЗНАЄ, ЯК ПОВОДИТИСЯ ПРИ СТОЛІ ЗА ЇМНО.

Родичі часто звертають Тобі увагу, як Ти повинен поводитися в товаристві, як сидіти, їсти тощо. Бо гарна поведінка - це дуже важлива справа в житті людини. Людина не живе самотньо, а в гурті з іншими - вдома, під час праці, науки, на дозвіллі, у подорожах. Тому вона й повинна зважати, щоб не перешкоджати іншим, не робити їм прикростей тощо, словом - повинна гарно й чемно поводитися. Таку людину всі шанують і вона має багато приятелів.

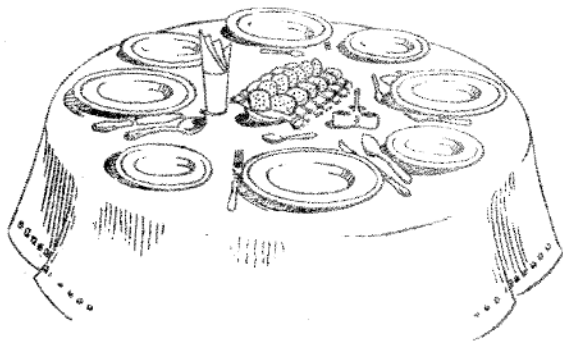
Ти також повинен дуже зважати, як поведишся у товаристві, а головне за столом, під час їжі. Бо на підставі того, як Ти сидиш, як їси, як набираєш страву, Тебе вважають добре чи погано вихованою людиною. Є багато правил, як треба поводитися при столі, і тому Ти повинен пізнати бодай найголовніші з них.

Отож Тобі треба знати, що не можеш сісти до столу першим, не чекаючи, поки сядуть старші - Твої батьки, господарі дому, які Тебе гостять, жінки і дівчата. Зажди, аж вони займуть свої місця, а тоді уважно, не стукаючи кріслом, сядь на своєму місці. Ти не повинен теж першим набирати страви, чи їсти, а знову зачекати, аж почнуть їсти старші чи жінки. При столі не вільно опиратися на нього ліктями, підпирати руками бороду, бавитися ложкою, вилками чи посудом. Якщо потребуєш чогось, наприклад, соли, цукру, або якоїсь страви, не досягай нічого на столі поперед другого, а попроси, щоб Тобі подали. А коли Ти подаєш комусь якусь річ, не простягай руки поперед носа свого сусіда, а подай ту річ поза його плечима. Ти напевно знаєш, що не годиться говорити при столі, коли маєш повен рот їжі - насамперед проковтні її, а тоді починай говорити чи відповідати. Завжди пам'ятай, що не треба їсти швидко, немов поспішаючи, а помаду, спокійно, не цьмакаючи, ані не сьорбаючи голою юшки /зупи/, чаю чи інших рідин.

Коли при столі користуєшся ножом і вилками, не можна широко розкладати лікті на боки. Старайся тримати їх близько тіла, але так, щоб було вигідно кряти ножом і набирати вилками. Якщо їси

юшку, набирай її ложкою від себе, а не навпаки. Не стукай ложкою об дно тарілки, коли вже юшки мало; скінчивши їсти, залиши ложку в тарілці, ручкою зверненою вправо. Якщо мусиш встати від столу скорше, ніж інші, скажи: "Перепрошую!" і тихо встань, не перешкоджаючи іншим у їжі.

Хліб чи булку треба ламати на такі кусники, які можеш вкласти до рота. Не вільно кусати цілої кромки /скибки/ хліба чи булки. Так само робиш тоді, коли хочеш помазати хліб маслом або сиром. Ніяк не вільно вмочати хліб у зупу, витирати ним сос на тарілці, чи розмочувати його в молоці або каві.

Закінчивши їсти, склади вилки й ніж уперек тарілки так, щоб зубці вилок були звернені вгору. Пам'ятай, що не вільно краяти ножом риби; також не крається ножем салати, а треба ламати листки вилками. Взагалі добра поведінка наказує, щоб ножом різати тільки таку їжу, як м'ясо, а ніколи бараболю, салату, вареники чи інші страви, що їх можна розділити вилками. Коли набираєш їжу вилками чи ложкою, не помагай собі при тому пальцями. Не нахиляйся над столом, але сиди просто, а ложку тягни до уст, а не навпаки, себто, не сягай до неї устами. Ти можеш брати пальцями лише: овочі, горіхи, цукерки, сендвічі /канапки/, редьківцю, кукурудзу, варену в качанах, салеру тощо.

Торт треба їсти призначеними до того вилками. Коли п'єш чай чи каву, не забувай, що після того, як замішаєш ложечкою цукор, мусиш вийняти її і покласти на підставку.

Коли мусиш щось викинути з уст, Ти повинен користуватися тими самими приладами, якими вкладав їжу до уст: кістки з компоту випхай дуже тихо і непомітно устами на ложечку і відклади на тарілку; кістки з черешень вибирай з уст пальцями, бо пальцями Ти брав ці ягоди до уст. Також ості /кісточки/ з риби треба вибирати з уст пальцями, а не випльовувати.

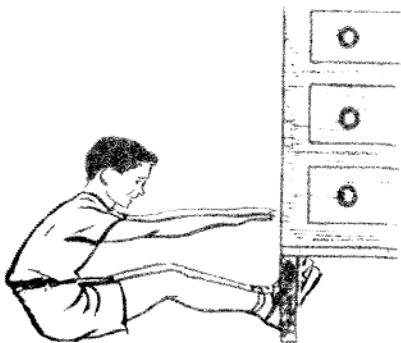
Намагайся пізнати всі правила доброї поведінки, спостерігай, як інші поведуться, як їдять і запам'ятовуй собі. Це дуже пригодиться Тобі в дальшому житті.

Одинадцята іспитова вимога - юнак і юначка:

11. РОЗКАЖЕ, ЯК РОЗКЛАДАЄ СВІЙ ЧАС НА ДЕННІ ЗАЙНЯТТЯ, ГРУ І ВІДПОЧИНОК.

Англійці кажуть, що "час - це гроші". Цими словами вони пригадують, щоб не марнувати дорогоцінного часу. Бо навіть одна даром протрачена хвилина чи година вже ніколи не повернеться у Твоєму житті. Тому треба щадити час для власного життя, для загальної користі, не дослівно для грошей.

Добрий юнак чи юначка знає, що для того, щоб не гайнувати часу, треба поділити свій день на працю, гру і відпочинок. Такий поділ є дуже корисний, бо можна і виконати свої завдання, працю і науку, і розважитися, відпочивати чи банитися. Наприклад, Ти встаєш вранці з ліжка пізнуватого, бо ще хочеться поспати бодай 5 хвилин. А час не чекає. Тож Ти мусиш зриватися рантрово, миєшся та одягаєшся недбало, бо спишишся, сніданок їси також поспішно, хапаєш зошити й книжки та біжиш до школи. Після науки повертаєшся додому вже без поспіху. Деколи навіть затримуєшся, щоб разом з іншими пограти в м'яча таки на вулиці, поміж автами й перехожими, і забуваєш про небезпеки такої гри.

Повернувшись додому, кидаєш книжки, куди попало, бо спишиш пообідати. Після обіду Тебе кортить відпочати чи подивитися на телевізію, хоч знаєш, що маєш багато зайнять. Відпочати треба, це правда, але й на відпочинок треба знайти відповідний час. Години скоро минають. А тут треба піти на сходи, чи на лекцію музики, танців тощо. Ну, й шкільні задачі чекають. "Зроблю

увечері!" - думаєш і далі дивишся на телевізію. А увечері Ти вже дуже втомлений усякими зайняттями. Кладешся спати невдоволений, бо знаєш, що завтра можеш дістати в школі погану оцінку. Для того, щоб усе це оминати, зроби собі розклад часу на зайняття. Рано вставай зразу, як тільки прокинешся. Застели ліжко й пророби ранню гімнастику. Опісля добре вимийся. На це все признач, наприклад, пів години; на сніданок дальшої пів години. Їж, не поспішаючи, опісля йди до школи. Книжки треба приготувати ще звечора. На дорогу до школи теж визначи потрібний час, залежно від того, як далеко школа віддалена.

Після науки в школі повертайся додому без зайвої витрати часу. І знову обрахуй час, потрібний на поворот. Коли прийдеш додому, поклади книжки на призначене місце, добре помий руки, а тоді сідай до обіду. Знову їж, не поспішаючи, бо поспіх під час їжі шкодить для здоров'я. На обід призначи теж пів години. Після обіду відпочивай, найрадше на свіжому повітрі. Після години відпочинку сідай до науки і задач. Не забудь при тому робити 5 чи 10-хвилинні перерви після кожних 45 хвилин науки. Ціле пополудне Ти повинен поділити собі на науку та інші зайняття - сходи, приватні лекції, музику тощо. При тому враховуй теж час, потрібний на дорогу до домівки чи учителя, а відтак додому.

Увечері Ти повинен мати поділений час на вільні зайняття і відпочинок, на вечерю та домашню працю. На це потрібно приблизно півтори до двох годин часу. О годині 21, 30, себто, пів до десятої Ти повинен почати підготовку до нічного відпочинку. Добре є ще пройтися по городі, зробити деякі руханкові вправи, порядно викупатися чи обмитися та почистити зуби. Приладивши на завтра свою одягу, книжки й інші потрібні речі, змов вечірню молитву та йди спати. Твій молодий організм потребує принаймні дев'ять годин спокійного сну.

Правда, такий приблизно розклад годин Твоїх щоденних зайнять не зали-

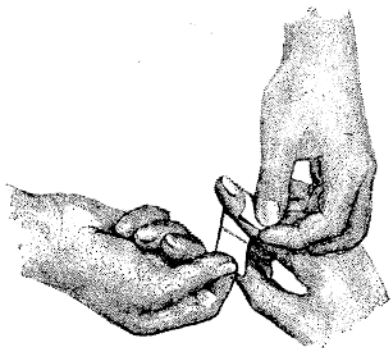

шає багато часу на оглядання телевізії чи інші розваги, але на цьому Ти тільки скористаєш. Пам'ятай, що марнувати час - це велика шкода і навіть гріх. Тож ощаджуй час!

Дванадцята точка іспитових вимог:

12. ЗНАЄ ЕЛЕМЕНТАРНІ ОСНОВИ ПЕРШОЇ САНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ: ОБМИТТЯ І ПЕРЕВ'ЯЗКА ПАЛЬЦЯ ЧИ МАЛИХ РАН ТОЩО.

Буває, майструючи щонебудь, Ти чи Твій друг пораните собі руку. Хоч рана невеличка, але небезпечна, бо в неї можуть дістатися різні мікроби й викликати зараження крові. Тому Ти повинен знати, як зарадити лихові, що треба зробити, щоб рана не заразилася. Бо поранення може трапитися не вдома, в місті, де є лікарі і негайна допомога. Поранитися можна і під час мандрівки, прогулянки чи під час таборування. Поки приїде лікар, пораненому треба дати першу допомогу. Тому кожний сумівець і сумівка повинні знати правила цієї допомоги.

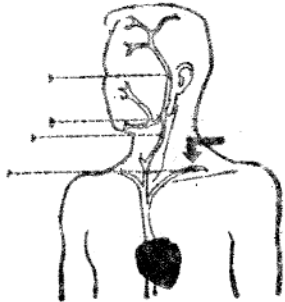

Насамперед мусиш знати дещо про людський організм і його кров. У людському тілі є приблизно 5 літрів, або приблизно один галлон і пів кварта, крові. Якщо людина через скалічення, великі рани втратить третину своєї крові, вона може вмерти, якщо не буде негайної лікарської допомоги. Кров у тілі постійно кружляє, рухається. Причиною цього руху є серце, яке завжди корчиться і розтягається, немов маленька помпа, яка вбирає в себе і викидає кров у кровеносні судини. Ці судини називаються артерії або б"ючки /від слова "битися"; серце "б"ється"/. Биття артерій можна відчувати, приклавши до них пальця, наприклад, на шиї, біля кисті руки /там, де починається долоня/, чи в пахвині. Артеріями кров тече від серця по всьому тілі і завжди під тиском, це значить під поштовхами, ніби короткими ударами серця. Чим далі від серця, тим більше кровеносні судини звужуються, стають тоншими, вузькими і їх називаємо капіляри /волосинки/. Тому кожне поранення тіла, навіть мала задряпина кривавить — це виходить із капілярів в кров. Через тонесенькі стінки капілярів із крові, яка тече в них, переходить до клітин тіла газ кисень, потрібний для дихання. А з клітин, тканин тіла у кров продістається вуглекислий газ.

Капіляри збираються у більші кровеносні судини, які називаються жили або вени, і вони доносять кров із тіла до серця. Тому, що кров у венах має більше вуглекислого газу, вона є темніша, ніж кров в артеріях. З барви крові можна,

отже, пізнати, чи нарушена раною вена, чи артерія. Артерійна кров є яскраво-червоної барви і б"є струменем, немов малесенький водограй, разом із биттям серця. Кров із вен пливе помаліше, є гущіша і темночервона. Венами кров доходить через серце до легенів. Тут вона набирає більше кисня і знову повертається до серця, звідки вже артеріями розходиться по цілому тілі.

Як уже згадано, при малих пораненнях є звичайно нарушені капілярні судини крові. Деколи, однак, може бути поранена і вена. При капілярних пораненнях кров випливає окремими краплинами, помалу; кров із вен пливе дещо скорше, не окремими краплями, а повільним струмочком. Кров має здатність зсідатися, гущіти на повітрі. Тому звичайно під час капілярних поранень коло ранки утворюється згусток крові, який зупиняє дальшу кровотечу. Отже де-

коли вистачить при малих ранках стиснути пальцями місце поранення, але так, щоб не доторкатися самої рани, бо можна нанести до неї мікробів. За якийсь час постане згусток крові, який сам зупинить дальшу кровотечу. Як кров перестане витікати, треба на рану накласти стерильний плястер, що його можна купити в аптеці. При цьому треба вважати, щоб пальцями не забруднити гази, яка є на плястрі. Рани не треба нічим змивати, щоб не було інфекції, себто зараження. Можна хіба дуже обережно обмити непоранені місця навколо рани. Якщо немає під руками стерильної гази, можна порадити так: береш чистий шматок тонкого полотна, відриваєш з нього довгу стяжку, немов бандаж, і тоді прасуєш її з обидвох боків гарячим залізком. Таким способом можна зробити перев'язку стерильною - гаряч уб"є мікроби, які можуть бути на полотні.

Якщо рана дуже глибока й сильно кривавить, треба негайно покликати лікаря.

Кровотечу з носа можна зупинити так: сісти на крісло й подати голову далеко назад. Хворий повинен глибоко віддихати устами. Також прикласти на карк холодний обклад - замочену в холодній воді хустину.

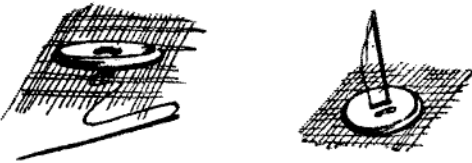

Тринадцята точка II-го іспиту на ступінь Вістового каже, що юнак і юначка Молодшого Юнацтва:

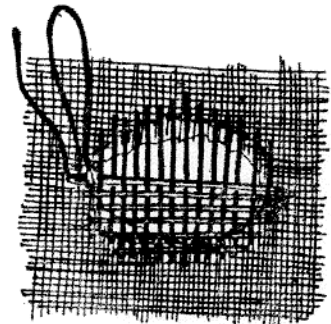

13. ВМІЄ ЗАРАДИТИ СОБІ В ОКРЕМИХ ВИПАДКАХ: /пришити гудзик, зашити дірку в одязі/, вміє володіти молотком, пилкою, свердликом тощо, ТА ЗНАЄ 5 ЕЛЕМЕНТАРНИХ ВУЗЛІВ: шнурувати черевики, в"язати краватку, обв"язати пакунок, зв"язати розірваний шнурок і скоротити його.

Кожна людина повинна якнайменше користуватися допомогою других, а навпаки - помагати їм. Бути зарадним, уміти дати собі раду - це прикмета второпних, вартісних у житті людей. Добрий сумівець чи сумівка завжди старається перемагати всі труднощі, дати собі з ними раду. Для того, щоб зарадити собі в житті, починай від дрібничок. Наприклад, відірветься від Твоїї одяжі гудзик, розірвеш необачно блюзу чи штани, витреш пальцями ноги діру в шкарпетці, не чекай, поки це все Тобі направить мама, чи сестра. Намагайся сам усунути шкоду.

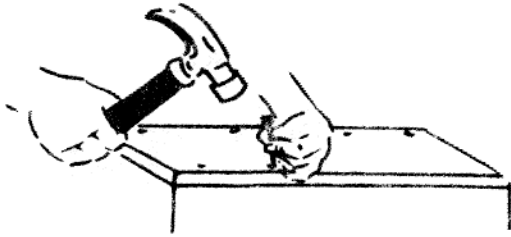

Якщо відірвався гудзик від блюзи, приший його негайно. Насамперед очисть від півраних ниток те місце, де був пришитий гудзик. Тоді підбери відповідну нитку й голку. Не пришивай гудзика білою ниткою, коли Твоя блюза чорна чи взагалі темної барви. Підбирай нитки до матерії чи полотна, до яких треба щось пришити. На місці, де маєш пришити гудзик, підклади вказівний палець лівої руки й там зроби невеликий шев, не пробиваючи матерії до споду, тільки захоплюй голкою її нитки. Якщо зробиш два-три невеликі шви, не мусиш робити на кінці нитки вузлика - нитка триматиметься. Опісля наклади гудзик і переволікай через його дірки нитку і знову захоплюй голкою нитки матерії. При тому придивися, як є пришиті інші гудзики; чи навхрест чи паралельно через дірки. Якщо Ти зробив уже кілька, досить міцних, швів, обв'яжи ниткою "ніжку", що постала між гудзиком і матерією блюзи; гудзик сильніше буде триматися. Зав"язи на "ніжці" міцного вузлика і відірви чи відріж решту нитки. Гудзик уже пришитий!

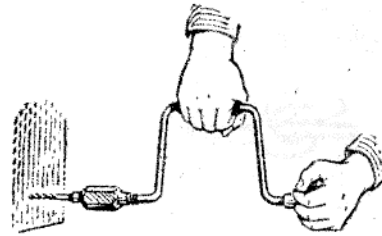
Невеличку дірку в одязі чи шкарпетці також можеш сам зашити. Але не стягай півраних кінців одяжі до купи, бо погано виглядатиме. Старайся насамперед зробити повздовжню "основу", як показано вгорі на рисунку. А тоді через цю основу перетягай нитку впоперек, немов би Ти плів дуже густу сітку. Приглянься добре до рисунків, то знатимеш, як шити. Так зашита чи, як кажемо, зацерована, дірка стає майже непомітна.

Якщо хочеш забити цвяха, уважай, щоб удари молотка не були занадто сильні; спершу вдаряй легко, щоб цвях трохи заліз у дерево і Ти не мусів притримувати його. Відтак зроби кілька швидких і сильніших ударів, коли вже нема небезпеки, що вдариш себе по пальцях. Ударяй рішучо, але впевнено, тоді цвях не зігнеться, ані не випаде.

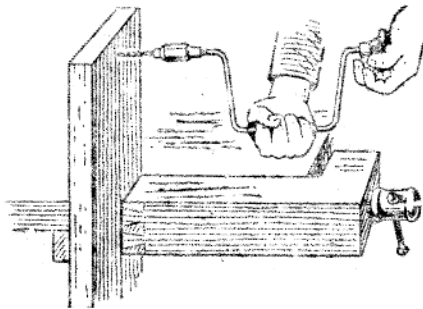
Коли хочеш врізати пилкою кусень дошки чи патика, насамперед зазначи олівцем місце, де різатимеш. Тоді будеш певний, що не вріжеш скісно чи криво. Швидше і так

Пилки не притискай засильно, ані не переріжеш, а можеш урвати пилку. Якщо ріжеш з своїм другом

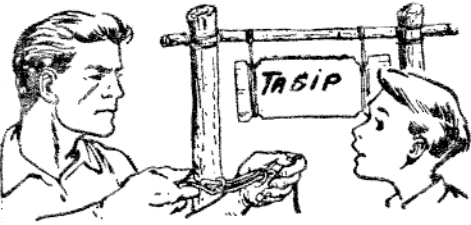
Пилки не притискай засильно, ані не переріжеш, а можеш урвати пилку. Якщо ріжеш з своїм другом

Коли свердлиш дірку в дошці, або в стіні, уважай, щоб не нахилити свердлика в боки, бо висвердлиш криво. Легко натискай на голівку свердлика, а другою рукою крути його. На рисунках показано, як правильно треба сверdlити.

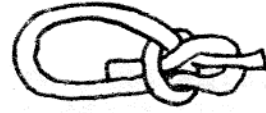

Внизу на рисунках бачиш, як треба зав'язати вузол, щоб він міцно тримався. Для того, щоб навчитися кілька родів в'язання вузлів, Ти повинен часто вправляти. Це пригодиться Тобі всюди: в щоденному житті, під час мандрівок, на літніх таборуваннях. Намагайся зробити ті вузли, що їх показують рисунки на наступній сторінці.

В у з л и

ПЕТЛЯ ДРАКОНА — вживається, коли треба спустити живий тягар з більшої висоти. Не зашморгується і не зіскакує.

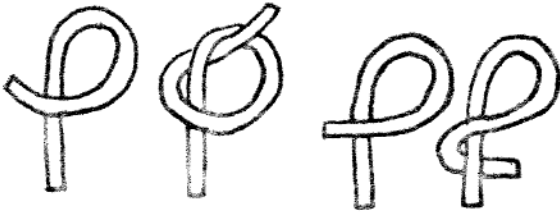

СКОРТ, для скорчування ливви. Частину не потрібну в цю мить, складаємо вдвоє і на кожному кінці робимо "малий гіч". Розв'язується простим зменшенням напруження ливви.

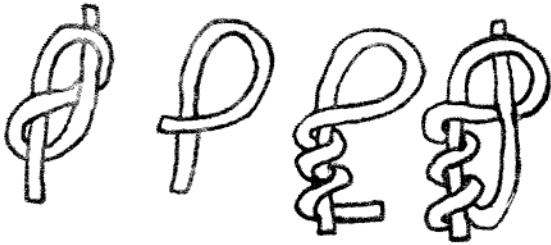

Вузол мусить бути такий, щоб —

- 1) його можна було швидко зав'язати,
- 2) міцно тримав
- 3) його легко можна було розв'язати.

РИБАЛЬСЬКИЙ ВУЗОЛ, для з'єднання двох ливов. Легко в'яжеться і розв'язується. Вистачить розтягнути кінці.

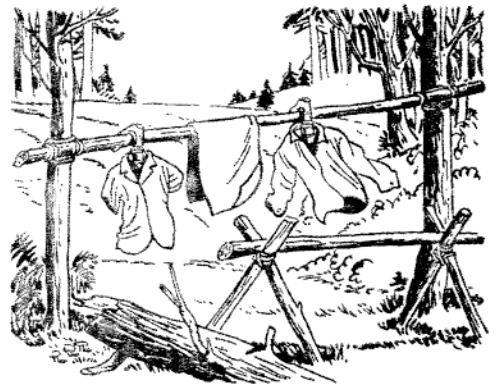
Для поводу годиться на зразок рибальського в'язаний ВУЗОЛ КОВБОЙСЬКИЙ.

Кінець ливви скріплюємо одним із трьох наведених кінцевих вузлів, щоб ливва не кошлатилась.

ЛУЧНИКОВИЙ ВУЗОЛ, звичайний. Для з'єднання ливов однакової або різної товщини. Петлею однієї ливви пропусти кінець другої, обкинь довкола першої петлі і протягни під власний вільний кінець

Рибальські вузли, що найчастіше вживаються на вузлі

Невже це так важко зробити!

Чотирнадцята іспитова вимога: кожний юнак і юначка, які складають II-ий іспит на ступінь Вістового, -

14. ВМІЄ ПОДАТИ ІНФОРМАЦІЇ ТА ЗНАЄ АДРЕСИ найближчих українських інституцій в його околиці - церкви, школи, домівки СУМ тощо.

Кожний член СУМ повинен цікавитися життям українців, які мешкають у тій місцевості, що й він, і повинен знати про українські суспільно-громадські установи. Отож і Ти поцікався, при яких вулицях у Твоєму місті є ці установи. Обов'язково мусиш знати, де є українські церкви, хто в них є священиками, коли відправляються Богослуження і т.п. Коли б Тебе спитав про це якийсь приїжджий українець, Ти повинен дати йому докладні інформації. Цим не лише зробиш добре діло, але й пошириш славу СУМ, бо даш доказ, що її члени є всебічно ознайомлені з цілим українським життям.

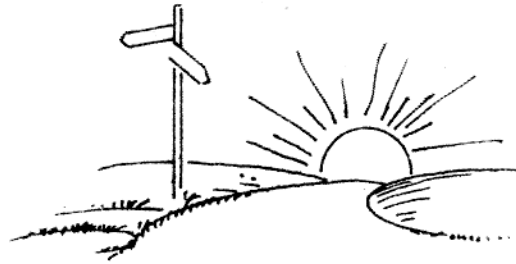
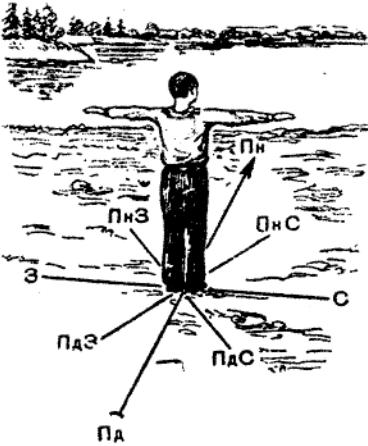
Довідайся також, чи є в Твоїй місцевості українська школа, коли в ній відбувається навчання, хто є директором тощо. Ти повинен знати, де є український Народний Дім, українська книгарня, інші установи і їхні адреси й число телефону. А вже конечно Ти повинен знати докладну адресу домівки Осередку чи Відділу Спілки Української Молоді, скільки є всіх членів - Молодшого і Старшого Юнацтва, коли відбуваються сходина, коли працюють самодіяльні гуртки і т.п.

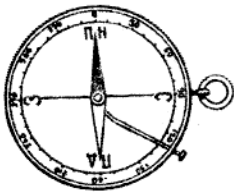
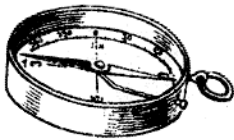
П'ятнадцята вимога II-го іспиту на ступінь Вістового є така:

15. ВМІЄ ВИЗНАЧИТИ ЧОТИРИ СТОРОНИ СВІТУ В ТЕРЕНІ З ДОПОМОГОЮ КОМПАСА І ЗА ПРИРОДНИМИ ЗНАКАМИ ТА ВКАЖЕ ЇХ НА МАПІ.

Якщо хочеш мандрувати, робити далекі прогулянки, то обов'язково мусиш бути до цього підготований. Насамперед Ти повинен у-

міти орієнтуватися в терені, себто, мусиш уміти пізнавати сторони світу, щоб знати, в якому напрямі йти. Дуже часто так буває, що, мандруючи, мусиш оминати різні перешкоди: дерева, велике каміння чи скелі, гущавники тощо. Коли, оминувши перешкоду, підеш далі, Тобі буде здаватися, що йдеш у доброму напрямі. Але це помилка. Можеш дуже легко збитися з обраного шляху і навіть заблукатися. Отже, від самого початку мандрівки треба добре орієнтуватися – запам'ятовувати сторони світу, помітні знаки, як, наприклад, високі самотні дерева, гора, фабричні комини, треба зважати на сонце і т.п.

Компас.

Найкраще, одначе, вибиратися в мандрівку з компасом. З його допомогою зможеш у кожному пору дня чи ночі зорієнтуватися, де є сторони світу, звідкіля Ти вийшов і куди треба йти. Назва компас походить з латинської мови /"компасаре"= вимірювати кроками/ й означає прилад для визначення сторін світу. Компас має вигляд круглої коробочки, тому вживаємо ще однієї назви – бусоля, що по-французько-

му означає "коробочка".

Головною частиною компаса є намагнітована стрілка, яка вільно обертається на кінчику голки. Темний кінець цієї стрілки завжди показує на північ, а ясний – на південь. На дні коробочки

є позначені буквами сторони світу: північ, південь, схід і захід, а навколо є поділка від zero до 360 ступенів.

Компас має запобіжник, яким закріплюється стрілка, щоб вона зайво не крутилася і не псувалася. Коли ж треба користуватися

компасом, тоді цей запобіжник відпускається і стрілка починає вільно обертатися. Для того, щоб визначити потрібну сторону світу, треба покласти компас на горизонтальну поверхню, себто плоско на стіл чи на долоню руки, і так довго

ним повертати, поки темний кінець стрілки не покаже букв "ПН". Це значить Північ. Тоді буква С буде обернена на схід, З - на захід, а букви Пд - на південь.

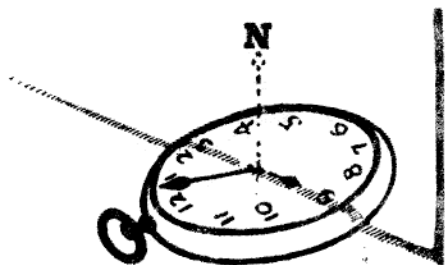
Але при тому треба вважати, що стрілка компаса не показує точно географічну, а тільки "магнетичну" північ. Тому на добрій мапі завжди є подані ці відхилення. Ну, але як визначити потрібний напрям, коли нема компаса? Для цього є кілька способів. Не маючи компаса, треба орієнтуватися, шукати потрібного напрямку з допомогою сонця, зір, годинника чи природних ознак. З допомогою сонця дуже легко визначити сторони світу. Для цього Ти повинен запам'ятати: влітку о шостій годині ранку сонце є на сході; о дев'ятій годині воно є на південному сході, о 12-тій годині в полудне є на півдні, а о третій годині після обіду на південному заході. О шостій годині пополудні сонце є на заході. Якщо на прогулянці довший час відпочиваєш, можеш докладно визначити сторони світу в саме полудне. Тоді застроми в землю палицю чи галузку й спостерігай, в якому напрямі паде від неї тінь. Там і буде північ, а напроти неї південь, по правому боці - схід, по лівому - захід. Тоді можеш визначити напрям, у якому хочеш іти. Вночі, якщо небо усіяне зорями, можеш знайти північ, шукаючи сім зір, що творять так званий Великий Віз або Велику Ведмедицю. Зад-

← Пн — північ   Пд — південь →

ні "колеса" Великого Воза, себто дві зірки вказують напрям, де є Полярна зірка. Вона показує північ.

Для того, щоб у якунебудь пору сонячного дня визначити сторони світу, послужить Тобі годинник. Тримай годинника поземно, щоб сонце світило на числа; поверни його навколо так, щоб мала вказівка була звернена в напрямі сонця. Не рухаючи годинника, поклади на його середину, впоперек поверхні з цифрами, олівець чи патичок, але так, щоб він переходив посередині поміж цифрою 12 і малою вказівкою, яка є звернена в напрямі сонця. Олівець чи патичок буде вказувати точно на південь. Напроти півдня буде північ.

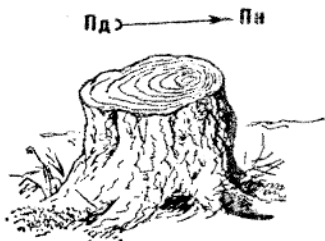

Орієнтування з допомогою місцевих ознак. У похмуру погоду і тоді, коли в Тебе немає компаса, сторони світу можеш визначити приблизно з допомогою місцевих знаків. Якщо якесь дерево росте окремо і ніщо не закриває його від сонця, то можеш визначити північ, коли приглянешся до густоти його гілок. З північного боку в цього дерева гілок менше. Якщо б це дерево зрізати пилою, то можна б побачити, що його серцевина /кружки, які показують вік дерева/ є наближена до того краю, що звернений на північ. /Приглянься до рисунка пня/. Отже, можеш орієнтуватися і по пнях зрізаних дерев. Але пам'ятай, що пні

Орієнтування по дереву.

мусять стояти на самотньому місці, з поодиноких дерев, а не в лісі.

Орієнтування по пневі

Треба також оглядати старі, грубі дерева - у них з північної сторони ростуть густіші лишайники, це значить сиві мохи. Весною схили горбів, ярів і глибоких каналів, які є звернені на південь, скорше звільняються від снігу. Тоді також можна визначити сторони світу, побачивши, що сніг із схилу горба з одного боку /південного/ вже

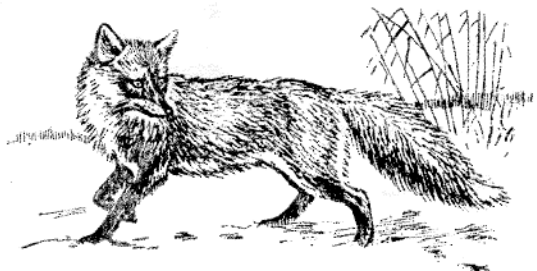
стояв, а з протилежного - з північного, ще лежить.

Визначаєш сторони світу на мапі в той спосіб, що стаєш перед нею та орієнтуєшся за стрілкою, яка є звичайно з боку мапи. Там теж написані сторони світу: північ, південь, схід і захід.

Шіснадцята вимога каже, що юнак і юначка:

16. ВМІЄ ВІДЧИТАТИ 5 СЛІДІВ /людини, звірят, птахів/
І ВИЗНАЧИТЬ ЇХ НАПРЯМ.

Коли Ти дістанеш від Іспитової Комісії завдання відчитати на землі сліди ніг: людини, якоїсь тварини чи птаха, можеш здивуватися, навіщо це Тобі потрібно знати. А тим часом це дуже корисна річ уміти слідити, відчитувати сліди. Якщо Ти любиш природничі науки і думаєш їх студіювати, знання відшукувати та пізнавати сліди тварин чи птахів дуже Тобі пригодиться; може бути й так, що десь забіжить Твій улюблений собака та не повернеться додому. Тож, ідучи за його слідами /якщо будеш знати, як їх розпізнавати/, зможеш віднайти його і навіть вирятувати з біди. Крім того, вміння пізнавати сліди виробляє спостережливість, швидку орієнтацію, примушує думати і робити висновки. Одним словом, - шукання слідів /у Північній Америці це називають "трейлінг"/ дасть Тобі багато користи і вдоволення, бо звичка відгадувати, чий сліди перед Тобою, робить цікавою і найнуднішу та найдовшу дорогу.

Сліди лисци.

Сліди сороки.

Насамперед про-
буй розрізняти
сліди людських
ніг - узутих і босих. Якщо вже матимеш
вправу, зможеш з величини стопи і довжини кроку відгадати

приблизний зріст тієї людини. А для того, щоб розрізнити сліди босих ніг - чи їх залишила одна людина, чи більше, треба постійної вправи. За якийсь час із слідів зможеш пізнати, чи якась людина ішла помалу, звичайним кроком, чи швидко, чи, може, бігла. На це покажуть Тобі: ширина кроків, плитше чи глибше заглиблення слідів пальців, зап'ятоків чи босих п'ят тощо.

На наступній сторінці подано рисунки слідів: людини, тварин, птахів і мертвих предметів, як авто, ровер тощо. Добре приглянься їм і запам'ятай, як вони виглядають. А також старайся пізнавати сліди на землі, піску, на снігу. Переконаєшся, що незабаром із Тебе вийде добрий "слідопит", знайдеш вдоволення в цьому вмінні та збагатиш своє знання.

Коли в Тебе є хист до рисовання чи малювання, пробуй нарисувати в своєму записнику кожний слід, який побачиш. Згодом набереш такої вправи, що зразу пізнаватимеш, чий це слід, звідкіля він вийшов і куди веде.

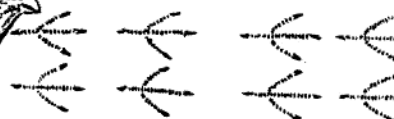
Сліди звірят і птахів:

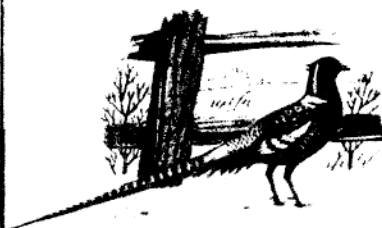
БЕДМІАВ

ВОРОВЕЦЬ

ОПЕНЬ

СРЯЗАМ

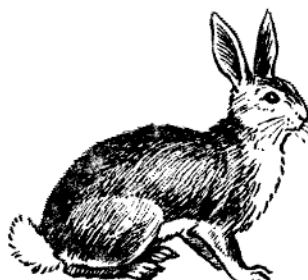
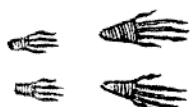
ВОВК

ВОРОНА

БІЛКА

ЗАЯЦЬ

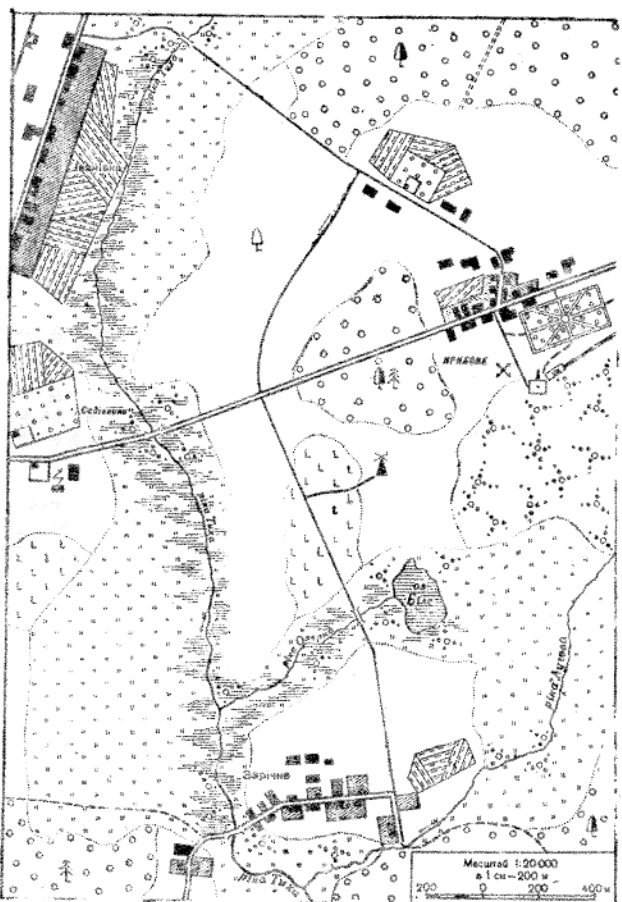
17. МАЄ ЗАСВОЄНІ ПІДСТАВОВІ ВІДОМОСТІ З ТЕРЕНОЗНАВСТВА.

Уже при відповіді на 15-ту іспитову вимогу Ти пізнав, як можна орієнтуватися в терені, як пізнавати сторони світу, користуватися компасом і годинником чи природними знаками, щоб визначити потрібний напрям. Але чи можеш уже щиро сказати, що підеш на мандрівку і, не заблукавши, дійдеш до обраної мети? Напевно ще не скажеш так! Бо для того, щоб свobodно мандрувати, не заблукатися у невідомій околиці, треба знати дещо з теренознавства.

придбав добру мапу - генерального штабу, або так звану "одноцалівку" /на ній один цаль віддалі показує одну милю в терені, або в Європі - один сантиметер на мапі відповідає 2 кілометрам на місцевості/. Не заблукаєшся. Бо і про компас уже дещо знаєш, як ним користуватися, і годинник допоможе зорієнтуватися. А мапа в Тебе така докладна, що, здається, підеш, як простою вулицею по місті.

А тим часом помиляєшся. Бо мандрувати не так то й легко, навіть із названими приладами. В час підготовки до мандрівки Тобі на мапі все було зрозуміле. Але вийшов за місто - і розгубився серед велетенського простору піль, лісів, пагорбів, доріг, якихось споруд переплетених шляхів і стежок. Тому, якщо хочеш цілком правильно визначити місце свого перебування щодо сторін світу і місцевих предметів, щоб без помилки вибрати бажаний шлях, мусиш насамперед вміти добре читати мапу, себто бачити дану місцевість такою, якою вона є насправді. Дивлячись на мапу, Ти повинен легко розпізнавати фабрики, мости, дороги, навіть садки і городи, уявляти собі справжню віддаль між окремими точками. На наступній сторінці є подані найпоширеніші у-

мовні позначення на мапі. Запам'ятай їх і спробуй читати мапу, на якій є такі позначення. Підготовляючись до останнього – третього іспиту Молодшого Юнацтва на ступінь Звідуна, Ти пізнаєш, як треба користуватися компасом, мапою тощо. Тоді зможеш сміливо вирушати навіть у довшу мандрівку по незнаній околиці.

	ЛИСТЯНИЙ ЛІС
	МІШАНИЙ ЛІС
	САД
	БАГНО
	ПІСКОВІ БЕРЕГИ
	БОЛОТНИ
	ЗАГЛИБИНА
	ШКАРП
	СТРІМКА СКАЛЯ
	ЗАЛІЗНИЧИЙ ШЛЯХ
	ТУНЕЛЬ

	ЦЕРКВА
	ШКОЛА
	СТЕЖКА
	(ПОГАНА) ГРУНТОВА ДОРОГА
	ШОСЕ
	МОСТИ
	ДОМИ
	ЕЛЕКТРИЧНІ ПРОВІДИ
	НА СТАЛІВНИХ БЕЖАХ
	НА ДЕРЕВ'ЯНИХ СТОВПАХ
	ТЕЛЕФОННА ЛІНІЯ
	РІКА
	БРІД

18. ВМІЄ НАЗВАТИ ДВІ РОСЛИНИ, ДВІ КВІТКИ, ТРИ ДЕРЕВА, ТРИ ПТАХИ І П'ЯТЬ ТВАРИН.

Природа, яка нас оточує, є одним із найбільших дарів Господа Бога для людей. Зелені ліси, поля, гаї, співучі пташки, різні звірята приносять для людини не тільки радість і задоволення, але й користь. Вони немов доповнюють ціле людське життя. А тому, здається, нема такої людини, яка не чекала б весни, коли вся природа прокидається із зимового сну і розвивається. Молодь спеціально радіє в той час і мріє про далекі мандрівки, щоб налюбуватися природою. Люблять природу і члени Спільки Української Молоді. Вони вивчають її, тому навіть у сумівських іспитах є запитання про те, чи юнацтво СУМ знає, як виглядають і які користі приносять рослини, птахи і тварини. Ти також повинен, без жодного примусу з боку інших, постійно цікавитися природою не тільки тієї країни, в якій живеш, а й природою України. Таким чином пошириш своє знання і навчишся любити та шанувати все те, що створив Бог.

У підручнику "Матеріали до I-го іспиту Молодшого Юнацтва на ступінь Отрока" подано на сторінках 54 до 65 багато описів різних рослин, квіток, дерев, птахів і тварин. Перечитай ті сторін-

ки, а довіда-
ешся про ба-
гато такого,
що пригодить-
ся Тобі в час
іспиту на сту-
пінь Вістово-
го. Ти пізна-
еш такі кори-
сні рослини,

як пшениця, жито, кукурудза, капуста; навчишся про такі квітки, які ростуть в Україні: проліска, підсніжник, мак, волошки, ромен. З дерев у тому підручнику є описані: дуб, липа, сосна, ясень; з птахів: ластівка, синиця, шпак, зозуля, сова, журавель. Із тварин, які живуть у лісах, на полях чи степах України, знайдеш таких: оленя, лиса, вовка, дикого кабана, лося, ведмедя, горноста, ховраха і стрибака, що теж називається тушканчиком або земляним зайцем.

Тому, що Ти вже складаєш другий іспит Молодшого Юнацтва, мусиш знати більше, ніж Твої молодші друзі, які є тільки Отроками. Тож тут подаємо Тобі для помочі при іспиті ще кілька описів рослин, квіток, дерев, а теж тварин і птахів.

Соняшник - це майже національна рослина України, хоч її принесено туди щойно у 18-му сторіччі. Бо батьківщиною соняшника

Клен.

рись

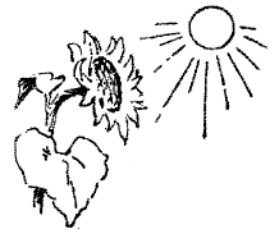
орел-беркут

є Північна Америка - ЗСА. Соняшник так подобався українцям, що й досі бодай по кілька стебел цієї рослини завжди росте біля кожної хати. Свою назву соняшник дістав від сонця. Приглянься добре до цієї рослини. Її великий "кошик" - голівка з численними жовтими квітками, з яких пізніше постають зернятка, а до того жовто-гарячі пелюстки навколо, немов широкі проміння, нагадують диск сонця. Крім того, соняшник завжди повертає свою голову за сонцем.

Росте соняшник на грубому, високому на 2 до 4 метри стеблі, яке є покрите шор-

сткими волосками. Листки соняшника великі, мають вигляд серця. Вліті з квіток постають зернята у твердій лушпинні. В цих зернятах є багато олії, яку витискають і вживають до їжі та ін. В Україні майже всі - дорослі й діти лущать насіння соняшника, себто зубами розкусують лушпиння і з'їдають зерно, яке є дуже смачне. Користи з соняшника багато: з лушпиння роблять макуху /маса з лушпиння після того, як із насіння витиснено олію/, якою годують худобу, а з попелу спалених стебел дістають поташ, потрібний до виробу скла і мила. Тому, що соняшник любить тепло і сухість, його найбільше сіють у південній частині України.

М'ята - це також улюблена в Україні рослина. Вона належить до трав. Має подовгасті листки і дрібні квітки. В листках м'яти є пахуча олія, яку вживають у медицині, для виробу парфум, цукерничих виробів тощо. Є понад 40 родів м'яти. Між ними і така, що має в своїх листочках багато ментолу. Суше листя м'яти вкладають між чисту білизну в коші чи шафі, щоб вона пропахла гарним м'ятовим запахом.

М'ята переча: 1 - звичайна, 2 - високоментольна 541; 3 - квітка.

вічнозелених трав. Барвінок цвіте великими блакитними /яносиніми/ або фіолетними квітами. Листки його є блискучі, немов вичищені воском. В Україні є три роди барвінку: один із них росте по галях і чагарниках /густих кушах/, теж у степах, а інший рід плекають у садах. З барвінку роблять весільні вінки, китиці, дівчата прибирають ним свої голови тощо.

Барвінок малий.

Рослинами є і такі гарні квіти, як троянда, гвоздик, конвалія та айстра, що їх тут опишемо.

Троянда - це те саме, що рожа, яку Ти напевно бачив і знаєш, як вона виглядає, як цвіте. Квіти троянди є різної барви, бо її плекають у городах і садах та вирощують щораз кращі відміни. В ботанічному саду Києва є тисячі і тисячі різних родів і видів троянд. Огородники дали їм гарні назви, як "Наталка", "Веснянка", "Україна" і т. п. Є і такі роди троянд, з пелюстків яких роблять конфітуру, рожаний чай та ін. З іншої породи витискають дуже запашний і дуже дорогий щодо ціни олій для косметичних виробів.

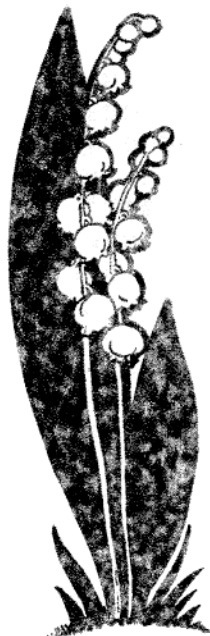
Троянда

Гвоздик належить до родини трав, росте кушиками. Квітки гвоздика є різної барви, дуже пахучі. Гвоздик росте дико і плеканий по городах. В Україні є 40 різних родів гвоздика. Багато з них росте дико. Є гвоздики карпатські, буковинські та піскові.

Якщо зайдеш у ліс весною, у травні, навіть ще в червні, можеш натрапити під тінявими деревами на квітку з маленькими білими пелюстками у вигляді дзвіночків і схожими на лікарський ніж-лянець листками. Це конвалія. Вона чудово пахне і її пахощі розливаються на десятки метрів навколо по лісі.

Конвалія росте переважно по лісах, рідше в степу. Часто її плекають у теплицях /оранжеріях/ і тоді вона цвіте в січні або лютому.

Конвалія є корисною рослиною. Її квіти та листя використовують у медицині. З них виробляють ліки на різні недуги серця. З квітів конвалії виробляють парфуми.

Осінною квіткою є айстра. Коли вже перецвіли майже всі пахучі квітки, починає восени цвісти айстра. В Україні є 6 видів айстри, з них три ростуть дико в степу, лісо-степу та в Карпатах. Три інші види айстри в Україні плекають по садах задля краси її квітів. Ці роди прийшли в Україну з Південної Америки. Квітки айстри дрібненькі, але зібрані, немов у кошичку, в одну велику голівку.

Айстра.

Про айстри часто пишуть поети, оспівуючи ці осінні квіти, як символ туги.

Улюблені в Україні дерева

Читаючи в школі українознавства вірші та оповідання, Ти не раз зустрівач такі назви дерев, як: тополя, верба, береза, вишня. Може й знаєш вірш-баладу Тараса Шевченка "Тополя"? Про те, як дівчина з туги за козаком стала тополею? Прочитай цей вірш обов'язково!

Тополя - це велике дерево, його висота доходить навіть до 30 - 35 метрів. Листки має округлі, або подібні до лопаток, зверху темно-зелені, блискучі, знизу покриті малесенькими ніби волосинками. Тополя нагадує таке дерево, що називається кипарис і росте в теплих, південних країнах. Тополя швидко росте, коли посажена на доброму ґрунті і має багато світла. З деревини тополі роблять різні речі, наприклад, сірники, матеріал для будови, папір, а також штучний шовк.

Пригадай собі народню пісню: "Ой, вербо, вербо, кучерява", якщо знаєш її. Про вербу часто співається в піснях, бо її зустрінеш майже в усіх місцевостях України. Росте вона звичайно понад ріками й потоками, на вигонах /площах з травою/ біля села, скрізь при дорогах. Стовбур верби переважно не високий, вгорі закінчений грубою "голо-

вою". На цій "голові" росте багато гнучких, довгих гілок. Ці гілки зрізують, тому "голова" щороку поширюється. Листки верби є довгі, вузькі, на кінці загострені. Квіти верби називають "базьками", також "котиками", бо на них є м'який, жовтавий пушок. Тиждень перед Великоднем у церкві святять гілки верби, тому й та неділя називається "Вербною". Це на знак того, як Ісус Христос в'їжджав до Брусалиму і нарід вітав його, вимахуючи пальмовими гілками. Чи знаєш, що посвяченою вербовою гілкою знайомі і родина, вийшовши з церкви, легко б'ють один одного й примовляють: "Не я б'ю, верба б'є, за тиждень Великдень"?

ВЕРБА

Якщо застромити у землю гілку чи паличку з верби, вона прийметься, випустить коріння і почне рости. Пригадай собі, що Тарас Шевченко, який був на засланні в Азії звичайним вояком у московській армії, засадив вербовий ціпок /паличку/ в землю і з нього пізніше виросла гарна верба, під якою він любив сидіти і складати свої вірші, які називаємо "захалавними", бо поет мусів ховатися з своїм писанням і ховав вірші за халаву чобота.

Береза – це теж одно з улюблених в Україні дерев. Часто можна знайти згадки про березу у віршах, піснях, оповіданнях. Берізка, березонька виступає в порівняннях подібна до молоденької дівчини, панни у білій сукенці, з довгими косами. Бо стовбур берези є покритий біленькою, а в молодому віці рожевою корою. Ця кора є накладена дуже тоненькими верствами одна на одній і дреться, немов тонкий шовковий папір. Квіт берези подібний до довгої, жовтавої барви шишки чи гусениці. Листочки берези мають вигляд серця, з зубчиками по краях.

Береза дає велику користь людям. З її деревини випалюють деревне вугілля; з кори роблять дьоготь для мазання коліс у возах, а з дерева – метиловий спирт, потрібний при виробі різних лікарств, ацетон, з якого виробляють штучні фарби, йодину, бездимний порошок тощо. Весняний сік з берези є також корисний для виробу різних речей.

В Україні прийнявся звичай, що на могилах тих, хто поляг у бою за волю свого народу, ставлено хрестики з берези.

В українських піснях співається теж про вишневі садки, які весною завітвають молодно-рожевим квітням. Згодом овочі з цього квіття приманюють до себе не тільки дітей, а й старших, а також і різних птахів. Усі вони ласують смачними ягодами – вишнями.

БЕРЕЗА

Вишня росте невисоко – до 7-8 метрів вгору. Деколи вона творить лише високорослий кущ. Листки вишні є шкірясті, темно-зелені, овальної форми, з гострим закінченням. З доброї вишні можна зібрати вліті й сто кілограмів овочів. З цих овочів роблять смачні конфітури /варення/, вишневий сік, консерви тощо. Є майже 150 різних видів вишні, які розвинулися з двох родів: вишні звичайної і вишні степової. В Україні вишня росте повсюди.

Плоди вишні сорту Гріот український.

Якщо Ти знаєш твори Лесі Українки, то пригадаєш собі, що вона писала також віршики для дітей: "У дитячому крузі". Між тими віршами є один дуже гарний під наголовком "Вишеньки". Прочитай його і вивчи напам'ять.

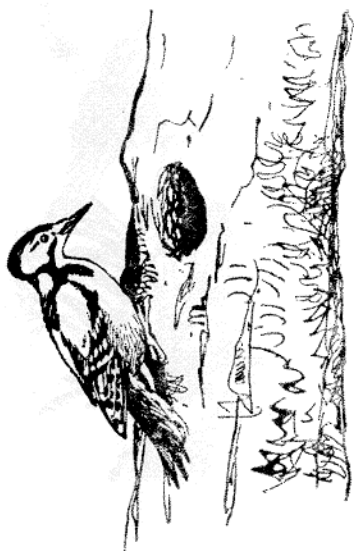
Ти збагатив своє знання про природу України, бо пізнав кілька нових рослин, квіток і дерев, які ростуть у нашій Батьківщині. А тепер познайомся з деякими птахами і тваринами. Пізнавши їх життя та опис, зможеш дати добрі відповіді під час II-го іспиту.

Чи знаєш цих птахів?

Цю пташку, про яку зараз буде мова, називають "лікарем лісу". Тому в дитячих журналах можеш побачити її рисунок - з окулярами на довгому міцному дзьобі і з перевішеною через крильце торбиною, на якій нарисовано червоний хрест. Що ж це за такий птах?

Це - дятель. Подекуди в Україні його називають старим словом "наковтач". Бо якщо зайдеш у ліс, можеш часом почути сильний стукіт: тук-тук-тук. Немов би хтось швидко стукав молоточком, чи грикав об двері. Це дятель, немов справжній лікар, "обстукує" хворе дерево.

Великий строкатий дятель біля свого дупла.

Дерева теж можуть хворіти. Вони дістають "рака", себто шкідливі наросні, які п'ють з дерева сік. А найчастіше дерева терплять від різних комах і жуків. Є такі жуки, які своїм міцним, гострим носиком просвердлюють кору дерева та складають під нею яєчка. З яєчок вилазять гусениці чи личинки і живляться деревиною. Вони риють довгі коридори під корою, дерево слабне, хворіє. За якийсь час воно може цілком загинути, всохнути. Тут з допомогою для такого дерева приходить дятель.

Дятель має видовжений, гострокінчастий, подібний до долота дзьоб. Ним він пробиває кору дерева, запускає крізь отвір свій довгий язик і витягає ним комаху, жука чи його личинку, які захова-

лися під корою і знищують дерево. Для того, щоб з розмахом бити дзьобом об кору, в дятля є короткі й міцні ноги з особливо уложеними пальцями: два пальці є звернені наперед, а два назад. Пальці закінчуються довгими, гострими кігтями, що своєю формою схожі на півмісяць або на серп. Цими кігтями дятель міцно чіпляється стовбура дерева, до того ж підпирається хвостом з дуже твердого пір'я. Тоді починає свою працю. Знідаючи шкідливих комах і жуків, дятель справді лікує дерево, рятує його від смерті. Тож треба оберігати ці корисні птахи. Дятлів в Україні є кілька родів. Це не дуже великий птах, покритий барвистим, пір'ям, яке на голові творить немов червону шапочку. Бувають пір'їни в дятлів і жовті, сині, чорні та інші.

Чайка.

І знову нагадаємо Тобі українську пісню, що її створив великий гетьман України Іван Мазепа. Вона починається такими словами: "Ой горе тій чайці, часнці небозі..." В образі чайки, яка "вивела діток при битій дорозі" і їх забрали люди, наш гетьман змалював долю України. Вона також має своє "гніздо" - землю при дорозі, без добрих природних границь, без оборони. Тому нападали

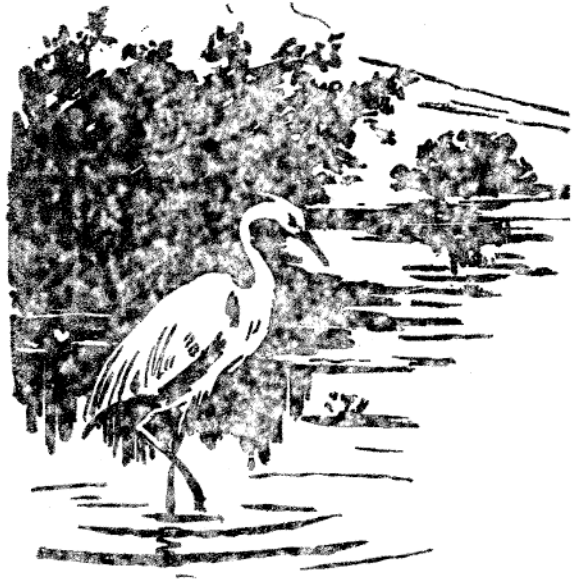
на неї лихі люди - вороги та поневолили її.

Пташка чайка гніздиться на всій території України, крім гір Карпат. Вона невелика, довжиною тіла до 35 сантиметрів. Має короткий, на кінці здутий дзьоб, а на голові чуб з довгих пер. Ноги в чайки є буро-червонові, пір'я рудувато-буре з жовтими смугами і плямами. Чайка оселяється не сама, а невеликими громадами на луках, біля річок, степових боліт і на морських узбережжях. Живиться чайка переважно комахами. Від давен-давна на чайку в Україні не полюють, а шанують її. Голос у чайки подібний до жалібного крику: киги-киги. Тому кажуть, що чайка "кигиче".

Трохи схожою на бузька, лелеку є чапля. Це досить великий птах, бо довжина його тіла виносить навіть 110 сан-

тиметрів, а вага два кілограми. Чапля має довгий дзьоб, і довгу шию та ноги. Хвіст її є короткий, на голові невеличкий чуб. Пір'я в чаплі рудувато-сіре. Гніздиться вона на деревах, в очереті і на землі. Живиться чапля невеликими тваринами, як жаби, ящірки та риби. В Україні є два її роди - в степу живе руда, а скрізь інде сіра чапля.

Довжиною тіла такий самий, як чапля, але тягарем удвоє більший, бо важить навіть чотири і пів кілограма, є бузько. Літературна назва цього птаха - лелека. Звуть його також черногуз, бусол, а навіть боцян. Дзьоб, шия і ноги в лелеки довгі. Пір'я в нього біле з чорним, ноги та дзьоб червоні. Лелека не має голосу, тільки стукає щелепами, "клекаче". Гніздиться лелека на деревах і будівлях, тому люди кладуть на дах повітки чи клуні /стодоли/ старе дерев'яне колесо від воза: весною, коли пара лелек прилетить з вирєю, з теплих країн, вона робить на тому колесі гніздо - зносять великі і малі гилляки, вимощують гніздо м'яким сіном і висиджують молодих. Лелека живиться

дрібними тваринами, як жаби та ящірки. В Україні є 2 роди лелек: у Карпатах і на Поліссі живе чорний, а в інших околицях білий лелека.

Лелека дуже корисний птах. В Україні він є під охороною вже від дуже давних часів, бо наші предки вірили, що лелека є птахом Сонця, звідси весну. Тому ніхто не вбиває лелек, ані не руйнує їх гнізд, бо кажуть, що Бог покарає такого лиходія.

Якщо прочитаєш з підручника "Матеріали до I-го іспиту Молодшого Юнацтва на ступінь Острока" розділ про різних тварин України /сторінки 61 до 64/ і доповниш своє знання описами цих тварин, що їх тут ще подамо, матимеш достатньо матеріялу для добрих відповідей на 18-ту точку вимог II-го іспиту на ступінь Вістового. Лише завдай собі трохи труду, уважно прочитай і запам'ятай описи.

Ці тварини живуть в Україні

У лісах України, як і в інших країнах, живуть дуже гарні звірятка, що називаються білки. Білка, або як кажуть на західноукраїнських землях, вівірка, належить до родини гризунів. Вона живиться зернятками з шишок сосни чи смереки, з горішків, букового насіння тощо. Але деколи поласує яєчками пташки, знесеними в гніздечку, чи навіть молоденькими пташенятами. Живе білка на деревах, де в дуплах мостить собі гніздо. На зиму вона зносить до гнізда запаси їжі, або заборнує /наприклад, горіхи/ їх у землю. Білка

западає в зимовий сон, лише не спить без перерви цілу зиму. Деколи вона прокидається і тоді користується своїми харчовими запасами.

Білка дає досить цінне хутерко, тому має велике значення в промисловості. В Україні є чотири роди білок, між ними так звана українська, що живе в лісах на схід від Дніпра, карпатська та кримська.

Дуже цінною твариною з родини гризунів є бобер. Це звірятко було колись дуже поширене в цілій Європі та Північній Америці. В Україні є сьогодні колонії бобрів на річках Київщини, Житомирщини, Чернигівщини та Волині. Бобрів заборонено вбивати, бо через їхнє гарне й дороге хутерко їх майже були винищили мисливці.

Бобер буває довгий від 70 до 100 сантиметрів і важить 30 кілограмів. Його тіло закінчується міцним, лопатковатим хвостом, не порослим шерстю. З допомогою цього хвоста бобер не тільки кермує, коли пливе, але й будує "хатку" з грубих галузей і стовбурів дерев. Коли бобер завважить небезпеку, вдаряє хвостом по во-

ді і так дає знати своїм дітям чи іншим бобрам про загрозу, щоб береглися. Між пальцями ніг у бобра є оболонка, тому він добре плаває. Живиться бобер корою м'яких дерев. А тому, що його туби можуть замикатися поза передніми зубами, що називаються різці або сікачі, бобер може гризти кору і під водою.

Бобер будує з дерева "хатку", кладе греблю, щоб побільшити кількість води в річці чи озері, риє канали й нори у берегах. Своїми гострими зубами він може зрізати дерево грубе понад метер проміром. Як згадано, хутро бобера є дуже цінне.

Чи знаєш таку цікаву й веселу гру-хованку, під час якої співається: "Бобре, бобре, ховайся же добре, бо я хортів маю, по полі пускаю. Як імуть /себто, спіймають/, роздеруть і до мене принесуть"? Якщо не знаєш, попроси свого виховника, щоб навчив Тебе й друзів з Роя цієї гри.

Цінним хутровим звірятком є річкова видра. Вона належить до хижаків, себто тварин, які живляться м'ясом інших тварин. Тіло видри є гнучке, видовжене, голова плеската, хвіст довгий, також сплющений, ноги короткі, між пальцями є оболонки до плавання. Хутро видри блискуче, шерсть коротка, але густа, зверху темно-бурої, знизу сіруватої барви.

В Україні видра живе скрізь, немає її лише на Криму. Вона дуже добре плаває і пірнає. Живиться переважно рибами, хоч з'їдає теж жаб, раків, водяних щурів і комах. Хутро з видри має велику ціну.

Володарем українського лісу називається велика тварина - зубр. Він дуже подібний до американського бізона, який зберігся у преріях. Дорослий зубр є довгий на десять стіп, себто майже на три метри, високий у плечах до двох метрів, а важить від шістсот до тисячі кілограмів. Роги в зубра

короткі, загнені до середини, задня частина голови, плечі, груди й горішня частина передніх ніг є оброслі кудлатою шерстю. Не зважаючи на те, що зубр здається важким і неповоротним, він швидко бігає. Зубр живе у лісових гушавинах, живиться мохом, листям дерев і травою. Колись в Україні було дуже багато зубрів, про це згадують літописи з княжих часів. Однак через винищення лісів і через полювання на цих великих тварин їх залишилося небагато. Сьогодні зубри живуть тільки в Біловезькому пралісі

та в деяких карпатських лісах. Полювати на зубрів заборонено.

Борсук походить з родини куніць. Він має кремезне тіло, довге не раз на 90 сантиметрів, важить понад 30 кілограмів. Шерсть на борсукові довга й густа та шорстка. На спині і по боках вона є сіро-біла, а знизу чорно-бура. Від кінця рота через цілу голову борсука тягнуться чорні смуги.

Зубр європейський.

Борсук живе в лісах і степах. Він риє для себе великі нори в землі, від яких ведуть численні побічні коридори - виходи. Живиться борсук корінцями, ягодами, грибами, комахами, їсть теж жаби, ящірки та маленьких гризунів. Борсук - це корисна тварина, бо знищує багато лісових шкідників. На зиму борсук западає в зимовий сон. Перед нападами своїх ворогів борсук сміливо борониться.

Борсук.

Якщо будеш підготовлятися до відповіді на запитання про природу України, не вивчай напам'ять усіх описів, як вони тут подані. Прочитай їх уважно, навіть два-три рази, а тоді старайся переказати прочитане своїми словами. Таким способом Ти навчишся свobodно й самостійно оповідати, а це пригодиться Тобі при відповідях на таку наступну вимогу II-го іспиту Молодшого Юнацтва на ступінь Вістового:

Місця

Якщо будеш підготовлятися до відповіді на запитання про природу України, не вивчай напам'ять усіх описів, як вони тут подані. Прочитай їх уважно, навіть два-три рази, а тоді старайся переказати прочитане своїми словами. Таким способом Ти навчишся свobodно й самостійно оповідати, а це пригодиться Тобі при відповідях на таку наступну вимогу II-го іспиту Молодшого Юнацтва на ступінь Вістового:

19. ПОДАСТЬ КОРОТКЕ ЗВІДОМЛЕННЯ З СВОЄЇ ПРАЦІ, ЗАЙНЯТЬ І ДОСЯГНЕНЬ У САМОДІЯЛЬНОМУ ГУРТКУ.

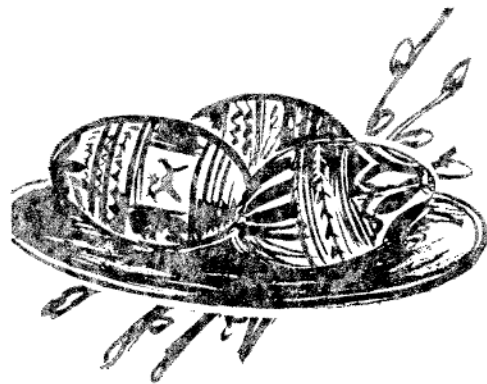
При кожному Осередку і Відділі Спілки Української Молоді існують різні гуртки самодіяльності. Одні подружки і друзі належать

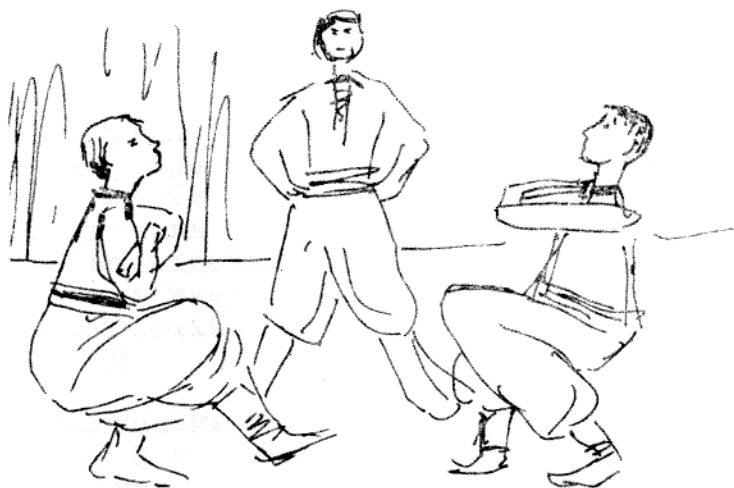
до гуртка декляматорів, аматорів сценічних вистав, інші до танцювальної групи, ще інші вчаться хорошого співу, гри на бандурі чи мандоліні тощо. Подруги вчаться вишивати чи писати писанки. Молодші друзі люблять майструвати. Одним словом, усі щось з власної волі

й охоти роблять, самі діють. З цього й назва "самодіяльний гурток". Ти також належиш до одного з Самодіяльних Гуртків. А якщо, на великий сором нам усім, Ти ще не записався до такого гуртка, то зроби це негайно. Бо напевно маєш здібності і зможеш здобути успіхи в якійсь ділянці самодіяльності.

Якщо ж Ти вже довгий час працюєш у Самодіяльному гуртку, старайся пригадати собі, коли Ти почав у ньому заняття, чи Ти вдоволений з них, чи маєш успіхи. Передумавши добре всю свою дотеперішню працю в Рої СУМ, під час сумівських сходин, науки в школі українознавства та праці в Самодіяльному гуртку, пробуй розповісти про це все. Можеш оповідати перед своїм старшим братом чи сестрою, або другом-ровесником. Він повинен уважно слухати Твоєї розповіді і звертати увагу, якщо щось кажеш не в лад. Опісля спробуй написати свою розповідь, немов би шкільну задачу на тему: "Як я працюю, чим займаюся в домівці і на сходинах СУМ, і що я роблю в Самодіяльному гуртку". Коли напишеш, прочитай, виправ помилки, а тоді дай прочитати комусь із

старших. Цим способом Ти переконаєшся про вартість того, що Ти написав. Коли зміст Твоєї розповіді буде

добрим, можеш бути певним, що і під час іспиту гарно, доброю українською мовою коротко розкажеш про свою працю та зайняття. І знову мушиш пам'ятати: не вивчай напам'ять того, що напишеш, чи оповідатимеш другому про свої зайняття, але роби лише спроби. На іспиті відповідай на запитання ще іншими словами, як ті, що їх Ти вживав під час писання чи усної розповіді для проби. Таким чином пошириш і поглибиш своє знання української мови та привчишся свobodно розмовляти нею. З цього матимеш подвійну користь:

добре складеш іспит на ступінь Вістового й збагатиш знання рідної мови. А цього Тобі потрібно, щоб відповісти на останню, двадцятку іспитову вимогу.

Двадцята іспитова вимога каже, що юнак і юначка, які складають іспит Молодшого Юнацтва на ступінь Вістового:

20. КОРОТКО РОЗКАЖЕ ПРО КОРИСТІ І ПОТРЕБУ НАЛЕЖАТИ ДО ЮНАЦТВА СУМ.

Ось ще одна вправа для Тебе, щоб свobodно говорити українською мовою. Таких вправ ніколи не буде забагато, як це Тобі могло б здаватися. Адже ж і тоді, коли вивчаєш якусь мову, мусиш постійно пізнавати нові слова та розмовляти нею, щоб вправитися. Остання точка іспитових вимог дає Тобі можливість ще краще пізнати рідну українську мову. Як і при попередній точці, роздумай те, про що хочеш сказати. Пригадай собі, які користі маєш з того, що Ти вступив у ряди Спільки Української Молоді. Чи українська молодь повинна належати до української молодечої організації? На підставі того, що Ти чув на сходах свого Роя, чого навчився в школі українознавства, і під час таборування, зможеш уже самостійно розповісти, чи потрібно і чи корисно бути в Юнацтві СУМ.

Записавшись до Спільки Української Молоді, Ти почав жити, працювати й бавитися разом з іншими, в гурті своїх однолітків. Таким чином Ти навчився багато такого, чого не може дати українцеві інша школа чи організація. Ти знаєш, що це є Україна, чому вона є Твоєю Батьківщиною, як вона виглядає, яка її культура, історія і т. п. Ти виростаєш на її доброго сина чи доньку, а одночасно Ти глибше розумієш свої обов'язки, що їх від Тебе вимагає та країна, в якій тепер живеш і якої громадянином Ти вже є. Постійно пам'ятай на наказ поета Василя Симоненка, який сказав у своєму вірші такі слова: "Можна вибирати все на світі, сину, вибрати не можна тільки батьківщину!" Як не можна вибирати для себе рідної мами — вона є такою, яку для Тебе призначив Господь Бог.

